

MÜÜRILEHT

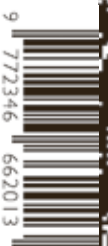
NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

SAJA SEITSMES NUMBER : MAI 2021

HIND 2€

#107 : ÕUDUS

JUHTKIRI

HIRMU ÕPPETUNNID

Elmise reede õhtul lendas vastu mu korteri akent tuvi. Kokkupõrkest andis märku tugev mütsatus ja järgnes kerge tardumis-moment, mille järel tormasin rõdule hirmus, et mind ootab ees elu kaotanud lind.

Iroonilisel kombel toimus tuvi kokkupõrge just selle aknaga, millega kohakuti asetsevale seinale on riputatud **Ari Asteri** õudusfilmi „Pärilik“ plakat, millel on kujutatud muu hulgas peretütre Charlie dekapiteeritud tuvi pead – linnu, kes vastu koolimaja akent lennates oma lõpu leidis.

2018. aasta juunis, kui too linatöös oli kinolevisse jõudmas, kuulutasid meediaväljaanded, et tegemist on suve ja aasta õudseima ning häirivaima filmiga. Neurootilise õudusfilmižanri austajana polnud mul kahtlustki, et pean seda nägema, kuid linastuskuu-päeva lähenedes keerlesid kõik need pealkirjad mu silme ees ning süvenes hirm, kuidas see film mulle vaimselt mõjub. Olles lasknud end haibist pimestada ning üles kütta, tabas mind filmi lõppedes pettumus ja vastuoluline tõdemus: hea, aga ei tekitanud minus peaaegu üldse hirmu, tunnet, mida ma kõige enam pelgasin. Mu adrenaliinivarud olid juba täiesti tühjaks jooksunud. Imelik on see inimõistus – kõigepealt muretseb nädal aega ja siis laseb end ikkagi raha eest, karp plaksu- ja hirmutada.

Hirmu ja õudusega seotud teemad on minus korduvalt vastakaid tundeid tekitanud – kui eetiline on otsida ja leida põnevust, meelelahutust või esteetiliselt naudingut inimeste kannatusest? Ormeti on õudus kui meelelahutus käinud inimkonnaga kaasas ajast aega, olenemata sellest, kas elu on parasjagu lihtne või mitte. Nii on selle pulbitsemise algallikateks olnud nii ühiskondlik käärimine ja rahutus, katastroofid, moraal, usk elusse pärast surma või hoopis teaduspõhised seletused maailma toimimisest, mis välistavad näiteks mitmepealiste koletiste olemasolu. Ent inimese fantaasia-kraane juba nii lihtsalt kinni ei keera. Võtkem või näiteks 19. sajandi lõpus Pariisis avatud hirmu- ja õudusteatri Grand Guignol, mis kogus ainest grotesksest päriselust ning pööras selle eriti üle võlli etendusteks, kus verd pritsis põrandalt ja inimeste arteritest ning kuritegusid sooritasid kõiksugu seksperverdid ja kättemaksuhimulised armukesed, kes serveerisid oma ohvritele peekrisse segatud mürki.¹ Või Coney Islandil 19. sajandi lõpus avatud lõbustuspargi, kus sai kogeda eri sündmuseid alates Pompei hävimisest kuni omaenda matmise läbimänguni. Elusalt matmine oli toona muide üsna levinud ja isegi põhjendatud hirm.²

Küsimusele, miks me siis ikkagi tahame hirmu kogeda, pakub vastuseid **Monika Luik** selle numbri avaloos, vaadeldes meie suhet hirmuga läbi jungiaanliku perspektiivi, mis seletab seda muu hulgas võimlusega oma hirmudele otsa vaadata, isiklike trau-

madega tegeleda ning ohtlikest olukordadest hoiduda.

Kuigi keegi meist pole kaitsnud õnnetuse, surma ega vägivalla eest, on 21. sajand varasema-ga võrreldes vähemalt enamiku jaoks palju turvalisem paik kui aegadel, mil maailmu laastas üks sõda teise järel, kellegi ebasoosingu- sattumine viis giljotiini alla või oli võimalus, et su korilusrek lõpeb mõne metslooma toidulaual. Paljude tänapäeva hirmude subjektid on muutunud justkui abstraksemaks olluseks, mille järgi aetakse taga mööda inimsuhteid ning lapseõlves kogetut, teadmata, kas mõnd konkreetset päästikut üldse ongi. Sellegipoolest ei tasu nende hirmude mõju alahinnata ning pole harv juhus, kui need halvavad kogu meie elukorralduse. Kui tulla tagasi eespool püstitatud küsimuse juurde õuduse kui meelelahutuse tarbimise eetilisest, on meil kindlasti privileeg kogeda ja õppida hirmu tundma turvalises keskkonnas, eriti ajal, mil sarjatootjad ja taskuhäälilgute tegijad on avastanud kullasoone ning otsustanud *true crime*’i pedaali täiega põhja vajutada. Ülekaalukaks auditooriumiks on muide naised. Kui õudus meediumina juba sajandeid meiega on püsinud, teenib see ilmselt olulisemat eesmärki kui meie sisemiste psühhopaatide rahuldamine, mis ei välista muidugi ka seda varianti. Parem on oma hirme kompida ja tunnistada, end isegi õudusfilmide abiga rehabiliteerida, sest reaalsed õudused ja hirmud ei kao meie ühiskonnast kuhugi.

Mis puudutab aga mu aknaga kokku põrganud tuvi, päädis olukord nii tema kui ka minu jaoks ehmatusena, ning olles end paar tundi kogunud, lendas ta taas oma tuvielu elama. Kas selles tuvis on nüüd midagi muutunud, kas ta suhtub lendamisse suurema hirmuga kui varem, seda ma öelda ei oska, kuid edaspidi võiks tema ja natuke ettevaatlikum olla ning mina lindudele selgemini tee eesootavast lõpust märku anda.

Mariliis Mõttus, elustiili- ja muusikatoimetaja

¹ Gordon, M. 2017. *Theatre, death and the Grand Guignol*. – *Death: A Graveside Companion*, toim. Ebenstein, J.

² Ebenstein, J. 2017. *Death-themed amusements*. – *Death: A Graveside Companion*, toim. Ebenstein, J.

Foto: Aleksander Kelpman

Esikaane illustatsioon:
Jaan Paviuk

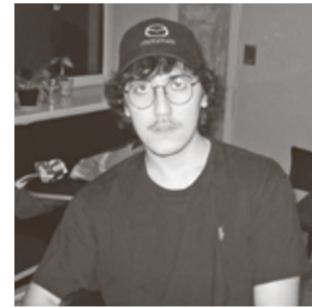

Foto: Keru Klement

Jaan Paviuk on graafiline disainer, DJ ja Kauplus Aasia püsikujundaja. Kaanekujunduse tegemisel võttis Jaan lähtepunktiks õuduse kui tunde millestki ebamäärasest, obskuursest ja pelglikust, ent samal ajal meile ühtselt arusaadavast ja mõistetavast.

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaltoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tamnjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletojmetaja	pille@muurileht.ee
Tanel Mütt	müügi- ja reklaamijuht	tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus	Madis Katz
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Ave Taavet, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Maris Tammer, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Janis Kakk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 3500

JÄLGI MEID

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: uudised@muurileht.ee
Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn
Müürilehele pakke saates palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht“.

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palvalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustatsioonid, fotod, koomiks, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: tellimine.ee/muurileht
Reklaami Müürilehes: muurileht.ee/reklaam

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil tellimine@expresspost.ee.

SISUKORD

ÕUDUS

ZEN

Hirmu lummus – *Monika Luik* [5–6]

Kalmaari košmaar – *Tõnis Jürgens* [18–19]

KÜBERILM

Enesetapumängudest – *Reet Hiiemäe* [7–9]

FOLKLLOOR

Teateid teispoosusest? – *Ülo Valk* [10–11]

KUNST

Eha Komissaroviga õudusest kunstis – *Aleksander Tsapov* [12–13]

POST-FAKT

Õpetus õudusfilmist eluga väljatulemiseks – *Kalver Tamm* [14–15]

FILM

Filmikriitike suleproovi võidutööd [16–17]

OKULTISM

Mu okultne Tallinn – *Paavo Matsin* [20]

MEEDIA

Väikesed, suured ja vahepealsed nõiad – *Elss Raidmets* [21]

PÄEVAKAJA

KESKKOND

Me vajame optimistlikke biotoopiaid – *Peeter Laurits* [22–23]

Elustiil või elu – *Madis Vasser* [24]

LINNARUUM

Igäihe linnavaatlus – *Elo Kiivet* [25]

ARVAMUS

Kas Eestis leidub vasakäärmuslust? – *Elise Rohtmets* [26]

KULTUUR

PERSOON

Intervjuu Anton Koovitiga – *Bianka Soe* [27–31]

SEGANE AASTA

Segane aasta kultuuriväljal – *Aleksander Tsapov* [32–33]

SKEENE

DJ-ankeet: Renno Paat [34]

Kiirkohting: Liisi Põllumaa [37]

ARVUSTUSED

Uued plaadid [35]

Vahur Afanasjevi „Õitsengu äärel“ – *Sirel Heinloo* [36–37]

Mathura

Mathura on eesti kirjanik ja kunstnik, kes vabal ajal ujub ja mängib klaverit. Virumaa kirjandusauhinna ja Gustav Suitsu luulepreemia laureaat.

PANDEEMIA

Ükspäev saabus päev,

kui tänavatel polnud enam ühtki nägu

meie ainus kohustus on tervis,

kinnitati kõnetoolist

ülevalt

ja meie muudkui noogutasime,

ja päevad aina läksid,

kuni neist said lootusetud, loendamatud nädalad

ja kogu aeg vaid

naeratused kasvasid me maskidelt,

kuniks nende varjus

pikaks kasvasid me kihvad

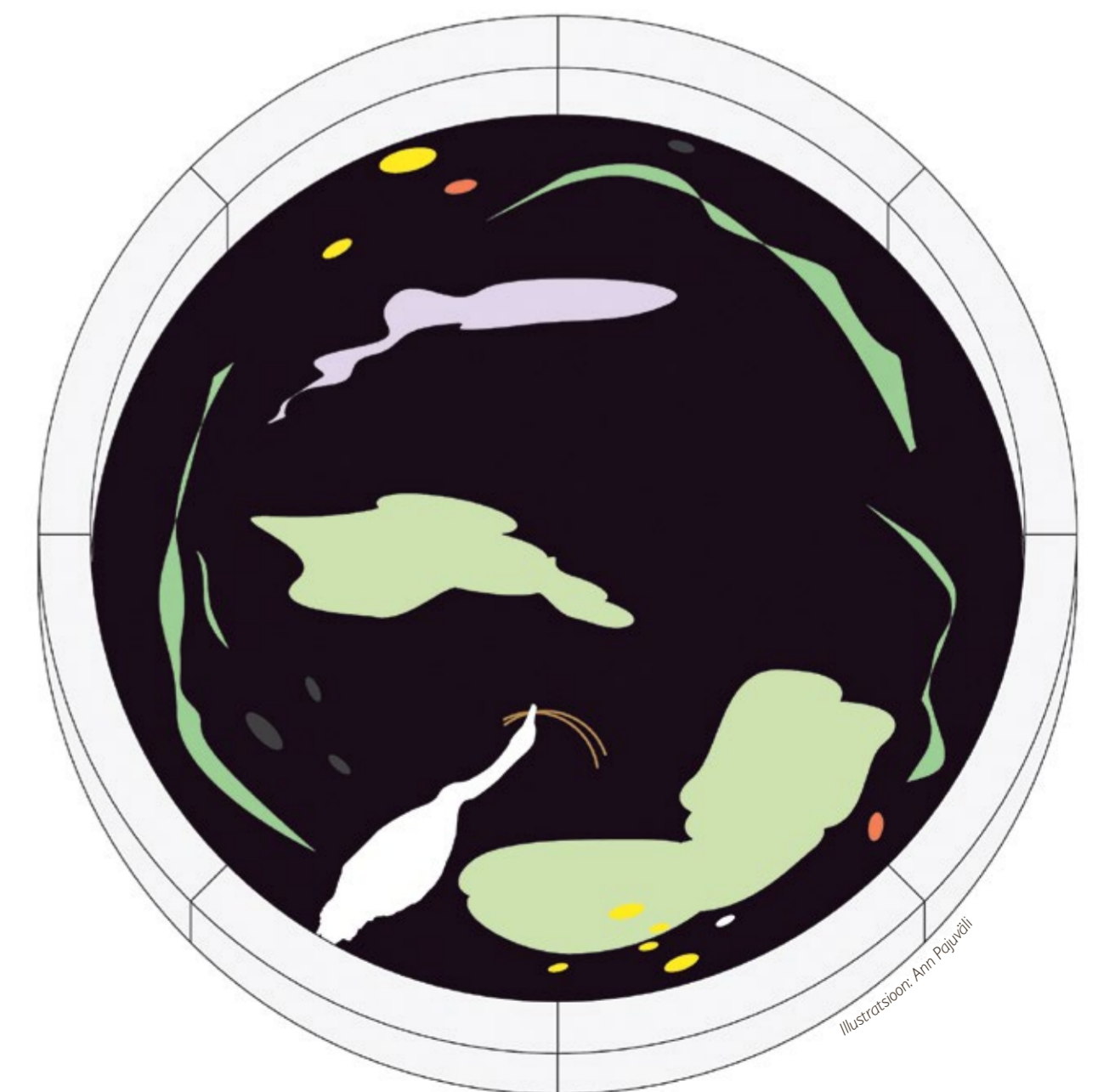
*

igal hommikul ärkan tundes,

et õhku jääb väheks

test on negatiivne,

aga hing on ikka haige

6 000 000

Nii mitu korda külastatakse aastas hinnanguliselt Eesti terviseradu.

KUMMITUSBIENNAAL

22. mail avatakse Veneetsia arhitektuuri biennaal, kus Eesti osaleb projektiga „Väärikas kahanemine“. Üheltpoolt on see kummaliselt täpne pealkiri Veneetsia linna ja biennaali enda tulevikuks, aga teisalt tahaks küsida, kes seda pikalt ette valmistatud paviljoni Eesti väikelinnadest üldse näha saab, kui Itaalia nõuab riiki sisenejatel viiepäevast karantiini.

Projekti „Väärikas kahanemine“ autorid.
Foto: Rauno Volmar / Ekspress Meedia / Scampix

RAHVAESINDAJATE SUPERMEEMID

Tarmo Kruusimäe pahvimas voodis elektroonilist sigaretti, Jürgen Ligi palja tagumikuga kodus silkamas, Henn Põlluaas silitamas oma süles paksu kõutsi, Jüri Ratas mootorsaega ja tunkedes puid tegemas – viimane kuu on mitmed riigikogulased lasknud meil kogemata ja teadlikult oma hubasesse kodusse sfääri kigata. Kui võtta ära Toompea ülikonnastatud formaalsus, antakse vastu kullaprooviga must materjal meemimeistritele. Palju parem sisu kui see, mida pakuvad igasugused „kodused“ ajakirjanduslikud lood.

RIIKLIKULT TÄHTSAD KULTUURIEHITISED VS. PARGID

Riiklikult tähtsate kultuuriobjektide lõplik pingereas on kaks kandidaati – Tartu SÜKU ja Estonia juurdeehitis –, mis mõlemad avalikkuses kirgi kütavad. Vastuseisu on tekitanud nende planeerimine vastavalt Tartu Keskpargi ja Tammsaare pargi arvelt. Viimane kujuures läbis alles paar aastat tagasi kalli uuenduskuuri. Kui mõlemad objektid rohelise tule saavad, võib ennustada pikaajalist (ja juba tärganud) linnaehituslikku kaevikusõda looduskaitsjate, linnakodanike ja institutsioonide vahel. Lisaks sellele fliridib Skoone bastioniga ERSO plaanitav kontserdimaja.

Estonia teatri pargipoolne esine, kuhu kavandatakse juurdeehitust.
Foto: Eero Vabamägi / Postimees / Scampix

ANNA HIMMA

Tommy Cashi äsja ilmunud videos „Racked“ on Cashi ja video režissööri Anna Himma ühise visiooni tulemusena sündinud kesk-aegne Narnia, kus tegutsevad raudrüüs amatsoonid, hülegehaga printsess ja kesk-ajal kujutatud vürdlomadest inspireeritud inimnõoga hani. Himma, kes on tegutsenud varem ka Cashi mäedžeri ning kunstilise poole kujundajana, on tõestanud end taas alkeemilise lavastajana, kelle käe all valminud videote kiiksud-krääksud suudavad ikka ja jälle üllatada, luua korralikke *freakshow*'sid või muuta reaalsuseks iseenda sürreaalsed unenäod. Viimane käib vähemalt iraani-hollandi päritolu muusikule Sevdalizalet tehtud video „Rhode“ kohta, mis filmiti Tallinnas ning milles lauljatar Vene Teatri laval suure noa otsas ratsutab. Himma eri ajastuid ja visuaalkultuuri referentse sündimatu kokkusulatavat talenti kinnitab ka fakt, et tema nime võib leida Pariisi video-produktsiooni firma Iconoclasti hingekirjast, mille režissöörid on kütnud videoid nii Dua Lipale, Lykke Lile, Kendrick Lamarile kui ka paljudele teistele.

Anna Himma. Foto: Stanislav Moszkov / Ohuileht / Scampix

VÄÄRIB JÄLGIMIST:

[instagram.com/ajuokse](https://www.instagram.com/ajuokse)

Foto: @ajuokse

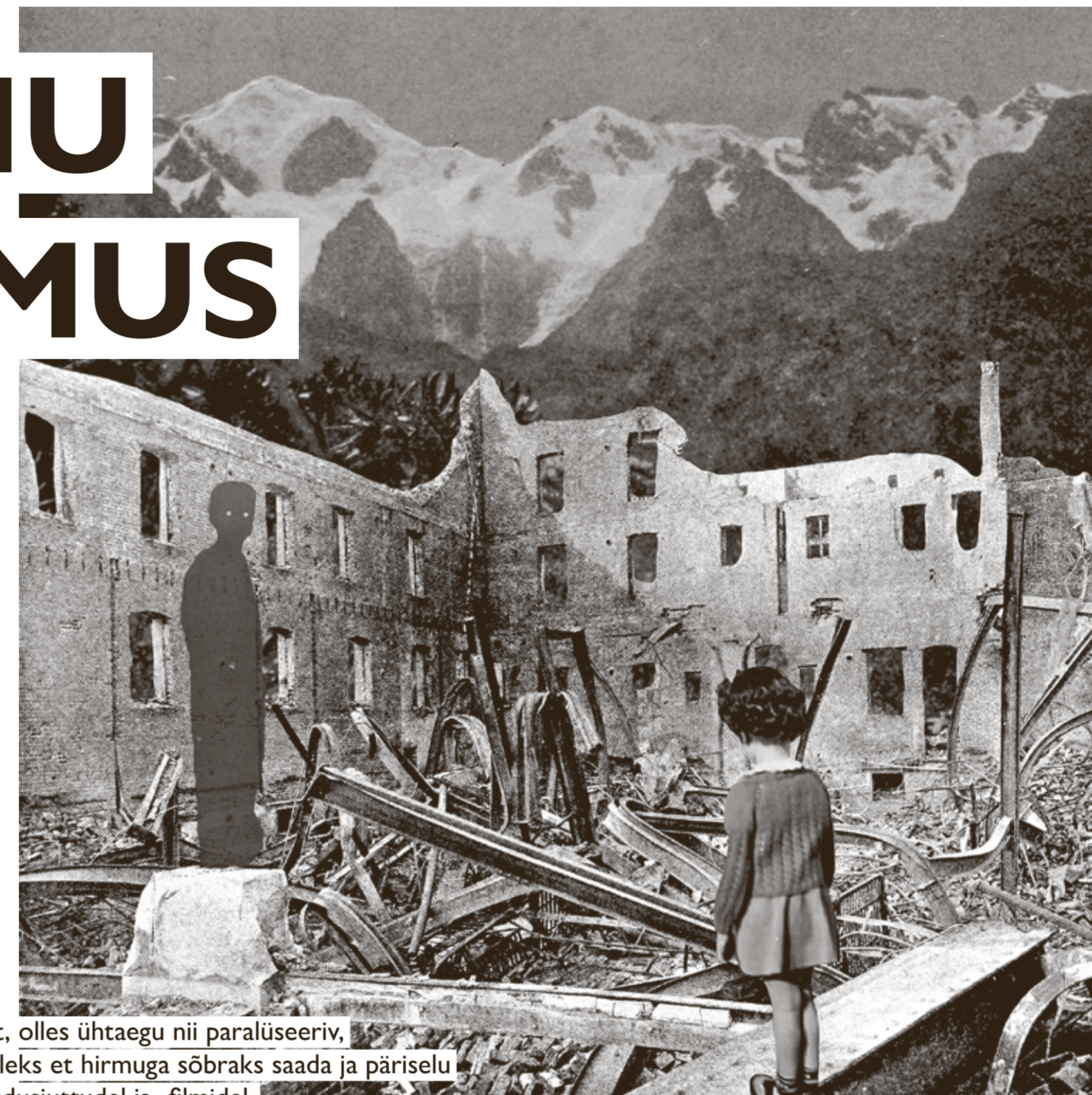
Eesti noori kunstnikke, illustraatoreid, tätoveerijaid, fotograafe ja paljusid teisi ühendav Ajuokse kogukond annab parima ülevaate sellest, mis selles põrandaaluste tegijate risoomses maailmas üldse toimub. Lisaks eri loojate rist-tolmlemisele korraldab Ajuokse Instagramis #sõnaokse loomemängu, tegeleb noorte tegijate reklaamimisega ja peab väikestviisi ka e-poodi, kus kunstnikud oma loomingu müüa saavad. Kohustuslik jälgimine neile, kes meie kohalikus visuaalkultuuris orienteeruda tahavad.

SEAPÕIS

Lõpuks see siis juhtus! Ilmarahvale ilmatuma kalliks saanud T1 kaubanduskeskus läheb pankrotti ja keegi ei tea, mis sellest 21. sajandi arhitektuuriklassikast tulevikus saab – peale Müürilehe oraaki muidugi, hehee. Kui arvasite, et sellest tuleb ajutiselt rahvusraamatukogu uus kodu, siis pettuge! Hoopis Tallinna loomaade kolib jälle tagasi Kadrioru veerele, kus asub tema ajalooline kodu, ja nimeks pannakse sellele Ülemiste Loomaterminal. Praeguse Selveri asemele tuleb igasugu närliste seksioon, piimatooted letis hakkab elama näiteks Berberi võõthiirte suguselts. Skyparki tuleb mõistagi lindude ala ja vaateratta gondlites ehitatakse puurid viudele ja kotkastele. Parkimismaja

võetakse kasutusele kiskjalistele, need marukoerad saavad mõõda parkimismaja spiraalset sõiduteed ringi vudida, kuidas jaksavad. Jääkaru näeb edaspidi selles putkas, kus pakutakse praegu külmutatud jogurtit, ja ahvid hakkavad turnima mõõda vertikaalset siseparki, mille autorid oleks justkui tulevikku ette aimanud, kui nad sellele nimeks Urban Jungle panid. Pole kahtlustki, et loomaaeda saadab suur edu ja terve Euroopa tuleb Rail Balticuga uut imekohta kaema, ka isendid saab transportida uude asupaika mugavalt loomavagunites ja tänu nüüdisaegsele sõnnikust toodetavale biogaasile hakkab see varustama tervet Ülemiste linnakut loodussõbraliku energiaga.

HIRMU LUMMUS

Hirm on lahutamatu osa inimkogemusest, olles ühtaegu nii paralüeeriv, kuid teisalt ka hädavajalik reaktsioon. Selleks et hirmuga sõbraks saada ja päriselu õudustega toime tulla, on oma roll ka õudusjuttudel ja -filmidel.

Kirjutas **Monika Luik**, illustreeris **Dylan Michilsen**

Kui mäletate, siis vendadel Grimmidel on muinasjutt noormehest, kes ei tunne hirmu ning soovib õppida kartma.¹ Ta käib läbi kõikisugu hirmsatest ja õudsetest olukordadest (kohtumised kummitustega, nõiutud lossis valvamine jne), kuid ei leia oma hirmu. Olles oma piidluses juba lootusetu, naaseb ta koju ning lõpuks viskab kaeblemisest tüdinud värske abikaasa talle une pealt kaela ämbritäie külma vett ogalikega. Just see on kogemus, mis õpetab noormehele, mis on hirm.

Õudusfilmi koletiste illusoorne vorm ja käitumine võimaldavad vaatajal kogeda kino turvalisuses tundeid, mis pole veel küpsed reaalses elus väljendamiseks.

kujutuslpile. Paljud selle häirega inimesed pole ka suutelised meenutama häält, lõhnasid ja puudutuse kogemust. Värske New South Walesi ülikooli tehtud uuring² viitab, et afantaasiaga inimesi on raske õudusjuttudega hirmutada ja õuduskirjanikud jääksid nende puhul hätta. Kui aga uurimistulete näidati materjali visuaalselt, oli hirmureaktsioon täiesti olemas ja kontrollgrupiga võrdne. Uurijad järeldavad, et visuaalsed kujundid on emotsioonidega rohkem seotud, kui teadlased on arvanud.

Kui afantaasiaga inimesi on siiski vähe, 2–5 protsenti populatsioonist, siis ülejäänute seas on suur hulk neid, kes on andunud hirmu- ja õudusjuttude ning -filmide austajad. Tegelikult võiksime oletada, et kuigi afantaasiaga inimesed õuduslugusid ei armasta, võivad nad olla filmide puhul just rohkem huvitatud, et saada kontakti oma hirmutundega nagu Grimmide muinasjuttu noormeest. Miks siis on hirmu tundmine ja selle kogemuse vastavate raamatute või filmide kaudu otsimine meie

vajalik? See on küsimus, millele püüan siin vastata läbi analüütilise psühholoogia prisma.

INIMESE VARI

Tuntud šveitsi psühhaater ja analüütilise psühholoogia rajaja **Carl Gustav Jung** (1875–1961) rõhutas süvapühholoogina alateadvuse olulisust meie mõjutajana. See, kuidas me teadlikult end kogeme ning mõtestame, on vaid osa tervikust ja mida vähem me oleme oma alateadvusest teadlikud või sellega kontaktis, seda enam alateadvus meid tegelikult mõjutab – seda näiteks ülevõtvate emotsioonide, konfliktide, õnnetuste, korduvate mustrite, neurooside ning haiguste kujul. Jungiaanlikus psühholoogias räägime „varju“ kontseptsioonist. Varju moodustavad need osad meist, mis mingil põhjusel meie egora ei sobi ning mis tõrjutakse alateadvusesse. Need on sageli omadused, mis meile ei meeldi, näiteks kadets, pahatahtlikkus, viha, meitsikud instinktid. Vari sisaldab inimese baasilist loomalikku olemust ja kui see alla suruda, võib ta küll muutuda väga tsiviliseerituks, kuid seda spontaansuse, loovuse, tugevate emotsioonide ja sügava tunnetuse vähendamise hinnaga.³

Rääkides hirmu ja õuduse tundmisest, räägime paljuski kontaktist oma varjuga. Hirmu- ja õudusjuttude lugemine ning -filmide vaatamine lubavad meil uurida oma sisemisi ebaturvalisi tundeid.

Õudusfilmid on sageli populaarsed teemalised sead. **Donald Campbell**⁴ seletab antud fenomeni sellega, et õudusfilmi koletiste illusoorne vorm ja käitumine võimaldavad vaatajal kogeda koduse diivani või kino turvalisuses tundeid, mis pole veel küpsed reaalses elus väljendamiseks. Nii räägib Campbell spetsiifilise õudusfilmide žanri, kehaõuduse (*body horror*)⁵ kontekstis, et

kui enne puberteeti on keha teatud mõttes passiivne, kuna ei suuda ellu viia seksuaalseid ja mõrvarlikke fantaasiasid, siis puberteet muudab seda olukorda radikaalselt – keha muutub aktiivseks ning tekib uus võimalus fantaasiate realiseerimiseks. Kehaõuduse žanr mängibki hirmu, vastikuse, häbi ja taju, mis vaatajal on oma keha ja selle funktsioonide suhtes. Fookuses on keha müstilisus ja vaataja võimetus seda kontrollida. Nii mõnigi teismeline tajub puberteedi ajal, kuidas tema keha metamorfoosi läbib, mis toob kaasa ärevuse tuttava kadumise pärast ning mured, mida uue kehaga peale hakata.

ÕUDUSLOOD MÄNGIVAD ARHETÜÜPSETE TEEMADEGA

Teine valdkond, mida reaalses elus välditakse, aga mida õudusfilmides saab kombata, on kõikvõimalikud tabud ning piiriületused, nagu intsesuaalsed suhted, oma laste või ka naisama teiste inimeste söömine, mõrvad jne. **James F. Iacino**⁶ räägib sellest, kuidas õudusfilmid kasutavad arhetüüpeid teemasid, mis puudutavad meie psüühet kõige sügavamal tasandil. Arhetüüpidel on alati positiivne ja negatiivne poolus. Näiteks ema arhetüübi positiivne poolus kannab endas kõike, mis on elu andev, hoidev, toitev, hoolitsev, kuid negatiivses pooluses elu võttev, allaneelav, lagundav. Meis kõigis pesitsev hoomamatu aukartus ning imetus arhetüübi positiivse poole suhtes ning kohutav hirm selle negatiivse pooluse pärast. Filmis „Tulnukas“ kasutab invasiivne tulnukas inimeste kehasis, et sünnitada uusi koletisi, mängides nii ema arhetüübil põhineva hirmuga. Samal viisil rakendatakse lapse arhetüüpi lugematutes õudusfilmides, nagu „Kuuemeel“, „Vaimude väljajaja“ või „Oomen“, kus abi vajav ning vaatajas hoolitsemistungi

< eelneb

Dylan Michilsen on analoog- ja kollaažikunstnik, kes armastab kõike veidrat ja tumedat. Lisaks kureerib ta tumeda ja sürreaalse kunsti ajakirja Semioculus.

esilekutsuv laps osutub kurjuse kehas-tuseks. Samuti vana targa mehe arhetüübi negatiivset poolust, nt kurja meistri/teadlase kujundit kasutav Frankenstein tema loodud koletisega või ka krahv Dracula.

Õudusžanri kaudu uurime iseendas peituvaid tundeid ja fantaasiad, mida me tegelikult kardame. Kuid õudusfilmides peab olema mingi aspekt, millega on üle pingutatud, et vaatajal oleks tunne, et see ei saa olla tõsi. Kui sündmused on liiga realistlikud, võib vaatamine muutuda võimatuks. Õuduslood peegeldavad meie hirmu, et kohutavad afektid võtavad meid üle ning panevad tegema hirmsaid asju. Analüütilise psühholoogia keeles kardame, et meie ego võtavad üle arhetüüpse jõud. Õudusfilmides kujutatud koletised on pärit teistest reaalsusest ja selliseid monstumeid nagu filmis „Tulnukas“ või sarjas „Stranger Things“ me oma igapäevaelus enamasti ei kohta. Me võime öelda, et need on arhetüüpseid kujutised, mis peituvad meie nii individuaalse kui ka kollektiivse psüühe sügavustes. Kuid lisaks hirmule võime leida endis ka teatud lumma nende koletiste suhtes. See on teatud sorti tume lummus, mis tekitab meis tunde, et oleme kontaktis millegi sügavaga.

Jung on öelnud, et põhjus, miks inimestel on nii palju foobiaid, on see, et meie hirmud on vales kohas. Me ei karda enam jumalat, meil ei ole enam jumalat. Jungi sõnul on aga inimesel vajadus tunnetada end osana millestki suuremast, meil on vaja kogeda oma väiksust ja aukartust endast võimsama ees. Ning võib-olla on õudusfilmid kollektiivse psüühe üritus taastada hirmu endast suurema ees, olles seega Jungi mõistes psüühe religioosse instinkti väljendus.

KOLETIS ME ENDA SEES

Hirmu- ja õuduslugu lugedes või vaadates on erinev see, kellega me identifitseerume. Enamik lugusid on üles ehitatud nii, et lihtsam on samastuda ohvriga, kuid see ei kehti sugugi kõigi puhul. On inimesi, kes samastuvad koletise ja pahalasega. Sageli on selle taga vajadus tunda intensiivselt agressiivseid tundeid, mida me igapäevaelus välja elada ei saa. Me võime tunda ohvri suhtes empaatiat ja vajadust teda kaitsta, võime tunda end abitud, aga ka sadistlikku mõnu ohvri hirmu ja piinade nägemisest. Kui palju me seda endale tunnistame, on iseküsimus. Individuaalsiooni ehk endaks saamise protsessi, mida analüütiline psühholoogia peab arengu eesmärgiks, huvides on leida endas üles kõik osad, nii positiivsed kui ka negatiivsed, nii tuntud kui ka meile seni teadmata, neid osi tunda õppida ning dialoog tekitada. Ka muinasjuttudes on just koletis või nõid see, kellega kokkupuude viib varanduse leidmiseni, sisemise arengu poole.

Hirm on inimese lahutamatu osa, mis on juba bioloogilises mõttes meie ellujäämiseks hädavajalik reaktsioon keskkonnale ja signaal millegi vältimiseks, mis võib olla meile kahjulik.

Nii nagu muinasjutud, võivad ka hirmu- ja õuduslood olla meile kaardiks või vahendiks, mille abiga õppida ära tunda ja suhestuma koletistega iseenda sees. Oluliseks muutub just õige, kohase suhte leidmine. Ühed lood

õpetavad meile, et peame kartma, kuigi me esialgu ei karda (nt „Gremelinid“), teised seda, kuidas koletistega hakkama saada (nt koostöö, oma intuitsiooni usaldamine ja võimete väljakujundamine nagu sarjas „Stranger Things“), kolmandad näitavad, et võib-olla me ei peakski kartma seda, mida alguses kardame, vaid õppima vastu võtma seda, mis on väärtuslik (nt „Saabumine“).

HIRM – KAS MEIE SÖBER?

Oma töös jungiaanliku psühhoanalüütiku ja psühhoterapeudina olen täheldanud huvitavat tööka, mida kinnitavad ka mitmete kolleegide vaatlused, et väga traumeeritud inimesed on sageli andunud õudusfilmide austajad. **Chiara Tozzi**³ seletab seda nii, et raske traumaga inimeste psüühilist elu häirivad reaalsus kogetud sisemised õudused, mis on väga sarnased nende õudustega, mida näeme ja loeme õuduslugudes. Õudus, mida nad kogesid üksinduses, võib olla oma piiramatuses, arusaamatuses ja ebausaldusväärsuses hävitav. Õuduslugu või film võib anda võimaluse kogeda sama tunnet turvalisel viisil ning hoitaval (containing) moel. Sel viisil saab haldamatu hallatavaks.

Hirm on inimese lahutamatu osa, mis on juba bioloogilises mõttes meie ellujäämiseks hädavajalik reaktsioon keskkonnale ja signaal millegi vältimiseks, mis võib olla meile kahjulik. Läbi aastatuhandete on inimene kogunud hirmu ja on seeläbi jõudnud tänasesse päeva. Hirm on olnud meie väärtuslik abiline. Kuid hirm võib olla ka paraliisne ja elamist takistav. Selles, et hirm võiks olla meie sõber, nii kummaline kui see ka ei tundu, näivad hirmu- ja õuduslood, varem ka muinasjutud ja müüdid, mängivat olulist rolli. Nii on õudusfilmide vaatamine püüe oma hirmudega toime tulla ja ego tugevdada. Kui tuntud õuduslugude autorit **Stephen King**ilt küsiti, miks ta loob selliseid

jubedaid lugusid, kui maailmas on juba nii palju õudust, vastas ta, et „me mõtleme õudusi välja selleks, et päris õudustega toime tulla“⁴.

Ning kui me räägime iseendaks saamise teekonnast, siis oma varju tundmine on selle teekonna hädavajalik osa. Varjus võib olla väga palju energiat ja loovat potentsiaali, rääkimata eluks vajalikust agressioonist, mis aitab meil oma vajaduste ja piiride eest seista.

¹ Vennad Grimmid. Muinasjutt noormehest, kes läks kartmist õppima.

² I Ain't Afraid of No Ghosts: People With Mind-Blindness Not So Easily Spooked. – Neuroscience News, 10.03.2021.

³ Hall, C. S.; Nardby, V. J. 2007. Sissejuhatus Jungi psühholoogiasse.

⁴ Campbell, D. 1985. Dario Argento's Phenomena: A psychoanalytic perspective on the horror film genre and adolescent development. – The Couch and the Silver Screen: Psychoanalytic Reflections on European Cinema.

⁵ Kehaõuduse žanris on koletis mingil moel tekkinud inimesest. Sii kuuluvad nt Dr Jekyll ja Mr Hyde, vampiirfilmid, libahundifilmid jne.

⁶ Iaccino, J. F. 1994. Psychological Reflections on Cinematic Terror: Jungian Archetypes in Horror Films.

⁷ Sellest räägivad oma podcast'is „This Jungian Life“ nr 135 kolm jungiaanlikku analüütikut Deborah C. Stewart, Lisa Marchiano ja Joseph R. Lee.

⁸ Tozzi, C. 2019. From horror to ethical responsibility: Carl Gustav Jung and Stephen King encounter the dark half within us, between us and in the world. – Vienna 2019. Encountering the Other: Within us, between us and in the world. Proceedings of the Twenty-First Congress of the International Association for Analytical Psychology, toim. Emiliya Kiehl.

⁹ King, S. 1981. „Danse Macabre“ tekstis Tozzi, C. 2019. From horror to ethical responsibility.

KES TOIDAB SINIVAALA?

Internetis levivate enesetapumängude käsitlemisel tegeleb meedia rahustamise ja analüüsi asemel sageli hoopis hirmutamise ja moraalse paanika õhutamisega, mis jätab tähelepanuta probleemide kompleksse iseloomu ega toeta alaealiste turvalisemat toimetulekut.

Kirjutab **Reet Hiimäe**, illustreeris **Vahram Muradyan**

Reet Hiimäe on Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika vanemteadur.

Hirmu ja ohutunnet genereerivate motiivide esitus meedias ning meediamõjulises inimestevahelises kommunikatsioonis on laineriline: ühel perioodil on esiplaanil inimeste kadumine, teisel laste enesetapumängud, kolmandal koroonakriis. Järgnevalt tuleb juttu meedia ja reaalelu dünaamikatest seoses laste n-ö ohtliku folklooriga, mis sisaldab näiteks kontakte agressiivsete (pool)üloomulike hirmuolenditega, kogemuslugusid mahajäetud majades tajutud õudustest ning ka arusaamu seoses enesetapumängudega.

Folklorist **Linda Dégh** osutas juba 1990. aastatel „lainetena kulgevale hirmukultuurile“, mis võib panna inimesi folkloorseid motive tegudes välja elama (nt enesetapumängude kontekstis sotsiaalmeedias Momo rollis esinedes) või nende motiividega seotud

hirmujutte levitama. Ühiskonna- ja kognitiivteadlane **Dan Sperber** märgib: „Uute ideede konstrueerimine, uued sõnakasutused, uute esemete, käitumisviiside kasutuselevõtt ei toimu suvalises suunas, vaid lähtub

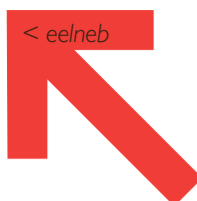
mandal koroonakriis. Järgnevalt tuleb juttu meedia ja reaalelu dünaamikatest seoses laste n-ö ohtliku folklooriga, mis sisaldab näiteks kontakte agressiivsete (pool)üloomulike hirmuolenditega, kogemuslugusid mahajäetud majades tajutud õudustest ning ka arusaamu seoses enesetapumängudega.

Kui meediakajastuse eesmärk on objektiivne hoiatamine, siis mis taotlust teenib morbiidne ja hirmu õhutav atmosfääriloom?

atraktiivsusteguritest (attractors).¹² Kusjuures selliseid atraktiivsustegureid sisaldava teabe sisenduse jõuline kordamine võib kumuleeruda moraalseteks paanikateks.

Teadusajakirjanik **Malcolm Gladwell** on toonud välja nakkefaktori fenomeni¹³ ehk tõsiasja, et kui rõhutada infoedastusel teadlikult teatavaid suurtele inim-

jätkub >

hulkadele kordaminevaid motive, võib nendest tule-
nev resonants vallanduda sarnasel epideemiaga. On
selge, et meediamõjulises nüüdismaailmas on üks
olulisemaid ohutaju määrajaid ajakirjandus. Näiteks
teatud tüüpi ohtude või vägivalla kujutamine (nt ala-
ealiste ohtusattumise või otsese väärkohtlemisega
seotud teemad) käivitab ühiskonnas peaaegu alati
vastavad hirmud ja kaitsekäitumise. Ent seaduspära-
sused seoses sellega, millal meedias rõhutatud ohu-
teemad tingivad pelgalt plahvatusliku verbaalse reak-
tsiooni või nende kandumise ka tegude tasandile, pole
alati selgelt prognoositavad.

NOORTE ENESETAPUMÄNGUD VENEMAAL

Alexandra Arhipova tööriühm analüüsis⁴ hirmulainet
Venemaal, mis sai alguse ühe 2016. aastal ajalehes
Novaja Gazeta avaldatud käsitlusega noorte surma-
rühmadest ehk teatud virtuaalsetest kogukondadest
populaarses suhtlusvõrgustikus VKontakt. Niimetat-
ud ajaleheartikli autor väitis, et anonüümsema tegut-
sev kuritegelik rühmitus sunnib nendes gruppides sihi-
teadlikult spetsiaalseid manipuleerimistehnikaid (nt
hirmutamine, koodsõnumid, üha rängemaks muutu-
vad enesevigastamisülesanded) kasutades teismelisi
enesetappu sooritama ning on vastutav juba vähemalt
130 noore surma eest. Kurikaalu iseloomustati kui
mafiaorganisatsiooni, mille tegevuses kirjeldati muu
hulgas üleloomulikke elemente.

Paanika kasvades said kirjeldused värvi juurde, näi-
teks Uljanovski linnaepa võrdles Sinivaala väljakutse
taga olevate kurjategijate tegevust islamiäärmusliku
rühmituse ISISega omaga. Artikkel leidis kajastamist ka
Lääne meedias, kuid esmajoones tõi see nii vene-
keelses ajakirjanduses kui ka sotsiaalmeedias kaasa
mitmetasandilise reaktsiooni, mis jõudis välja ameti-
voimude tasandil ohu tõkestamiseks mõeldud käitu-
mis- ja kontrollisüsteemide juurutamiseni.

Ent juba samal aastal järgnesid avalikkuses teadlaste
kommentaariid, mis kinnitasid, et nimetatud surma-
gruppide ja noorte enesetappude vahel puudub seos.
Veelgi enam, tõendati, et gruppide administraatori-
teks ei olnudki kuritegelik organisatsioon, vaid muist
osalemislugusid osutusid lihtsalt folklooriks, mõne
tuvastatud grupi algatajad olid aga teismelised noor-
red. Ka tuntud libainfo kummutamisege tegelev por-
taal Snopes deklareeris 2017. aastal, et Venemaal ja
mujal maailmas toimunud teismeliste enesetappude
ning virtuaalsete surmamängude (nt Sinivaala välja-
kutse) vahel ei leitud kausaalset seost. Peagi kinni-
tasid eri piirkondadega seoses sama mitmed Lääne
meediaväljaanded.

EESTI LAINE

Eestisse jõudis nimetatud moraalne paanika mõnin-
gase viitega ja selle lainehari kestis suhteliselt lühikest
aega. 1. märtsil 2017 edastas Vikerraadio hoiatava kom-
mentaari, et Venemaal tuntud enesetapuväljakutse
levib ka Eesti noorte hulgas. Muu hulgas vahendati
intervjuud 8. klassi tüdrukuga, kellel „oli olnud selle
mänguga kontakt“, ning politsei raskete kuritegude
osakonna juhatajaga. Intervjueeritud tüdruk kinnitas,
et liitus mänguga pelgalt uudishimust, kasutades võlt-
sidentiteeti ja postitades gruppi ainult võltsvideoid ja
-fotosid ning lahkus lõpuks grupist, kuna tal hakkas
kõhe. Ka tema sõbrannad, kes samasuguse grupiga
liitusid, ei teinud midagi teravt ohustavat. Politsei
esindaja jättis aga oma sõnavõtu tähelepanuta, et
õigupoolest oli intervjueeritud tüdruk kasutanud
teadlikult mooduseid enda ohutuse tagamiseks, ning
rõhutas, et arvestades teavet, mis on saadud rahvus-
vahelisest meediast ja nimetatud intervjuust, tuleb jä-
reldada, et „tegemist on väga tõsise olukorraga“. Järg-
nes üldistus, et lapsed ei saa aru, et selline mäng lõp-
peb reaalse enesevigastamisega.

Suurem ohutunnetuse laine jõudis Eestisse 2019.
aastal, kui Postimees avaldas 29. jaanuaril artikli peal-
kirjaga „Sotsiaalmeedias levib ohtlik tapmismäng äh-
vardab lapsi: „Sa sured kolme tunni pärast““. Järgnes

kirjeldus, et Momo on varasema Sinivaala väljakutse
järgmine tase ja ainuüksi Venemaal on mänguga seotud
130 noore enesetapud. Ahelreaktsioonina levis
teave nii sotsiaalmeedias kui ka näost näkku vestlus-
tes, ent Eesti kontekstis toodi tõendiks mängu ohtlik-
kusest ainult näiteid lastest, kes olid hirmu tundnud,
mitte end vigastanud.

Kõnekas on ka infoedastuse visuaalne komponent.
Postimehes oli teave esitatud mustal taustal, illust-
ratsiooniks suures plaanis öudustaravat Momo kujutis.
„Reporterit“ samateemaline saateklipp kujutas illu-
streevira materjalina üksikasjalikult enesevigastamist ning
viise Momo mänguga liitumiseks. Tekib küsimus, et kui

**Selleks ajaks, kui meediasse jõudsid üleskutsed,
et vanemad lastega enesetapumängudega seotud ohtudest
räägiksid, olid paljud lapsed juba läbinud nii uskumise, hirmu
kui ka hirmust üleolemise faasi.**

meediakajastuse eesmärk on objektiivne hoiatamine,
siis mis taotlust teenib selline morbiidne, hirmu õhutav
atmosfääriloo. Maailma Terviseorganisatsioon ja
teadlased on andnud konkreetseid soovitusi eneseta-
pusteema käsitlemiseks meedias, soovitudes sõnasel-
gelt hoiduda emotsionaalsest, sensatsioonilise tekitavast
ja paanikat õhutavast stiilist^{5,6}.

Kuu aega hiljem, 1. märtsil avaldas Postimees moraal-
se paanika lõputakti markeeriva kirjutise, mis kandis

**Riskitegevusega kaasnevat põnevust, oma julguse ja
mentaalse piiride testimist nimetatakse „hirmu kaudu
initsiatsiooniks“.**

eelmisega samavõrra reljefset, kuid vastupidise sõ-
numiga pealkirja „Lapsevanemad, rahunege maha!
Momo on linnalegend, mis hanitas miljoneid“, illust-
ratsiooniks taas suures plaanis Momo. Artiklis kirjel-
dati, kust sai alguse Momo visuaalne kujutis ja et
mänguga seotud paanika oli selgelt ülevõimendatud,
kuid ei jäetud siiski manitsemata, et „internet on laste
jaoks jätkuvalt koledeks täis koht“. Nagu sageli ter-
vise ja turvalisusega seotud meediakajastustes, tsiteerib
artikkel ilma näo ja nimeta eksperte, kes räägivad
suutsiidinarratiivide vohamise kohta seotud ohtudest, ol-
gugi et Momo asemel oleks olnud asjakohane illust-
reerida artiklit pigem mõne eksperdi fotoga.

Temaatilistes meediakäsitlustes tõusevad esile kaks
lähivõtjont: 1) küsimus, kes on süüdi – internet, lapse-
vanemad, kes oma lapsi ei kontrolli, hüsteerilised
inimesed; 2) suunised õigeks ja valeks käitumiseks –

**Paradoksaalsel moel ammutavad alaealised mõnelgi juhul
infot folkloorse taustaga riskikäitumise kohta just meedia
moraalsete paanikate kaudu, mille eesmärk on hoiatada, kuid
mis samal ajal võivad äratada huvi.**

isegi pärast seda, kui on tõdetud, et paanika taga
oli linnalegend, kutsutakse üles rakendama laste üle
rohkem kontrolli. Tähelepanuväärne on, et enamasti
puudub sellistes käsitlustes gradatsioon – soovitusel
on absolutiseerivad, rõhutades, et alaealiste tegevust
internetis tuleb alati jälgida. Selline nii väikelapsi kui
ka hilisteismelisi ühe puuga mõõtev lähenemine pa-
neb lapsevanemale vaieldamatult üle jõu käiva vastu-

tuse ning annab mõista, et alaealistel endil puudub
mõistus ja toimevõime.

NOORTE VAADE

Alaealisi puudutavates küsimustes vajab tähelepanu
ka nende endi vaade. Autori vestlustest teismelistega
ilmnes, et nad olid üldiselt sotsiaalmeedia enesetapu-
väljakutsete peensustega tunduvalt paremini kursis
kui lapsevanemad. Selleks ajaks, kui meediasse jõud-
sid üleskutsed, et vanemad lastega nendest ohtudest
räägiksid, olid paljud lapsed juba läbinud nii uskumise,
hirmu kui ka hirmust üleolemise faasi, kusjuures reak-
tsioon oli selgelt east sõltuv – hirmutavana mõjus tema-
atika eelkõige noorematele, mitte ohu peamiseks siht-
rühmaks peetud teismeliste-
tele. Näiteks üks 13-aas-
tane poiss kommenteeris
Momo ja sarnaste surma-
mängude kohta: „Ma ei tea
kedagi, kes teaks kedagi,
kes oleks nii loll, et teeks
kunagi midagi sellist, mida
need surmamängud käisid sul teha.“ Üks 11-aas-
tane poiss nimetas neid rumalaks naljaks, mida keegi
ei järgiks.

Seega on võimalik rääkida isegi teatavast rollihikkest:
„vaesed kaitsetud noored“ ei langenud ohvrisk, vaid
võtsid jõupositsiooni, levitades temaatilisi linnalegen-
de ja pildimaterjali ning tajudes ise neid väljakutseid
vähemalt osaliselt lollitamise ja huumorina. Digitaal-
etnograafia võimaldab käitumisskripte vaadeldes näha,
et osalt oli ebaproportsio-
naalselt jõuline reaktsioon
tingitud kommunikatsioo-
nimustrite erinevustest –
paljudel täiskasvanutel, aga
samuti väikemal (eelkõige
esimese kooliastme) laste
os kohati raske aru
saada teismeliste virtuaal-
suhtluse reaalsuse ja pseu-
dorealsuse nüansidest. Küberkiusamise, enesetapu
ja ammugi sellele sundimise kui loomuldasu tundlike
teemadega seotud ohu sisendusjõuline eksponeerimise
tekitab automaatselt hirmu ja soovi võtta kasutuse-
le jõulised vastumeetmed. Tugeva emotsionaalsusega
laetud kajastused ei tarvitse lasta märgata moraalsete
paanikate selektiivset vaadet.

MORAALSETE PAANIKATE SELEKTIIVSUS

On hulgaliselt muid, sageli (pool)üleloomulike folk-
loorsete elementide ja tuumarakteritega riskikäitu-
mise viise, mis on teismeliste seas palju populaarse-
mad, kuid ei jõua kunagi meediasse ega lapsevanema
kontrolliva silma alla. Mõnedki neist eksisteerisid juba
enne digiajastut, näiteks mäletatakse pea igas suguvõ-
sas laste sõjajärgset lahing-
gumoonaga mängimist⁷.
Temaatilise teabe levik ja
vallanduv uudishimu pa-
nevad teismelisi eksperim-
menteerima – külastama
kummitusmaju, hulkuma
pimedates surnuaedades
või varemete vahel, katse-
tama kontaktivõttu vaim-
olenditega, kusjuures vasta-
vasilisulisi suuniseid, aga ka

enesekaitseviise saadakse digiajastul sageli taas sot-
siaalmeeidiast või üldse internetist (nt rakendused vaim-
mudega kontakteerumiseks).

Mahajäetud majades hulkumise seoses mainis üks
14-aastane poiss absolutiseerivalt, et seda teevad
„kõik“. Ühe varateismelise tüdruku sõnul tegelevad
ka vaimude (nt Bloody Mary) väljakutsumisega „kõik“⁸.
Mahajäetud majad seostuvad õpilaspärimuses ohu,

kuritegude, veidrate ja ohtlike inimeste (nt narko-
maaniide) kohtamisega, vaimude ja lihtsalt keelatu-
sega – ka nendesse konnotatsioonidesse on meedia
andnud oma panuse, nagu nähtub ka järgmisest kir-
jeldusest: *Ükskord klassiekskursioonil leidsime kuskilt
metsa seest ühe mahajäetud maja ja see oli täiega hir-
mus, läksime sisse ka ja vaatasime ringi. Öudusfilmides
alati ütled ju peategelasele, et ta on nii loll ja ärgu mingi
sinna mahajäetud maja, aga tegelikult ise ka, kui näed,
siis ikka tahad vaadata, mis toimub (tüdruk, snd 2001,
Tartu, 2018)*⁹.

Osalejateks on kõige sagedamini teismelised, kuid
võidakse kaasata ka nooremaid ödesid-vendi. Riski-
tegevusega kaasnevat põnevust, oma julguse ja men-
taalsete piiride testimist on nimetatud „hirmu kaudu
initsiatsiooniks“⁴. Õpilaspärimuse kogemuslood kir-
jeldavad nii enese proovilepanekut kui ka selle kaudu
õppimist ja piiride seadmist. Seega on ohufolklooril ja
sellega seotud käitumisel oma roll sotsialiseerumises,
mille puhul võib aga osaliste olukorra hindamise või-
me olla üsna erinev.

MEEDIA VAADAKU PEEGLISSE

2020. aastal ületas surmamängude temaatika veel
vaid põgusalt uudiskünnise, kui hoiatati sotsiaalme-
edias koomiksikangelase Goofy välimuse taha varju-
nud enesetapumängudele õhutajate eest, kuid nüüd-
seks on meedias esil juba teised nakkefaktorid, mis
seostuvad eelkõige koroonapandeemiaga. Ka teisme-
liste enesetappude sagemist viimase aasta jooksul
seostatakse meedias eelkõige koroonakriisiga.

Laste ja teismeliste ohutaju, aga ka riskiiahu suundu-
mused on mõjutatud märgatavalt meediast, kuid noor-
red võivad noppida infoedastusest välja teised rõhu-
asetused ja saada osa teavet teistest kanalitest kui
nende vanemad. Paradoksaalsel moel ammutavad
alaealised mõnelgi juhul infot folkloorse taustaga riski-
käitumise kohta just meedia moraalsete paanikate
kaudu, mille eesmärk on hoiatada, kuid mis samal ajal
võivad äratada huvi ja panna otsima lisateavet. Emot-
sioonidele rõhuv ja teismelisi ülekaalukalt haavatava
ja vastutusvõimetuna kujutav meediasetus siin mõis-
tusele kutsuvalt ei mõju. Samas toetab meedia kes-
kendumine piiratud signaalmotiividele ohu lihtsusta-
tud kujutamist, mille tõttu riskid, mis ilmnevad koh-
tades või vormides, mida meediamõjulistel ohukaar-
tidel pole, võivad jääda märkamata.

Noorte enesetapud on kahtlemata tõsine probleem,
kuid nende sidumine ühe konkreetse virtuaalse män-
guga on keeruliste ja mitmetahuliste psühhosotsiaalse-
te protsesside lihtsustatud taandamine ühele põhjuse-
le, mis justkui aitaks hooilt ära seletada kõik noorte
vaimse tervise probleemide asjaolud. Teismeliste
omasest riski- ja enese proovile panemise valmidusest
kuni soovini surra on pikk maa. Esimest ajendab sageli
eluterve õppimisvajadus ja elujanu, mida hirmutamise
ja keelud naljalt ei peata. Kas kahjuks või õnneks
ei saa lapsevanemad mingitest oma laste tehtud po-
tentsiaalselt riskantsetest tegudest kunagi teada, kuna
üsna tõenäoliselt valutavad nad enam südant meedias
moraalse paanikana esitatud ohtude pärast.

¹ Dégh, L. 2001. *Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre.*

² Sperber, D. 1996. *Explaining Culture. A Naturalistic Approach.*

³ Gladwell, M. 2004. *Läbimurdepunkt.*

⁴ Архипова, А.; Волкова, М.; Курзюк, А.; Малая, Е.; Радченко, Д.; Юзай, Е. 2017. „Группы смерти“: от игры к моральной панике.

⁵ Preventing suicide: a resource for media professionals. – WHO, 2000.

⁶ Värnik, A. jt. 2003. *Suitsiidide kajastamine meedias. – Eesti-Roostis Suitsidoloogia Instituudi 10. aastapäeva artiklite kogumik. Suitsiidi-uuringud, toim. Airi Värnik.*

⁷ Tuisk, A. 2018. *Sõjamoona mängimine Eestis Teise maailmasõja ajal ja pärast seda: folkloristlik vaatenurk. – Mäetagused, nr 71, lk 175–196.*

⁸ Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna kooli-
pärimuse kogu.

»KOPLI«
COUTURE

**PÄÄSTA MAAILMA
STIILSELT
Kanna Vintaget!**

#toetakohalikku

tallinnvintage.ee
@KopliCouture
Telliskivi 60 A/5

TEATED TEISPOOLSUSEST?

Nii lähem kui ka kultuuriülesem folkloor tunneb mitmeid hirmukogemuste narratiive – kasutatagu nende selgitamiseks siis tulnukaid, vaimolendeid või muid üleloomulikke nähtusi. Missugused on nende lugude mustrid ja kuidas neid teaduslikus uurimisloos tõlgendada? Missugused komistuskivid on sisse kirjutatud materialistlikku maailmapilti?

Ülo Valk

Kui õppisin 1980. aastatel Tartu Riiklikus Ülikoolis eesti filoloogiat, käisin rahvaluule eriala üliõpilasena mitmel korral välitöödel: Pärnu-Jaagupi kandis, Helmes ja Kihnul. Juba siis pärisin mõnikord rahvausundi kohta, aga enamasti tulutult. Heal juhul jagati üksikuid mälestusi kaugest minevikust, kui vanarahvas oli veel „ebausklik“. Kes mäletas vanaema jutustatud lugu metsaldja jälgedel eksimisest; kes tuletas meelde paar värssi hingesantide laulust; kes meenutas hoiatust, et „Jeesuke viskab kivi pähe“ – nii öeldi ülekäte läinud lastele. Need olid pudemed millestki ununevast ja ebaolulisest, millel enamasti puudus kogemuslik sisu.

UUE AJA RAHVAUSUND

Üldpilt muutus kiiresti 1990. aastate algul, kui ateistlik riik oli kokku varisenud ja üleloomulikud teemad polnud enam tabu. Alguse said uued usulikumised, massitiraazides avaldati esoteerilist kirjandust ja kujunes välja tänapäevane, uuest vaimsusest kantud rahvausund. Kindlasti pole kellelegi jäänud märkamata Eesti

Kas need on teated teisoolsusest või midagi muud? Teaduslikus uurimisloos on ikka olnud valdavad ratsionaalsed, s.t kultuurilised seletused, sest pole raske osutada läbi ajaloo ringlevatele jutumotiividele, mis ilmuvad küll aina uutes seostes, aga on siiski äratuntavad. Arvestatav on psühholoogiline seletus, sest üleloomulik kogemus võib olla illusoorne ja seda võib põhjustada fenomen „hirmul on suured silmad“. Jutte on lihtne edasi rääkida, aga ka välja mõelda, paigutades end peategelase rolli ja jutustades minavormis, mis on veenmistehnikana erakordselt tõhus. Kõige häälekamalt õonestavad üleloomulike teemade tõsiseltvõetavust materialismiusku ateistidest „skeptikud“, kes naeruväristavad ebausku.

MÕRAD MATERIALISTLIKUS MAAILMAPILDIS

Ja siiski on üleloomulike teemades suur annus selgusetust ja määramatust, mis osutavad mõradele materialistlikus maailmapildis. Kas teadus, mis ei julge kahelda üldkehtiva maailmapildi paikapidavuses, on üldse teadus või pigem dogmaatilise õpetuse? On selgunud, et päris mitmel üleloomulikul teemal on kogemuslik sisu. Seda kinnitavad hämmastavad kokkuvõetused väga kaugete kultuuride jututraditsioonides, mille otsesed kokkupuuted on välistatud. Üks

selliseid argikogemusest hälbivaid seisundeid on uneparalüüs, kus inimene arvab, et on ärkvel, kuid ei suuda end liigutada ja tajub sageli mingi deemonliku vaimolendi kohalolu, keda eesti rahvausundis teatakse (luu)painajana. Muidugi kaasneb selle läbielamisega abitustunne ja hirm. Vastavaid kogemusjutte on võrdvalt uurinud Pennsylvania ülikooli folklorist David J. Hufford, kelle professori hõlmab nii humanitaarteadusi kui ka psühhiaatriat. Hämmastavaid kultuuridevahelisi ühisjooni on leitud ka surmaeelsetest kogemustest, näiteks valgustunneli läbimises ja, üllatav küll, ka surnute ilmumises elavatele surmale järgnevate nädalate jooksul. Psühhiaater Hufford kinnitab, et sedalaadi kogemused on sageli rahustavad ja meeldivad, mistõttu pole põhjust pidada neid patoloogiliseks.

Kogemuslikust aspektist on üleloomulike teemasid uurinud ka Stanfordin ülikoolis töötav Tanya M. Luhrmann, kelle professori hõlmab antropoloogiat ja psühholoogiat. Ajakirja Journal of the Royal Anthropological Institute läinud aastal ilmunud erinumber tutvustab Luhrmanni juhitud mitmeaastast uurimisprojekti, mis keskendus üleloomulike läbielamiste tekke mehhanismidele. Uurimisprobleemi keskmes oli küsimus taju ja mõtlemise omavahelistest suhetest. Kas see, kuidas inimene mõtestab oma vaimset olemist ja tajub oma isiksuse ning keha piire, on seotud võimega suhelda vaimolendite ja jumalatega? Töörühma liikmete intervjuud toimusid Ameerika Ühendriikides, Ghanal, Tais, Hiinas ja Vanuatul ning selgus, et seosed on märkimisväärsed. Mida avatumalt tajub inimene oma sise- ja välismaailma piire, seda kaitsetum on ta nõiduse ees ning seda ootuspärasemad on vaimsed läbielamised, näiteks suhtlemine surnute või Jumalaga, mida sageli väärtustatakse. Tänapäeva eestlane kipub olema suletud, aga tuul tõmbab meist praegugi läbi, varjatud veesooned magamistoa põrandal all rikuivad tervist, 5G-võrk tekitab ärevust ja energiavampiiride käest on nii mõnedki räsida saanud. Paljudel on olnud spontaansed läbielamised, mida on mõistuspäraselt raske seletada. Selline on näiteks kogemusjutt, mille rääkis mulle umbes 60-aastane naine 1991. aastal Põhja-Tartumaal. Nimetame teda siinkohal Salmeks. Tema jutust mahub siia vaid kokkuvõtte koos ühe väljavõttega ammu tehtud kirjanekust.

See juhtus siis, kui Salme oli 6–7-aastane tüdruk, niisiis 1930. aastate teisel poolel. Ta oli juba ärrganud, aga polnud veel voodist üles tõusnud. Igatahes kuulis ta, kuidas ema praadis köögis kartuleid ja kutsus teda sööma. Äkki tundis Salme, et ei saa liigutada, ja samas ilmus voodi ette ilus noor naine. Tal olid pikad blondid juuksed, seljas valge maani kleit ja peas punane barett. Naine haaras sõnagi lausumata lapse süle ja tassis teda kontsade klõbinal avatud akna poole. Salme tahtis ema appi hüüda, aga ei saanud häält teha. Järsku lasi võõras naine lapse sülele maha ja kadus – otsekui vari, mis tõusis üles lae poole ja vajus sinna laiali. Kui-gi möödunud oli üle 50 aasta, oli Salmel sissetungija välimus ja nägu meeles – see oli luine, kitsa näoga ja hästi ilus naine, kes talle teraselt otsa vaatas. Salme mäletas pöörast hirmu ja seda, et alles tüki aja pärast suutis ta ema juurde kõõki minna. Ka ema olla kuulnud kingakontsade klõbinat ja avaldas hämmeldust, kuidas võõras tuppa sai. Salme lõpetas jutu sõnadega: „Mina mõtlen küll seda, et see pole muud kui UFO. Võib-olla näitas vaevast elu ette, et ema sureb. Mina rääkisin pärast veel õpetajatele, rääkisime naabritele, aga siis keegi ei osanud midagi arvata. Neid UFOsid veel ei teatud.“

Mõistagi on selles jutus võimalusi erinevateks tõlgendusteks. Nii nagu rahvusvahelises folklooris, on ka eesti rahvajuttude kuradil mõnikord kombeks lapsi ära viia, et neid siis mööda ilma ringi tassida. Meelesegaduses laps leitakse hulga aja pärast kuskilt loodusest. Kuradile näib siin viitavat ilmumine inimkujul, samuti punast värvi riidedetaili. Ometi ei nimeta jutustaja kuradit, vaid UFOsid, kelle suurem invasioon tabas Eestit millegipärast just siis, kui maa avanes ka kultuuriliste väliskontaktidele. Muidugi tekib siin seos tulnukate inimröövidega. Samas on lool prohvetic kõrvaltähendus, sest see näib ette kuuluvat tulevase kannatusi ja ema surma – ja see pigem nihutab tõlgendusraami UFOdest eemale. Kahtlemata paistab siit ka uneparalüüsi juhtum, millele viitab kannatanu

unest ärkamine, suutmatus liigutada ja häält teha ning hirmuelamus, niisamuti vaimolendi ilmumine ja ruumis ümberpaiknemise taju.

KULTUURIDEÜLESED KOGEMUSED

Ühel hiljuti toimunud e-konverentsil oli mul võimalik David Huffordi käest küsida, millised paranormaalset kogemused võiks tema meelest veel kvalifitseeruda kultuuriülesteks, näiteks kas tulnukate inimröö-

Hämmastavaid kultuuridevahelisi ühisjooni on leitud surmaeelsetes kogemustes, näiteks valgustunneli läbimises ja, üllatav küll, ka surnute ilmumises elavatele surmale järgnevate nädalate jooksul.

vid, mida on ju palju kirjeldatud, tuleks sellisena kõne alla? Ta vastas, et tema arvates on needki pigem uneparalüüsi erijuhtumid, mitte iseseisev fenomen. Ülaltoodud loo juures annab folkloristile aga tugevama juhtlõnga hoopis jutustaja kinnitus, kellele ja kui palju ta lugu juba varem rääkinud on. Kogemus oli juba ammu vormitud käepäraseks looks ja nii oli seda lihtne mäletada ning mullegi rääkida. Salapärase läbielamine saabki kultuurilise tähenduse siis, kui

Mida avatumalt tajub inimene oma sise- ja välismaailma piire, seda kaitsetum on ta nõiduse ees ning seda ootuspärasemad on vaimsed läbielamised, näiteks suhtlemine surnute või Jumalaga, mida sageli väärtustatakse.

seda jagatakse, selle üle arutletakse ja sellele kinnitub tõlgendusraam. Kui paigutame paljud paranormaalset juhtumid folkloori taustale, näeme neis korduvaid mustreid, millest nii mõnedki on kultuuriülesed. Aga tõlgendusraamid pole kivises raiutud, vaid on muutlikud ja asendatavad. Valik nende vahel on vaba.

Näitused Eesti Rahvusraamatukogus

ABC ja Cicero.
Kooliraamat mineviku Eestis
Kuni 31.08.2021

Ole inimene!
Plakateid Nõukogude Eesti eluolust
03.05.—30.10.2021

Rahvusraamatukogu vana ja uus algus.
Märgilise hoone lugu Tõnismäel
22.05.—30.12.2021

Tee parem midagi kasuliku!
Ajaloolised videomängud ootavad mängima
Kuni 30.12.2021

2021. aastal

Tõnismägi 2, Tallinn
www.nlib.ee

Ülo Valk on Tartu Ülikooli folklorist ja ajakirja Numen: International Review for the History of Religions toimetaja.

EHA KOMISSAROV: „NÜÜDISAJA ÕUDUS ON LABASELT REAALNE”

Kunstil on raske konkureerida õõva ja õudustunde tekitamisel filmide ning pealepressiva tegelikkuse endaga.

Aleksander Tsapov

Kuigi õudust võib käsitleda teatud universaalse kategooriana, kus domineerivad sellised teemad nagu surm, häving, laastamistö, tontlikkus, keha ja sellega seotud vigastused või mutatsioonid, siis teistsal on õudus sügavalt hetkespetsiifiline ja isiklik kogemus. Surnud lapse

vapustusest. Visuaalkunstis ei ole õudus tavaliselt eesmärk omaette – kuigi apokalüptilise piiblliloo kujutamise pidi keskaja inimest hirmutama ja represseerima, ei olnud nende maalide eesmärk töötada õudusega, need olid religioosse narratiivi tööriistad. Nüüdisajal oleme me igal hetkel ümbritsetud räpastest, verdtarretavatest ja vägivaldsetest meediakujutistest ning see jätab kunstile üsna piiratud vahendid õudustundega opereerimiseks. Kumu kuraator **Eha Komissarov** on kureerinud mitmeid õudusega tegelevaid näitusi, näiteks 2015. aasta

„Surm ja ilu. Gootika kaasaegses kunstis ja visuaalkultuuris” (koos **Kati Ilvesega**), aga ka 2001. aastal Rothermanni soolalaos toimunud „Uus kunst Peterburis. 1990ndad”, mille üks osa keskendus nõukogude ajal tekkinud nekreorealismi liikumisele, mille esifiguur oli

näiteks fotograaf ja režissöör **Jevgeni Jufit**, keda peetakse ka üheks zombide maaletoojaks nõukogude visuaalkultuuris. Igatahes tegime ühel külmal kevad-hommikul Eha Komissaroviga Kadrioru põlispuude varjus väikese õuduse, kunsti ja elu suhetega palistatud arutuskäigu.

KATKESTUSTEGA MINEVIK

Kui palun Komissarovil lühidalt õuduskunsti genealoogiat kaardistada, siis ta toob välja, et sisuliselt algab see 19. sajandi ülikiirelt arenenud anglosaksi ühiskondadest, kus romantiseeritud viktorianaalik gootika leidis pinnase vabrikutööst ja armetutest elutingimustest räsitud elanikkonnas. Teine oluline võimendav figuur oli muidugi õudusjuttude meister **Edgar Allan Poe**, kelle looming jõudis Eestisse tänu **Johannes Aaviku** keeleuendusest kantud tõlgetele. Komissarov rõhutab, et Aaviku eesmärk oli ennekõike keele moderniseerimine ja ta pole ise peale sattunud, et keegi oleks rääkinud meil kultuurilooliselt Poe loominguga

mõjust endale kui isiksusele. Kui vaadata lähemalt eesti kunstiajalukku, siis Komissarovi hinnangul on ainuke õudust aktiivselt käsitlenud kunstnik **Eduard Wiiralt**, kelle absindiaurustest põrguvisioonidest peaks enam-vähem kõigil aimu olema. Wiiralt tegutses omakorda saksa ekspresionismi tiiva all – see oli liikumine, mis suutis ajada oma kombitsad Saksamaal lisaks kunstile ka filmidesse ja arhitektuuri. Tullas tagasi Poe väheste mõju juurde meie kultuuris, nendib Komissarov, et meie kultuur on üleüldiselt väga lihtsakoeline, väga paljud olulised maailmakultuuri mõjutajad on olnud meil mingite poliitiliste olukordade tõttu välja lülitatud ja meil puudubki teatud mõtlemistand või on seda väga raske kultiveerida. Nimetatud lünk kehtib ka teise õudus- ja põnevusklassiku **Alfred Hitchcocki** kohta. „Kunstis pole niivõrd tähtis šokk, mille me saame mingist sündmusest, vaid reeglina on Hitchcocki-järgses maailmas küsimuseks, kuidas see õudus on lavastatud. Meilt läks Hitchcocki kultuur paraku mööda. Ta jõudis meile hiljem juba retronähtusena,” selgitab Komissarov.

Komissarov lisab, et õudus on mingis mõttes ka raskesti määratletav ja sõltub paljuski vaataja tõlgendus- ja lugemisoskusest. Ta meenutab, kuidas 60–70ndatel jõudis Eestisse *new age* ja hakati uskuma, et kõik on kosmosest programmeeritud ja suunatud – hakati tõsiselt horoskoopidest rääkima, tulid igasugused okultistlikud ideed ja üleloomulikud nähtused. „Mina neid fännama ei hakanud ega suutnud neid tõsiselt võtta, tihti oli raske määratleda, millega üldse on tegu,” meenutab ta. Tekkis teatav uusreligioosus koos oma gurudega, nagu **Tõnis Vint**, ja selle varjus hakkasid vohama igasugused subkultuurid, ennustajad jne. Komissarov arvates kaasnes sellega mõtlemise muutumine, mis sundis ratsionalismi taganema. Õudus ühine tollal populaarse teadusfantastika ehk ulmekirjandusega, isegi **Ülo Sooster** illustreeris Moskvast tõlgitud moodsat ulmekirjandust, milles kujutati näiteks stseeni, kus osal maakerast on peal klaaskuppel ja inimesed jooksevad peaga vastu klaasi.

Üldiselt on aga Komissarovi arvates kunstil tema väljendusvahendite ja aegruumilise piiratuse tõttu raske võistelda nolanlike lavastustega, kus toimub katastroof katastroofi otsa. Kunstil ei ole väljendusvahendeid, et luua neid irrealseid keskkondi, lõpmatu ruumi ja muud taolist, kuigi eks üritatakse ikka.

Proovin viia jutu ka 50ndate sotsrealistliku kunsti peale, mille üht osa on Komissarov Kumu ka stalinistliku impressionismi sildi all näidanud. Õuduse subjektiivsuse juurde tagasi tulles osutan vaatajale, kes võib Stalini režiimi repressiivsest aparatuurist teadlikuna näha pilte kuldsetel viljapõldudel töötavatest sõbralikest inimestest eriti vägivaldsetena. Komissarov pareerib minu katse otsustavalt: „Me räägime ikka tõsisest kunstist, mis jääb järele, mitte poliitilisest kunstist, mis täidab lihtsalt päevapoliitilisi vajadusi.”

MÄNG JA ILU

Jõudes otsaga nüüdisaega, ei hoiu Komissarov keelt hammaste taga ja sõnab pea pahaselt, et kuna meie ees on praegu suurel hulgal maailmalõpu stsenaariume, on nüüdne õudusdiskursus labaselt reaalne – pandeemias ja kliimasoojenemises ei ole mingit romantikat. Ta ei usu, et ükski kunstnik suudaks mõelda välja mõne pandeemiaolulise olukorra. Teadlased oma biorelvade arendamisega on muidugi mõelnud, aga mitte kunst. Ma pakun välja, et samas on seesama „labane” reaalsus ju võimalik n-ö ressurs, mida loomingusse lülitada, anda sellele mingi teine nurk ja kujutusvõime. Komissarov ei näe seda otseselt juhtumas ja suuri lootuseid sellele ei pane, kuigi võimalusi oleks. „Selle taga on ju küsimus, et mis siin õudset on? Sa oled sunnitud praeguses olukorras olema, sellega toime tulema ja see on eksistentsiaalne probleem. Maailm elab metsikutes kriisilukordades, aga postmodernismi tulekust alates on kõik eksistentsiaalsed probleemid ja suured narratiivid kultuurist kõrvaldatud ning asendatud mängulisusega.” Eksistentsiaalsed suured probleemid ei kõneta meid enam ja eksistentsialismist on saanud sõimusõna. Ta julgeb spekuloida, et ehk nüüd kaevatakse eksistentsia-

lismi põhimõtted ja surmakäsitlused välja ning need saavad praeguses murdelises ajas uue aktuaalsuse.

Tulenevalt üha raskemini ignoreeritavatest ühiskondlikest muutustest ja protsessidest arvab Komissarov, sealjuures teatava keevalisusega suisa korras kaitsvat maski eemaldades, et näib, nagu praeguses ajas tuntaks puudust hinge kosutava ilu järele. Ilu paitab silma ja eluraskuste keskel on ilu väga tore. Ainult et seda ilu suudab tema hinnangul toota järjest väiksem selt-kond. Ilu peab olema veenev, ta peab olema suur ja kaasakiskuv, usutav, muidu on ta kits. „Kui palju me seda läbitunnetatud ilu näeme?” pöördub Komissarov küsimusega siinkirjutaja poole ja jätkab ise. „Ilu peab huvitav olema, ta peab puudutama. Õudus on ka natuke tüütu kogu aeg, represseeriv, depressiivne ja elu eitav. Aga küllap on **Adornol** ikkagi õigus: maailm on nii kolemaid asju täis, et seda ilu ei sünni. Sünnivad ainult õudukad.”

TOKSILINE NÜÜDISAEG

Haaran ilu ja nüüdisaja koostoimist kinni ning toon lauale **Katja Novitskova** loomingut, mida näiteks kunsti-teadlane **Krista Kodres** kirjeldas paar aastat tagasi järgmiselt: „Ilusat polnud siin võtta, oli vaid üsna hirmuäratav, kuid ka vaimukas groteskne visuaalseeritud maailm, mis lubas aimata järelduisi ökokriitilisest mõtlediskursusest ja apokalüptisest teemal vändatud fantaasiafilmidest. Hirm hakkas.” Komissarovi jaoks on Novitskova hiilgav emotsioonide käsitelja, kes töötab tehnoloogiakriitika kaudu meie hirmudega tuleviku ees, mis on juba ammu kohal. Kui Novitskova paneb elektroonilistesse hällidesse mingsugused silikoonist tulnuk-putukad, siis publikul hakkab ebamugav, sest sinna on integreeritud kaduvuse ja hävingu moment. Aga sellist mõtlemist on Eestis väga vähe, vastupidi, suur osa eestlastest ei usu ju kliimasoojenemist ja nüüd sageli ka pandeemiat mitte. „Kuidas saab mingsugune putukas või elusolend minu jumaliku elu ära rikkuda?” küsib Komissarov irooniliselt. Eestis näeb viimase 30 aasta diskursus ette, et elu läheb muudkui paremaks ja rikkamaks – see on lihtne edumudel, mis töötab hästi. Kui sa seda protsessi takistad või segad, siis sind lüüakse maha. Komissarov hakkab korras naerma: „Ma lõõn su maha, ära sega mind, ma tahan areneda.” Tema jaoks näitab see selgelt ühiskonna ebaküpsust.

Õudused toituvad väga palju rumalusest, supernähtused lülitavad mingite nõksudega analüütilise mõtlemise välja. Komissarov ütleb, et ta pole näinud, et ükski humanist astuks meil koroonaeitajatega dialoogi, sest see

ei tasu ennast ära. „Väga raske on selgeks teha vandenõuteooriate lapsikust, aga neisse on niivõrd tore uskuda, sest nad loovad maailmast lihtsameelse mudeli – head ja halvad, binaarsed opositsioonid, millest on lihtne mõelda.” Samas pole ta veel kohanud koroonat eitavat kunsti ja usub, et igasugused libedad esitused,

Õudus on natuke tüütu kogu aeg, represseeriv, depressiivne ja elu eitav. Näib, nagu praeguses ajas tuntaks puudust hinge kosutava ilu järele. Ilu paitab silma ja eluraskuste keskel on ilu väga tore.

mis sellise kunsti juurde käiksid, ärataksid tänu meie stalinismikogemusele meis juba ette kahtlust. Ka stalinism väärtustas tohutult valelikkust, võltsi ja libedat esitust.

Hakkame oma jutukesega vaikselt randuma, kui Komissarov peatub korra ja soovib jagada üht teda möödunud aastal vapustanud kogemust. Ta käib igal suvel Lahemaal suvitamas ja eelmine suvi oli väga palav, mis pani Eru lahes vetikad vohama. „Vesi oli nõdralaid kuumuse ja vetikate tõttu tumeroheline ning haises tugevalt – terve merelaht oli hirmu.” See oli

Inimene ei ole loodud selleks, et tegeleda nii intensiivselt oma surma ja hävinguga, ning siis ta delegerib oma hirmud mängudesse ja õudukatesse.

tema jaoks pilt sellest, mida kliimasoojenemine endaga kaasa toob, aga paradoks seisneb asjaolu, et inimene ei ole loodud selleks, et tegeleda nii intensiivselt oma surma ja hävinguga, ning siis ta delegerib oma hirmud mängudesse ja õudukatesse. „Seal lahe ääres oli võimalik tajuda seda kogust, massi, lõhna ja värvi – Aafrika sisaliku värvi roheline, mis ei kuulu absoluutselt meie mere juurde. Ma ei näinud ühtegi kunstnikku, kes seda uut reaalsust tundma õppinud. See oleks olnud hea koht, kus õppida surnud kudedele abiga rohelise eri varjundeid.”

Komissarov pole sellises mastabis toksilist merd varem näinud ja ta tahaks ÕUDELT, et tekiks mingi uus mõtetasand, mis hakkaks meid aitama ja abistama, et inimene leiaks ennast kahtleja ja kartjana ning suudaks selle uue reaalsuse kodustada ja sellega tegeleda.

Ma otsustan lõppkordina veel kaasteelset provotseerida ja pakun, et ehk ongi uus reaalsus see, et seoses igasugu viirustega muteerumegi mingiks uueks liigiks. Komissarov grimassitab halvakspanevalt ja resoluutselt: „Ma ei taha olla mingi mutant.”

Anu Juurak „Mis tunne on surra”, 2008. Näitusevaade EKKMi 2019. aasta näitusel „Tiira-taara, tuia-taia, pimesikk tuli meie majja”. Kuraator KKEK. Foto: Paul Kuimet

Urmas Alender. Nukuteatri näitleja

NÄITUS
NUKUTEATRIMUSEUMIS
2.12.2020–29.08.2021

estinoorsooteater.ee

ABSOLUUTSELT TÕSITEADUSLIK ÕPETUS ÕUDUSFILMIST ELUGA VÄLJATULEMISEKS*

Õudusfilmide tegelased kipuvad tegema korduvaid tüüpvigu, mille võivad olla tihti ka dramaatilised või lausa letaalsed tagajärjed. Kuidas hoiduda neist eksimustest (täiesti tõenäolises) olukorras, kui keegi meist ise mõne verdtarretava linatõe kangelaseks peaks sattuma?

Kalver Tamm

„Lootusetus olukorras ainult loota tasub,“ laulis muinasjutuvestja klassikalisel lauleendusel „Lumekuninganna“. Hans Christian Anderseni originaalloos meisterdas saatan peegli, mis puruks läks ja mille kilud inimestele südamesse puurisid ning silma lendasid, muutes südame tundetuks jäätükiks ja silmad võime tuks mileslik või kelleski head nägema. Kõlab ju natuke nagu õudusfilmi kirjeldus, küll ilma lõbusate laulude ja õnneliku lõputa. Ühel korralikul muinasjutul on õudusfilmi potentsiaali küll.

Kuidas aga käituda, kui kuri saatus on paisanud sind ennast situatsiooni, kus tuleb loota, et vead ikka õnneliku lõpuni välja? Lootusetus olukorras tuleb esmaajoones loota iseendale. Võid muidugi oodata mingit jumaliku vahelesegamist või loota viimasel hetkel saabuvale abiväele, aga seni tuleb ikkagi endal elus püsida. Järgnevalt jagangi mõned praktilised näpunäited, mille olen aastate jooksul nii omal käel tudeerides kui ka HÖFFI kolme-neljapäevastel kursustel osaledes omandanud. Sest ainult piisava ettevalmistuse korral on võimalik õudusfilmis õnneliku lõppu oodates mitte pead või käit või sisikonda kaotada.

Esmalt tuleb muidugi ära tunda, et oled sattunud situatsiooni, kus oma järgmised käigud tuleb erakordselt hoolikusega läbi mõelda. Sest enne kui saab hakata rääkima kohastest ja mitte nii kohastest meetoditest ja nipidest, mida rakendades on võimalik alatul kombel sinu elu kallale kippuva maniaki või kummituse või looma käest elu ja kõigi jäsematega pääseda, tuleb aru saada, et tegevus on üldse arenemas suunas, kus midagi nurjatut on nurga taga hiilimas. Kaugeltki mitte iga kord ei ähvarda sind metsa minnes surmaoht. Iga kord keldrisse moosipurki otsima minnes ei tule hiljem risti ette lüües kõgekörgemat tänada, et eluvaim ikka sisse jäi (moosi tuues väldi tingimata tolmunud raamatute lugemist, eriti selliste, mis on kirjutatud ladina keeles ja illustreeritud piltidega, mis ka Vlad Tepeši nagu krimsutama paneksid).

OHUTU KINNISVARA TUVASTAMINE

Tegelikult on kõige kindlam meeleolu õudusfilmi lõpuni elus püsida muidugi üldse mitte õudusfilmi osaliseks sattuda. Selleks ei tule teha muud kui igasugune võimalik ohutegur kõrvaldada. Näiteks ei pea seda moosipurki ju üldse keldris hoidma, keldritrepid on kuulsad oma libedate astmete poolest ja keldrivalgusti üks füüsilistest omadustest on pauguga purunemine kohe, kui keegi trepist alla on jõudnud. Nii et endale maja ostes tuleks vältida kõik sellised hooned, kus üleüldse on kelder. Või teine korrus, olenemata siis sellest, kas teisele korrusele pääseb trepi või lifti abiga. Õudusfilmi kontekstis on mõlemad surmalõksud. Vältida tasuks ka paksu padrikus ausõna peal püsti seisvaid jahionne, mille seinel külmade silmadega trofeeloomad iga su liigust jäljivad. Kindlasti tuleks kogu potentsiaalne maavaldus selle pilguga üle käia, et mobiililevi ulatuks ikka igasse nurka. Teatava reservatsiooniga tasuks suhtuda majadesse, mille aknad vaatavad sind sellise ilmaga, nagu sa oleksid teismeline, kes on diskolt tulekuga kaks tundi hiljaks jäänud. Pigem tasuks müügiuulutus edasi uurida, kui krundi ülevaatusel tuleb kohe aianurgast suitsuahju tagant välja lagunenud hauakamber või iidset indiaanlaste matmispaika tähistavad ristid.

Uut kodu valides rääkige naabritega. Eriti just nende hullude naabritega. Jah, nad võivad küll hirmutada välja näha ja nende hääldest võib olla keeruline aru saada, aga kui mõni sonimütsiga vanamees ikka täie jõuga rattal pedalele sõtkudes ja hõlmade lehvides teekäänaku taha kadudes „You're all doomed!“ kisendab, siis võiks tema sõnade üle korra järele mõelda.

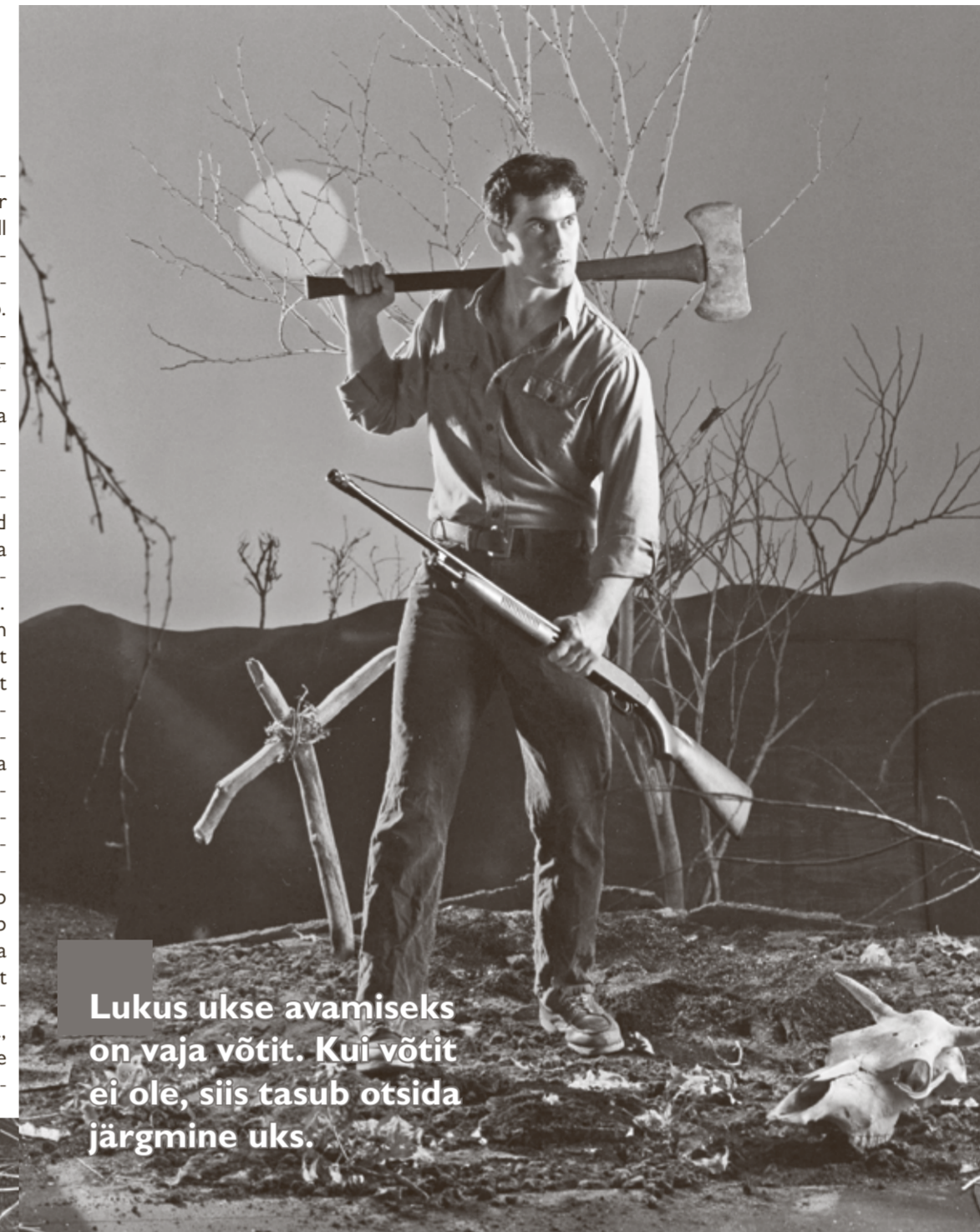
Agas isegi kui oled kodu valimise käigus kõrgema taseme riskianalüüsi teinud, tahaks mõnikord ikka välja ka. Praegusel ajal küll ulmelisemõitu kontseptioon, aga vahel sõpradega kokku saades võib ju vabalt keegi tulla ideele värskest soetatud metsamajakesse auru välja laskma sõita. Sellise plaani sujuvaks teostamiseks ei tohi kellelgi kaasas olla ühtegi käsi-kaamerat ja mingeid kuradi otseteid ei hakka ka otsima! Eriti tasub vältida seda otseteed, mida küll keegi seltskonnast kunagi kasutanud ei ole, aga mis on joonistatud imepeenikese joonena kohalikust bensiinijaamast ostetud kaardile ja mille alguses on silt „This is a local road for local people“. Võhikule võib-olla märkamatukski jäävad, aga põhjalikult valmistunud inimesele äärmiselt kõnekad on muidugi sellesamas bensiinijaamas kohalike lihtsate küsimusele lihtsa vastuse andmise asemel üksteisele ahtaliku heidetud pilgud ja närimistubakat näriava omaniku tolm sisse sirtsatatud süütelärakas. Mind isiklikult teeks vägagi ärevaks seegi, kui bensiinijaamas kõõluks mingi laps, kes ühel hetkel bandžot tinistatama hakkab.

LAPSED JA UKSED

Lastel tasub üldse silma peal hoida, näiteks tuleks olukorras aeglaselt taganeda, kui näed eemal mure peal valgetes sitskleitides tüdrukuid hüppenõoriga hüppamas ja liisusalmi lugemas

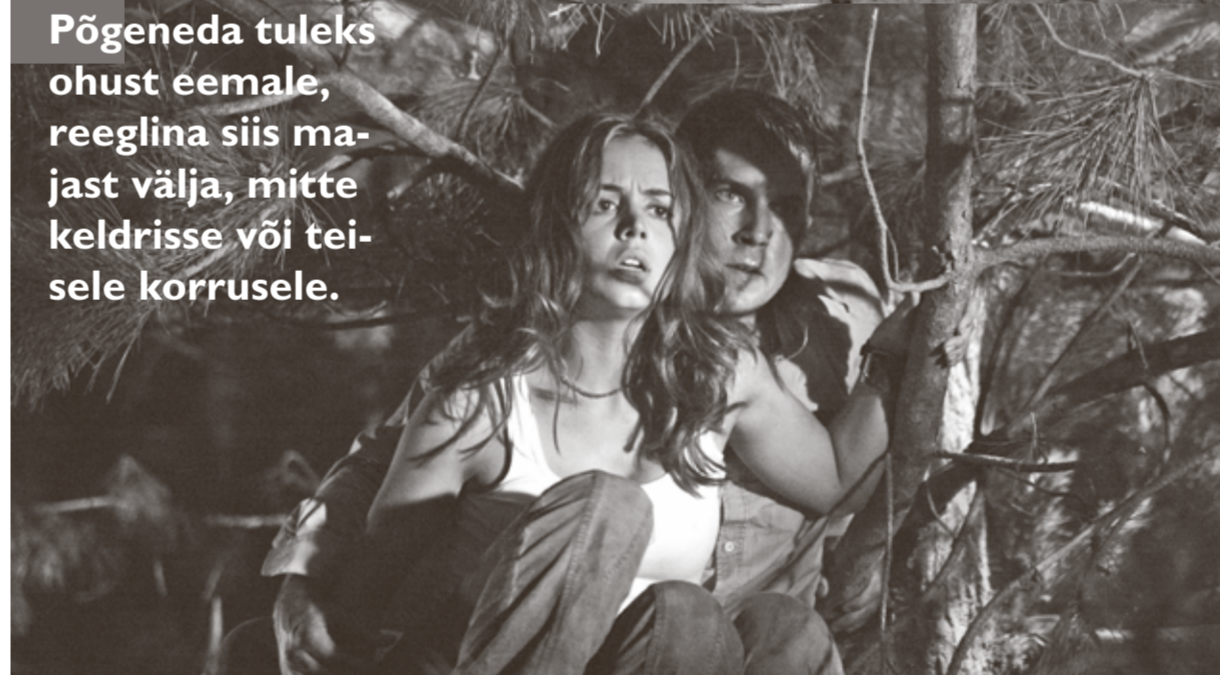
või kui mõni sinise kleidiga tüdruk sind kogunisti mänguga liituma kutsub: „Forever and ever and ever.“ Üks, mida tegelikult küll tasub lastega mängida ja millest võib ohuolukorras ka teatavat kasu kerkida, on peitus. Õppetunde, mida siit kaasa võtta, jagub. Näiteks voodi alla peitumine on nii läbi nähtav ja kehva valik, et isegi kodusel peitmisolümpiaadil ei tule sellise peidukuga esikolmikusse. Ja magamistoas teki üle pea tõmbamine võib toimida põhjalikult analüüsimata atmosfääriga planeedil, õudusfilmisituatsioonis võib see anda ehk mõned lisa-sekundid seepärast, et mis iganes asi sind ka ei jälitaks, ei suuda see ilmselt kohe oma õnne uskuda ja arvab, et tegemist on lõksuga. Isegi ukse taga seismine on parem valik.

Utest rääkides. Oletame, et mingi asi on teid piisavalt häirinud, olgu siis ootamatult Rumeenia iluvõimlejatele omast plastilisust demonstreerinud laps või miski, mis järjekindlalt kõõgimööblit ümber tõstab. Tunne, et olukord on kontrolli alt väljumas ja vajad professionaalset abi. Ei ole veel jõudnud otsingusse trükkida „soodsa hinnaga vaimude väljaajamine“, kui juba heliseb uksekell ja tõsise ilmaga paranormalist või hoolitult vihmavarjule toetuv lapsehoidja ootab sisselaskmist. Lapsehoidjaga variant päädib üheksal juhul kümnest sellega, et too enda sünnipäevapeo naelaks teise korruse aknast kaelapidi nõoriga välja ripub. Vaimude väljaajamisega seoses ei saa jätta toonitamata, et las iga kingsepp jääb ikkagi oma liistude juurde – ärge parem hakake vaimude välja-

Lokus ukse avamiseks on vaja võtit. Kui võtit ei ole, siis tasub otsida järgmine üks.

Põgeneda tuleks ohust eemale, reeglina siis majast välja, mitte keldrisse või teisele korrusele.

Lugu illustreerivad kaadrid pärinevad neljast autorit inspireerinud filmist. Arva ära, millistest! Viheks leib valikuvარიანდიდ არტიკლი. Auhanda ei ole. Keegi ei kaota ka midagi – jäsemed ja väärikus jäävad alles.

altaril ja parimal juhul saab sinust üheksa kuu pärast põrguvürsti ilmaletooja.

VÕIDELDA VÕI PÕGENEDA

Ning oleme jõudnud punkti, kus tagasiteed enam ei ole, lisaks peale on vaja nüüd tööle panna ka käed ja jalad, et tulevikuski saaks neist kehaosadest rääkides mitmust kasutada. Selleks on tarvis otsustada, kas sinus on kübetki sõdalast, ja hakata oma eksistentsi eest võitlema, või valida strateegiline ümbergrupeerumine kuskil kaugel eemal.

Kui võitlemissoovi sugugi ei ole, siis põgeneda tuleks ohust eemale, reeglina siis majast välja, mitte keldrisse või teisele korrusele. Siinkohal ei saa kuidagi rõhutamata jätta korralikesse jooksujalanõudesse investeerimise tähtsust. Neid soetades tuleb kindlasti mõlema jala omad korraga jalga panna ja poes ringi joostes kontrollida, et teile ei püüta müüa mudeelit, mis jooksjat siledal maal komistama ja kukkudes

pahklud välja väänama sunnivad. Müüja protestidele ärge pöörake tähelepanu.

Põgenedes tasub meele pidades ka lukkude toimimise loogikat. Kui üks on lukus, siis ei avane ta ka kolmanda raputamise ja ukseplaadi rusikatega tagumise peale. Lukus ukse avamiseks on vaja võtit. Kui võtit ei ole, siis tasub otsida järgmine üks.

Avatud kapiuksest maksab sisse astuda ainult juhul, kui märkate seal rippumas midagi, mida annab relvana kasutada. Õudusfilmis on piiriks ainult taevast, relv võib olla nii metallist riidepuu, kopsik keeva veega või parema puudumisel ka mootorsaag. Pole sugugi paha mõte kasutada oma kodu dekoreerimisel mootorsaage. Natüürmort lillede ja mootorsaaga võib olla iga kodu ehteks, plastosa on võimalik soovi korral tapedega sobivasse tooni värvida. Võimalusi on lõputult. Soovitan eelistada bensiinimootoriga või akutoitel mudelid (viimaste laetust tuleb siis vahetevahel kontrollida), pigem võiks piiratud kasutusmugavuse ja -raadiuse tõttu vältida elektrilisi.

Väikese minusesena tahaks asjatundmatu lugeja siinkohal välja tuua, et isegi maitsekalt ehitud mootorsaad romantilise õhkkonna loomisel üldiselt ei toimi, aga õudusfilmi kontekstis on tegemist varjatud boonusega. Igasugune romantika ja puhaste ülevate tunnete kehale väljendamine on otsetee hukatus. Mida kindlamalt püksid jalas ootavad, seda kindlamalt ei ole sa see mees/naine, kes voodis rammetult oma viimast sigarit naudib, samal ajal kui Michael Myers voodi all pikku naerab.

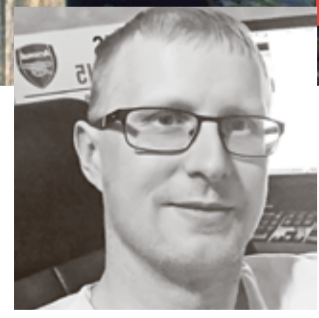
See vististi ununes ennist mainimata, et kui tänaval ümber keerates näed Michaelit, kes kohmetult naeratades teeskleb, et teda hakkas ühtäkki tohutult huvitama Abakani vaateaknal demonstreeritav veinipunane metallikniidiga šifoonkangas, siis see on selge vihje, et nüüd on jama majas. See raip ju ei sure. Olenemata sellest, mis järrefilmis täpselt – olgu siis „Halloween“, „Elm Street“ või „Hellraiser“ –, kui sa pole just noor neitsit tütarlaps, ei anna kihveokontorid su ellujäämisele väga häid koefitsiente.

Agas kihveokontori pidaja ei tea, et sa oled just lõpetanud ühe õpetliku teksti läbitöötamise, ja ta ei tea ka seda, et sul on juuni alguses võimalus osaleda jätkukursusel edasiõudnutele. Tavapäraselt aprillil lõpus toimuv HÖFF on kolnud sel aastal varasuvisele ajale ja pakub kõigile huvilistele võimalust turvaliselt toolid lõputades ekraanil toimetavatele jubelele õpetussõnu jagada. Sinna majja lähete sisse? Mis teil viga on? Miks te end paarideks jagate? Ettevaatust selle peegliga! Hans Christian Anderseni ei ole lugenud või?

*Nende õpetussõnade koostamisel olid teiste hulgas inspiratsiooniks filmid „Evil Dead“, „The Cabin in the Woods“, „The Exorcist“, „The Amityville Horror“, „The Conjuring“, „Halloween“, „Deliverance“, „A Nightmare on Elm Street“, „Hellraiser“, „Wrong Turn“, „Candyman“, „Poltergeist“, „The Omen“, „The Human Centipede“, „Knock Knock“, „The Shining“, „Mary Poppins“, „Friday the 13th“ ja „Rosemary's Baby“. Artikli autor ei võta vastutust nende suuniste realses elus kasutamise eest kaasa võivate ebameeldivuste eest. Selle jalatsipoe müüjaga peate ise äriandama.

EESTI MUDAPEALINNA HAAPSALLU KÕIGES OODATUM JA ÄGEDAM ÜRITUS HAAPSALLU ÕUDUS- JA FANTASIA-FILMIDE FESTIVAL (HÖFF) TOIMUB TÄNAVU 4.–6. JUUNINI, PAKKUMISE TÄHTSUS JA RIDA ERIÜRITUSI NII EHDAL MOEL KINOSAALIDES KUI KA VEEBIPLATVORMIL. KUS ON VÕIMALIK VAADATA VALIKUT HÖFFI FILMIDEST KODUST LAHKUMATA. ESIMEST KORDA TOIMUB HÖFFI KA KAHEPÄEVANE ÕUEKINO, KUS NÄIDATAKSE PUBLIKULE TASUTA B-FILMIDE KLASSIKAT. KOKKU ON FESTIVALIL ÜLE 25 FILMI JA MITU LÜHIFILMIKASSETTI. LISAINFOT VAATA AADRESSILT HÖFF.EE.

Keldritrepid on kuulsad oma libedate astmete poolest ja keldrivalgusti üks füüsilistest omadustest on pauguga purunemine kohe, kui keegi trepist alla on jõudnud.

Kalver Tamm on filmisõber, kes on aegade jooksul pidanud nii filmiblogi kui ka säutunud Twitteris, kirjutanud enam-vähem regulaarselt ulmeajakirjale Reaktor ja korraldanud täpselt ühe õudusfilmitaolise mälumängu.

FILMIKRIITIKUTE SULEPROOV 2021 – ÕUDUSE ERI!

LAHUTUS POOLA MOODI

Vaatas **Kristin Issak** ■ Aknast paistab müür ja toas on segadus. Mees tahab, et asjad oleksid endised, aga need ei ole. Naine tahab, et asjad oleksid teisiti, aga need ei ole. Kuski tagaplaanil on mehe ja naise teiskid, kes justkui võiksid olla olukorra lahenduseks, aga nad ei ole. Żulawski autobiograafiliste sugemetega lahutusõudukas rullub lahti hallis Lääne-Berliinis ning vaatleb ühe abielu valusat lagunemist läbi hulluseprisma. „Vaimust vaeatud“ ei ole tuled ja viledega õudus, vaid närv kulgemine, mis hakkab kerima rahutust vaikselt juba esimesest kaadrist, kasutades selleks atmosfäärilist muusikat, pikki võtteid ja liikuvat kaamerat, mis jääb seisma ainult paaril korral ega lase vaatajal tegelikult kaugele uitama minna. Kuigi filosoofilisi sõnavõtte on siin jalaga segada, lüüakse filmi alguses letti ka loo fundamentaalne küsimus: kas traumaga silmitsi seis inimesed muutuvad või ajavad lihtsalt kesta maha? Tõlgituna kaotab filmi pealkiri oma kahemõttelisuse, sest tegelikult viitab see abielupaari mõlemale

ÕUDSELT HEA KOMÖÖDIA

Vaatas **Kevin Piperal** ■ Millal te nägite viimati mõnda head *slasher*-õudukat, mis suutis lisaks *jump scare* idele ning igasse ilmakaarde lendavatele soolikatele üllatada ka mõne ootamatu süžeekäiguga? Kui kohe ei oskagi öelda, siis võite julgelt võtta järgmisena ette „Metsamajakese“, mis on vägagi eneseteadlik meta-õudusfilm, mida nähes saab nii nutta kui ka naerda. Juhul kui ojadena voolav veri ja võikad vägivallastseenid peaksid kedagi nutma ajama. Naerda saab aga päris kindlasti. Žanriülene linatões pakub verdretaritavaid momente, pinget ja *Wish.com*-i reklaamide tasandi veidrusi, mis ühises filmipajas moodustavad kokku küllaltki meelelahutusliku terviku. Tükati „Õudset filmi“ („Scary Movie“) meenutav linatões räägib kolledži-noortest, kes otsustavad veeta õdusa nädalavahetuse ühes eraldatud metsamajakases, kaaslasteks hea seltskond, alkohol ja verejanulised zombid, kes neid piinarikkal viisil tappa ihkavad. Viimati nimetatud ei olnud küll väljasõidu baasvarustuses, kuid oma valikute tulemusena kutsusid noored selle vägivaldse saute justkui ise esile.

ÄRGE VÕÖRASTELE MUNE LAENAKE

Vaatas **Martha Katariina Luigujõe** ■ Kaunis suvepäev. Perekonnd suundub oma valgesse järvemajja, kaasas koer ja väike purjekas. Neil ei ole õrna aimugi, et Michael Haneke, filmi režissöör, katseb sadistikult nende elu põrguks muuta. Ja sama plaanib ta teha ka oma publikuga. Laias laastus on kino eesmärk ennekõike meelt lahutada, seda eriti õudusfilmide puhul, mis pakuvad ohutut adrenaliini ja pinget, mida on hea manustada just pooleteisetunnise doosina. Õudust leiub ka igapäevaelus ning sedagi tarbitakse peaaegu haiglase kiindumusega. Ikka peatuvad inimesed õnnetuste juures, meedias levivad kõige kauem ja kaugemale terroriga seotud uudised ja filmides kiputakse kujutama vägivaldala ebaproportsionaalses kogustes. Kõike seda inimeste seletamatu vägivallaarmastuse rahuldamiseks. Michael Haneke on ilmselgelt olukorrast teadlik ega taha sellega leppida ning võtnud eesmärgiks vahelduseks hoopis vaatajat rünnata. Nii ongi ta tulnud lagedale filmiga, milles pole tööpoolest

1 poolele: Sam Neilli kehastatud võõrsilt naasnud spioon Mark kasutab naisest kinnihoidmiseks kõikvõimalikke vahendeid, näiteks manipulatsiooni, veenmist, anumist ja vägivaldat. Isabelle Adjani kujutatud enesetsingul Anna on vabaduse ja vanade mustrite vahel lootusetult kinni, olles justkui vaimust vaeatud. Vastasse viib mõlemad tegelased ühest murdepunkti teise ja lõpuks moondu psühholoogiline thriller millekski võikamaks – veri on hele kui ketšup ja Anna uuel kavalerial on kahtlaselt palju kombitsaid. Viimase tahab ratsionaalne meel teisendada midugi pigem stressi manifestatsiooniks, mis ei tee asja siiski kuidagi vähem jubeadeks, küll aga seeditavamaks. Läbiv on ka *doppelgänger* ite motiiv ning kogu katsumuse lõpuks on nii Mark kui ka Anna sisuliselt leidnud või loonud endale meelepärasema versiooni üksteisest, mis viib filmi ühe kõheda lõpuni, sest miski on lihtsalt nihkes. Natuke valesti.

Kindlasti ei saa üle ega ümber Adjani kurikuulsast metroostseenist, mida on pehmelt öeldes häiriv vaadata. Nurisünnitust läbi elav Anna viskab vastu kivi-seinu nagu seestunud kaltsunukk ja Adjani eesitus – visuaalne versioon paanikahoost – resonanceerib mingil määral ilmselt kõigiga, kes on jõudnud kunagi oma eksistentsi piirile ja pidanud hirmuga tõdema, et oma peast niasama kergelt välja ei saa ning mida sügavale minna, seda keerulisemaks see muutub. Ehkki tõenäoliselt polnud tegu Żulawski ega kaasstsenaristi Frederic Tuteni kavatsusega (arvestades ajastut ja filmis esinevaid *exploitation* i juppe), on Anna käsitus filmis mõneti isegi ootamatult progressiivne, kui vaadata

„VAIMUST VAEVATUD“ („POSSESSION“, PRANTSUSMAA, SAKSAMAA, 1981), 124 MIN. REŽISSÖÖR-STSEENARIST ANDRZEJ ŻULAWSKI, STSEENARIST FREDERIC TUTEN. OSADES ISABELLE ADJANI, SAM NEILL JT.

seda läbi tänapäevaste prillide: ta on teadlik ja üdini kurb, et ei suuda üksi eksisteerida, ent püüab vähemaga leppimise asemel olukorrast ise väljapääsu leida.

Õudus on komöödia kõrval ilmselt üks subjektiivsemaid žanre ja ühisosaks võiks neil mõlemal olla see, et tihti ei võta kumbki end liiga tõsiselt. Żulawski on aga valinud tõsise teema ja teinud filmi, pidades silmas eelkõige seda, et ka vändatud reaalsuses on jubeadamaid inimesed ise ning õudsem see, mida tehakse paratamatult endale ja teistele. Siin pole odavaid või meelt lahutavaid ehmatusmomente ega *plot twist* e, vaid aeglane allakäigu-spiraal, mis kogub tuure ja kulmineerub siis üpris meelelult. Nagu vaataks pealt autoõnnetust. Kuigi siinkohal oleks ehk tempo ja teemarohkuse poolest sobivam tuua võrdluseks näiteks kanalisse takerdunud kaubalaev – midagi sellist ei näe eriti tihti ja kummitama jääb see mõneks ajaks kindlasti.

Kristin Issaku huvi õudusfilmide vastu pärineb tõenäoliselt juba lapsepõlvest, mil multikate kõrval kogemata üks „Elmi tänava luupainaja“ ära vaadatud sai.

2 Drew Goddardi ja Joss Whedoni kolme päevaga kirjutatud film on täiskasvanuks saanud õudukafännide üheaegne järelehüüd ja austusavaldus žanrile, mis neid üles kasvatas, kuid mis ei kasvanud koos nendega. Satiiriline linatões pilab mõnuga kõiki *slasher*-filmidele omaseid klišeeseid, mida me oleme juba sajast sarnases filmis varem näinud, kuid suudab erinevalt ülejäänutest pakkuda ootamatuid pöördeid kuni lõpuni välja. Paralleelselt peategelaste ellujäämisponnistustega tutvustatakse vaatajale ka küünilisi teadlasi, kes salajas superlaboris kogu toimuvat olukorda kontrollivad. Teadlased ja superlabori töötajad elavad suured eelraanil etenduvale verisele vaatamängule heatujuliselt kaasa justkui oma lemmikmeeskonnale palliplatsil. Just nagu meie käime kinos vaatamas neidsamu veriseid vaatamänge, elades kaasa oma lemmikutele. Film sobib ka õudukakaugetele inimestele, sest teravmeelne ja naljakas dialoog võtab vajalikul momendil piisavalt pingeid maha ning toob reaalsusesse tagasi.

„METSAMAJAKE“ („THE CABIN IN THE WOODS“, USA, 2011), 95 MIN. REŽISSÖÖR-STSEENARIST DREW GODDARD, STSEENARIST JOSS WHEDON. OSADES KRISTEN CONNOLLY, CHRIS HEMSWORTH, ANNA HUTCHISON, FRAN KRANZ, JESSE WILLIAMS, RICHARD JENKINS, BRADLEY WHITFORD JT.

Eriefektide, grimmi ja kostüümikujunduse tiimi ees tuleb kindlasti müts või selle rupsikooperi puhul müts koos peaga maha võtta. Edgar Wrighti mõjutusi on tunda nii teravmeelsete *one-liner* ite ajastuses kui ka visuaalses käekirjas, mille heaks näiteks on kahe paralleelse maailma stseenide üleminek leidliku *match cut* itiga.

Kui pärast filmi lõppu on esmased küsimused stiilis „Mida kuradit ma just vaatasin!“ esitatud, võib hakata mõtlema, et mida muud oli sellest kõigest kaasa võtta. Vahest seda, et popsuulemeliste tugitoolifilosoofide vandenõumaigulised tiraadid valituse, 5G ja Rothschildide perekonna teemal on tihtilugu küll tüütud nagu püramiidskeemi tutvustav vana koolivend, kuid teatav annus kriitilist mõtlemist ja kõiges kahtlemist võib elus kasuks tulla. Ehk tahab see film isegi öelda, et aeg-ajalt saatanakapsast pahvida pole maailma lõpp. See ei äita küll otseselt maailma lõppu ära hoida, kuid laseb õudsele lõpule vastu minna natukene positiivsema meelestatusega.

Kevin Piperalile meeldib vaadata filme ja kirjutada. Esimest korda said need kaks asja selle kirjatööga ühendatud. Tööl mõtleb ta reklaame välja ja vabal ajal teeb semudega humoorikaid videoprojekte Blanket Forti koosseisus.

Müürilehe noorte filmikriitikute suleproov toimus juba seitsmendat korda. Konkursile saadetud arvustuste seast valisid võidutööd välja Linnateatri näitleja **Evelin Võigemast**, filmikriitik **Karlo Funk** Filmi- muuseumist, ERRi kultuuriportaali vastutav toimetaja **Kaspar Viilup** ning Müürilehe kultuuritoimetaja **Aleksander Tsapov** ja peatoimetaja **Helen Tammemäe**.

Parima kirjatöö autorit ootab rahaline stipendium (400 €) Eesti Filmi Instituudilt. Teise koha pälvijale on tagatud aasta lõpuni prii pääs kõikidele Sõpruse ja Elektri teatri tavaseanssidele. Kolmanda koha saajale kingivad Sõprus ja Elektri teater kinopiletid vabalt valitud tavaseanssidele.

Helen Tammemäe, žürii esinaine

„JÕHKRAD MÄNGUD“ („FUNNY GAMES“, AUSTRIA, 1997), 109 MIN. REŽISSÖÖR-STSEENARIST MICHAEL HANEKE. OSADES SUSANNE LOTHAR, ULRICH MÜHE, ARNO FRISCH JT.

3 peaaegu mitte midagi nauditava peale meisterliku manipulatsiooni tema enda publikuga. Lisaks jubedale süžeele – kaks kurjamat tungivad meile filmi alguses tutvustatud pere majja ja võtavad nad vangi – on kasutusel mitmed tehnikad, mis sunnivad vaatajat lähemale nõjatuma ja kaasa mõtlema, et siis peagi piltlikult öeldes filmi käest „lõuga saada“. Nii rulluvad stseenid lahti minimaalse montaažiga pikkades plaanides, muutes publiku justkui kärbskes seal; ning näidates õudusele järgnevat draamat halastamatus pikkuses, tõmmatakse vaatajat veelgi sügavamale ekraanil toimuvasse. Muusika, mis tavaliselt õudusfilmis vaatajat õiges suunas utsitaks, puudub täielikult. Kuuleme vaid diegeetilisi, filmimaailmast pärit helisid. Kusjuures, nagu ka päriselus, eelneb mõne uue suuna visuaalselt nägemisele sageli selle kuulmine. Ka see toob lugu vaatajale lähemale.

Michael Haneke on kommenteerinud vohavat vägivallakultuuri enda filmides veel jõhkramaid roimasid kasutades. Ka antiõudusfilmina mõjuv „Jõhkrad mängud“ näitab ääretut ja seletamatut õudust nii toorelt kui võimalik, et panna publik küsima: „Miks ma seda vaatan?“ Tõesti, polegi päris selge, miks majja tunginud kurjapid Peter ja Paul teevad seda, mida nad teevad. Meeste omavaheline vestlus on suisa koomiline ja nad langetavad klassikalise kolme vaatuse struktuuriga kokkusobimatuid otsuseid. Tagatipuks on üks sissetungijatest täiesti teadlik filmi vaatajast ning esitab publikule vahel

suisa küsimusi. Neljas sein laguneb loojooksul halastamatult ja rõhub vaataja abitsule, mida on keeruline alla neelata. Raske on leppida olukorraga, kus miski ei paista minevat filmi keeles ette näidatud suunas.

„Miks te meid kohe ei tapa?“ küsib pereema Anna enda majja tunginud jõhkradidelt. Peteri vastus võtab kokku kogu filmi: „Ära unusta meelelahutuslikku väärtust. See rõõviks meid kõigilt lõbu.“ Selleks hetkeks on neljandat seinat juba mitu korda lõhutatud ja on selgemast selgem, et „meie“ all peetakse silmas nii majjatungijaid kui ka filmi vaatajaid. Miks me januneme suisa perversselt õudsete ja vägivaldsete teoste järele? „Jõhkrad mängud“ sellele ei vasta, aga sunnib vaatajat seda vastust ise otsima. See peab näha verejanuline mõrvafilm, mis varjab endas sügavamaid küsimusi inimloomuse ja filmikunsti kohta, sobib inimesele, kes on valmis lisaks filmile kaasa mõtlemisele ka ennast analüüsima.

Martha Katariina Luigujõe on vabakutseline helisalvestaja. Õudusfilmid meeldivad talle eriti just loominguilise ja huvitavate heliplaanide poolest.

ME VAJAME OPTIMISTLIKKE BIOTOOPIAID

Sel augustil saab Viinistu Kunstisadamas alguse konverentsisari Biotoopia, mis toob mitmest maailma nurgast kokku bioloogid, kunstnikud, posthumanistlikud filosoofid ja kultuurianalüütikud, et arutada elusolendite vastastikuse mõju ja infovahetuse ning intellekti ilmingute üle looduskoolustes. Aga milleks see kõik keset pandeemiat?

Kirjutas ja illustreeris **Peeter Laurits**

Millalgi antiikajal hakkas maailmapildis domineerima meesinimene – kangelane, võitja ja anastaja. Seda võimendas omakorda semiitidelt laenatud ainujumal-kultus. Jumala näo järgi loodud inimene oli teadagi mees, piibli Jumalas ei leia me ühtegi naiselikkust joont ja läbi kristliku ajaloo on naised koheldudki poolinimes-

Loomi, taimi ja eluruumi on peetud mitte millekski, mingiks arutuks substantsiks, ressursiks, mille ainus mõte on inimesele tuluks ja lõbuks olla.

tena. Kõiki teisi eluloomi, taimi ja eluruumi on aga peetud hoopis mitte millekski, mingiks arutuks substantsiks, ressursiks, mille ainus mõte on inimesele tuluks ja lõbuks olla. See on ühepoolne suhe nagu röövimine – sõjamajandus maa vastu.

Maa väsis ja muutub palavikuliseks, me tajume iga päevaga selgemini, et vanaviisi edasi elada ei ole lihtsalt võimalik. Olukorrast saab paremini aru, kui vaadata pandeemiat biosfääri immuunvastusena meie tegevusele, COVID-viirust kui biosfääri antikehasid. Turbulentselt muutunud senised tasakaalud ja kuumenev atmosfäär hoiavad silme ees painavalt selget pilti, et me oleme väga haavatavad. Hakkame aru saama, et tuleb väga põhjalikult muuta oma suhtumist maasse, elusse ja teadvusesse, kõik oma filosoofiad ja tööspidamised tuleb algusest peale uuesti läbi mõelda, me ei pääse majandus- ja õigusruumi kapitaalsetest ümberehitamisest ning esimese asjana peame õppima aukartust elu ees. Me oleme sündinud posthumanistlikusse ajastusse, kus inimest ei saa enam pidada maailma keskpunktiks, vaid üheks liigiks teiste seas, kes alles õpib koostööst ja harmooniast aru saama. Pandeemia sunnib meid tegema põhjalikku inventuuri ja restarti, mõistlik oleks teha seda juba uuendatud operatsioonisüsteemi pealt.

MUUTUVAD MÖTTEMUSTRID

Viimastel aastakümnetel on bioloogias tehtud jalust-rabavaid avastusi, paradigmat muutuvad kiiresti ka elu-

teadustes ja filosoofias. Noorema põlvkonna kunstis on saanud keseteks teemadeks antropotsen ja ökoloogilised võrgustikud. Mis siis on muutunud? Tundub, et päris paljud inimesed on hakanud hoomama hirmuäratavat määramatust, mille ette praeguse tsivilisatsiooni toimimisloogika on meid seadnud. Kliima kuumutamine ja elukeskkondade hävitamine on käivitanud protsessid, mille mõju ületab kestuselt meie tsivilisatsiooni senist eluiga mitmekümnekordselt ja mille tegelikke tagajärgi ei oska keegi ette kujutada. Need nähtused ei ole lokaalsed ega ennustatavad. Need on nii mõõtmatud, viskoossed ja üksteisega läbi põimunud, et ületavad me taju piiri. **Timothy Morton** kutsus selliseid nähtusi hüperobjektideks ja räägib nendest põhjalikult.

Kas kõlab pessimistlikult? Paljud viimase aja poliitilistest kataklüsmidest ongi ajendatud meeleheitest, aga **Hasso Krull** juhib oma „Kaheksa kannaga manifestis“ tähelepanu, et tulevik koosneb üksikasjadest, mida luuakse praegu. „Ökoloogiline kooslus [...] hõlmab lugematut hulka teisi olendeid, kes elavad meie kõrval, meie ümber, meie jalge all, meie pea kohal ja isegi meie sees. Muidugi pole need olendid Eesti Vabariigi kodanikud. Nad ei ole üldse kuskil kodanikud. Aga just need mitteinimlikud mittekodanikud moodustavad tegelikult Eesti tulevikku. Ilma nendeta poleks tulevikust tulemas mitte midagi.“ Sealjuures on väga oluline just nende olendite hulk ja variatiivsus. Bioloogid kutsuvad seda elurikkuseks, liigiline mitmekesisus on mõõt, millest sõltub ökoloogilise koosluse stabiilsus.

AVARDUV ARUSAAM TEADVUSEST

Monica Gagliano, Stefano Mancuso, Paco Calvo ja kümned teised on uurinud aastaid taimede õppimisvõimet, mälu ja omavahelist suhtlust. **Suzanne Simard** demonstreeris 1996. aastal radioaktiivselt märgistatud süsinikuioone jälitades, kui ulatuslik suhtlus ja kaubavahetus seeneeniidistike kaudu metsas eri liikide vahel toimub. Ennää siis, me ei olegi ainsad intelligentsed olendid maailmas. Mitte ainult kass pole piisavalt arukas ja enesest teadlik, et ennast naabri kassiga segi ei aja, mitte ainult kull ja kaaren nupukad, vaid ka puud, taimed ja seened käituvad arukalt. Neil on

tegelikke tagajärgi ei oska keegi ette kujutada. Need nähtused ei ole lokaalsed ega ennustatavad. Need on nii mõõtmatud, viskoossed ja üksteisega läbi põimunud, et ületavad me taju piiri. **Timothy Morton** kutsus selliseid nähtusi hüperobjektideks ja räägib nendest põhjalikult.

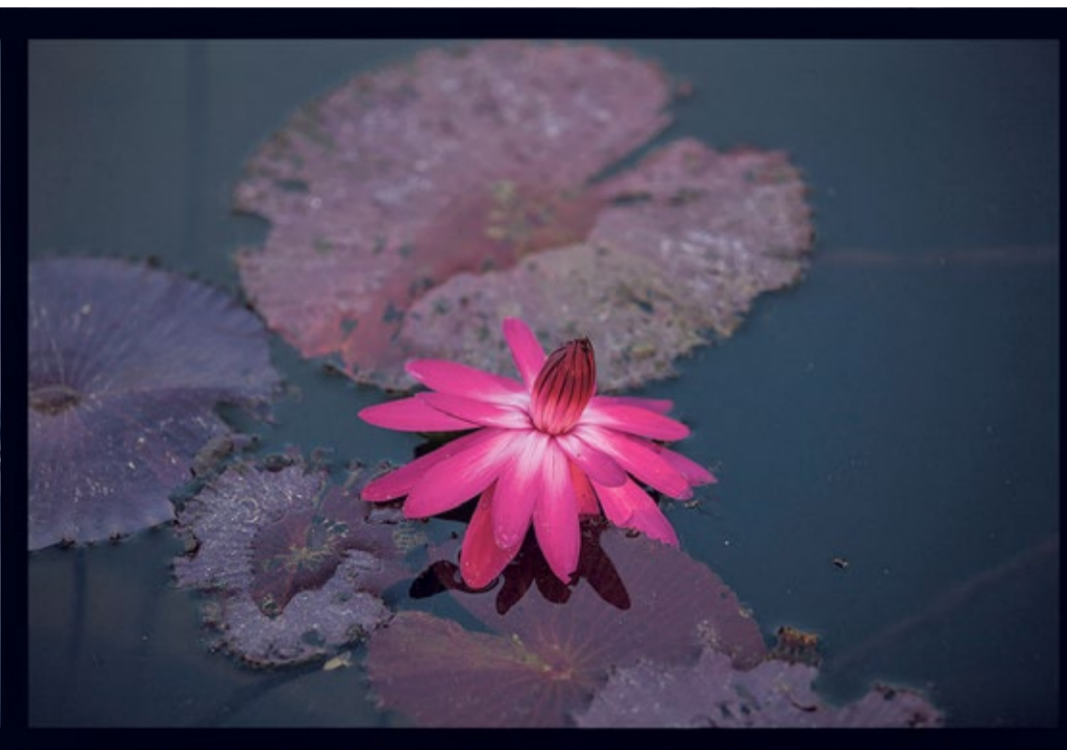
Kas kõlab pessimistlikult? Paljud viimase aja poliitilistest kataklüsmidest ongi ajendatud meeleheitest, aga **Hasso Krull** juhib oma „Kaheksa kannaga manifestis“ tähelepanu, et tulevik koosneb üksikasjadest, mida luuakse praegu. „Ökoloogiline kooslus [...] hõlmab lugematut hulka teisi olendeid, kes elavad meie kõrval, meie ümber, meie jalge all, meie pea kohal ja isegi meie sees. Muidugi pole need olendid Eesti Vabariigi kodanikud. Nad ei ole üldse kuskil kodanikud. Aga just need mitteinimlikud mittekodanikud moodustavad tegelikult Eesti tulevikku. Ilma nendeta poleks tulevikust tulemas mitte midagi.“ Sealjuures on väga oluline just nende olendite hulk ja variatiivsus. Bioloogid kutsuvad seda elurikkuseks, liigiline mitmekesisus on mõõt, millest sõltub ökoloogilise koosluse stabiilsus.

Inimkeele unikaalsuseks peetakse „abstraktsioonivõime, tänu millele meie kasutatavad sümbolid ei ole otsest seotud objektidega, mida nad sümboliseerivad [...] ja lubavad kõnelejal viidata olematutele asjadele“, ei pruugi olla nii unikaalne, kui paistab. „Orhideed teevad sarnast asja, kui nad lasevad oma õisi tolmeldada haneks püütud vaablattel, imiteerides näiteks lõhnasignaale, mida kasutavad mesilased, kelle vastset vaablatele maitsevad.“² Juhul kui inimese keelelise võime ongi nii erilised, kui me arvame, siis nüüd ongi meil au tundma õppida teistsuguseid keeli, „mis väljendavad ennast kehahoiakute, vaevumärgatavate viibete, kriiskavate värvisignaali, lenduvate keemiliste silpide ja kompimate elektromagnetiliste embustega“³. Nende keelte tundmaõppimisest oleneb meie tulevik Maal, sest rohepööre ei alga süsinikuvootidega

hul palju abi, need ongi meid siia toonud. Meil on vaja uut teadmiste ökoloogiat, uut lõimivat lähenemist, mis põimiks elu-, kultuuri-, loodus- ja inimteadused. Kunstide ja teaduste sümbioosis, ergastatud piirialadel saab tekkida teistsugust taipamist, mis aitab uutest olukordades toime tulla. Kunstide intuiitvne töömee-

Taimedel ja seentel on peen ning eritlev tunnetusvõime, mälu, suutlikkus miljöö muutustele kaalutletult reageerida, paindlikud suhtluskoodid ja sotsiaalsed seosed. Teisisõnu nad ilmutavad teadvuse tunnuseid.

tod lubab mudeldada alternatiivsete reaalsuste variante väga kiiresti. Kunst võib anda vastuseid küsimustele, mida pole veel esitatud. Eri valdkondade tugevusi põimides saame ehitada reaalsuseid, mis ei pea bio-

„Hirmu läbimine. Triptühon“

hangeldamisest, vaid lugupidavast suhtumisest teistesse eluvormidesse, elurikkuse ja mitmekesisuse hellitamist.

UUE REAALSUSE OTSINGUIL

Eelseisev meelemuutus on radikaalne ja põhjalik, paljude jaoks hirmutav, aga kõigi jaoks mõõdapääsmatu. Senisest inimkogemusest pole globaalprobleemide pu-

sfääri vastu vallutussõda, vaid otsivad liitasena koostööd.

Lisaks teiste eluvormide, teadvuste ja keelte märkamisele seisame silmitsi veel ka ränipõhise, hoopis uue eluvormi tekkega. Olles küll tehiseintellekti insenerid, avastame järk-järgult, et teadvuse ilmingud tekivad tehisevõrgustikes suuresti iseorganiseerumise teel. Pole välistatud, et ühel hetkel jääme selles protsessis kõr-

BIOTOPIA KONVERENTS TOIMUB 26–28. AUGUSTIL VIINISTU KUNSTISADAMAS. ESIMEST KORDA KÜLASTAVAD EESTIT TIMOTHY MORTON, MONICA GAGLIANO JA TIMUR SI-QIN. ANDREAS WEBER JA EWA DOMANSKA ON OSALE SIINSEST PUBLIKUST JUBA TUTTAVAD. SÕNA VÕTAVAD MITMED EESTI MÖTLEJAD NING ESIMEST KONVERENTSI SAADAB KUNSTI- JA MUUSIKAPROGRAMMI. TÄNAVUSE KONVERENTSI KOHTA LEIAB TEAVET AADRESSIL BIOTOPIA.EE.

2 etv Keskkonnakuu
err.ee/keskkonnakuu

8 haaravat dokumentaalfilmi

Maikuu T kell 21.30 ja N kell 20.00

SEOHWON JI (Lõuna-Korea)	KEITHY KUUSPU (Eesti)	JOONAS TAGEL (Eesti)	SIMONA MEDOLAGO (Itaalia)	AGNES OBERAUER (Austria)	MARSHALL STAY (Austraalia)	PAOLO PANIZZA (Itaalia)	LEA SEKULIC (Horvaatia)	RAGNAR UUSTAL (Eesti)	LIISA SAAREMÄEL (Eesti)	MARTINA GEORGINA (Malta)	SEREN OROSZVARY (Austraalia)	IVETA POLE (Läti)
------------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	---------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------	--	-----------------------------

STL Sõltumatu Tantsu Lava
elektron

EKA ULM

KANUTI GILDI SAAL HOOG 2020/2021

ESTI KULTUURKAPITAL

CPPM MANIFESTAL

KAASAEGSE ETENDUSKUNSTI FESTIVAL

13. MAI – 17. JUUNI 2021
manifestal.ee

KAS EESTIS LEIDUB VASAKÄÄRMUSLUST?

Kaitsepolitsei aastaraamatute põhjal pole mainimisväärselt vasakäärmuslusi olnud Eestis juba ligi kümme aastat, olgugi et nende äärmusluse kriteeriumid on olnud pidevas muutumises ja võimaldavad sisuliselt mis tahes kapitalismist erinevat ühiskonnajärgemust vasakäärmusluseks liigitada.

ARVAMUS

Elise Rohtmets

12. aprillil avaldati kaitsepolitsei aastaraamat. ERRis ilmus uudis, mille kohaselt tunneb kapo muret uue põlvkonna äärmuslaste võrsumise pärast! Esmalt tsiteeriti lõiku raamatu eessõnast: „Sõltumata parem- või pahemoolsetest vaadetest on kaitsepolitsei huvi all vaenu õhutajad, kelle puhul on alust arvata, et võidakse toime panna füüsilise vägivalla kuritegusid.”

Näiteks aastatel 2006–2010 mainitakse nii loomaõiguslasli kui ka anarhiste vasakäärmusluse alapeatükis konkreetseid organisatsioone ja nimesid nimetamata, kuid selgelt tol ajal Eestis eksisteerivatena. 2016. aastal kirjutab aga kapo: „Klassikaline äärmuslus (vasak-parem vms) on Eestis suuresti hääbumas, kujutamata endast riigi julgeolekule märkimisväärselt ohtu.”

Pärast seda on mitu aastat järjest põhiseadusliku korra tagamise peatükkides näha ainult Kremli mahitatud äärmusluse vorme. Värske aastaraamat käsitleb üle pika aja taas nüüdisaegset paremäärmuslust, jättes vasakäärmusluse analüüsi täiesti välja. Julgen järeldada, et kapo annab viimase aastaraamatuga vägagi tõenäoliselt signaali, et tegeletakse endiselt mõlema äärmuse põhimõttelise jälgimisega, mitte et on uus põlvkond vasakäärmuslasi, sest midugi oleks seda ka selgelt käsitletud.

ARUSAAMATU ÄÄRMUSLIKKUS

Ühelt poolt võiks ju sellega arutelu lõpetada. Kapo kohaselt Eestis praegu vasakäärmuslusi ei leidu ja ERRi ülevaade oli kehvasti tsiteeritud. Teisalt võiks natuke lahti harutada, mida kapo üldse äärmusluse all silmas võiks pidada. Aastaraamatute järjest lugemine näitab, et äärmusluse sisu jääb suuresti avamata. Kapo kodulehel seisab, et äärmusluseks peetakse riigis kehtivate normide ja seaduste radikaalset („äärmuslikkuse“ sünonüüm) eiramist, mille eesmärk võib olla riigikorra asendamine neile sobilikuga. Selge, äärmuslus on olla äärmuslik.

Muud tunnused on teha propagandat, olla potentsiaalselt vägivaldne, vaenata vähemusi ja muuta poliitilist süsteemi. Kuid aastate lõikes esineb ka teisi kohati vastukäivaid käsitlusi, näiteks äärmusliikumised on kinnised grupid, mis erinevalt terroristlikest organisatsioonidest ei kavatse muuta riigi ja ühiskonna korraldust (2001); või et äärmuslus on väärtussüsteem, kus vastandatakse end vaenukult mingi grupi suhtes (2020). Teha propagandat, olla potentsiaalselt vägivaldne, vaenata vähemusi ja muuta poliitilist süsteemi – see kõlab väga ühe teatud erakonna moodi, aga seda kapo äärmusluseks ei pea, sest EKRE tegutseb mingi tajutud *status quo* piires. Järelikult on äärmuslus ainus vajalik tingimus äärmuslikkuse, mille sisu jääb avamata.

STEREOTÜÜPNE LÄHENEMINE ÄÄRMUSLUSELE

Vasakäärmusluse tunnustena on kapo toonud välja kommunismi või „täieliku anarhia” poole püüdlamise, riigi ja turumajanduse häirimise ning protesti „kapita-

lismi, „imperialismi” ja rassismi” vastu. Nii nagu on äärmusluse määratlus ebaselge, on ka vasakäärmuslaste nimekirju. Kapo jaoks on vasakäärmuslused olnud näiteks limonovlased, Vene natsionaalbolševikud, keda kapo kirjeldab juhitud oma tegevuses **Adolf Hitleri** ideoloogist (2001). Vasakäärmuslasteks on kapo kutsunud ka Kremli-meelseid organisatsioone, nagu **Andrei Zarenkovi** antifäšistlik komitee, aga ka anarhismi, antiglobalismi ja -kapitalismi ning „äärmuslikku loomade kaitsmist” (2006).

Erinevalt paremäärmuslusest, mis tähendab alati neonatse, on vasakäärmusluse vormid nii erisugused, et ainus ühine nimetaja on toosama defineerimata „äärmuslikkus” ning sellest tajutav oht põhiseaduslikule korrale. Natsionaalbolševikud ei ole selgelt vasak-paremäärmuslused, vaid pooldavat nn kolmandat teed, mis on segu natsismist ja stalinismist. Veel vähem on vasakpoolsed Kremli rahastatud rakuksed, kelle ainus funktsioon on Venemaale soodsalt viisil pingeid tekitada. Ka loomaõiguslane ei pea olema vasakpoolsel. Sõelale jäävad niisiis antikapitalistid oma mitmekesisuses.

Esimene ja ainus selgelt antikapitalistlik rühmitus Eestis oli anarhistlik noorteliikumine PunaMust, mille ametlik tegutsemisperiood oli 2006–2008, kuid mille tegemistest võrsusid mitmed olulised kodanikualgatused, nagu Ei Politseiirigile, Aitab Valelikust Poliitikast, Tartu A-Raamatukogu ning Sotsiaalkeskus Ülase 12². PunaMust, mille tegemistes ka ise periooditi kaasa löin, oli kapo silmis vasakäärmuslus. Äärmusluse määratluse alt vastas PunaMust kahele kriteeriumile: tehti propagandat ja sooviti muuta poliitilist süsteemi. Propagandat teevad kõik poliitilised ühendused ja poliitilise süsteemi muutmine on juba kas või soov katuserahad kaotada. Vasakäärmusluse määratluse alt vastas PunaMust ainult kapitalismi-, rassismi- ja imperialismivastaste meeleavalduste tingimusele, aga sama teevad miljonid inimesed üle maailma, kes proovivad kliimakriisi süvenedes passivseid riike muutustele ärgitada. Samuti otsivad teadlased alternatiivse kapitalismile, mis pidurdaks raiskamist ja võimaldaks ressursse õiglasemalt jaotada.

Kapo kohaselt Eestis vasakäärmuslusi ei leidu. Kuna äärmusluse ainus vajalik tingimus paistis olevat äärmuslikkus, mis omakorda jääb defineerimata, on kapo määratlused suuresti subjektiivsed. Nende praktikast järeldan, et tegelik alus vasakäärmuslaste määramisel on olnud assotsiatsioon Venemaaga või perekondlik sarnasus mingite kokkulepitud äärmuste stereotüüpidega antikapitalistidest ja loomaõiguslastest, mille puhul profileeritakse inimesi ja ühendusi nende tegevuse tegelikkuse sisse süvenemata. See, kes tahab kunagi adekvaatset pilti vasakäärmuslusest Eestis, peab niikuini vaatama kapo analüüsi kaugemale.

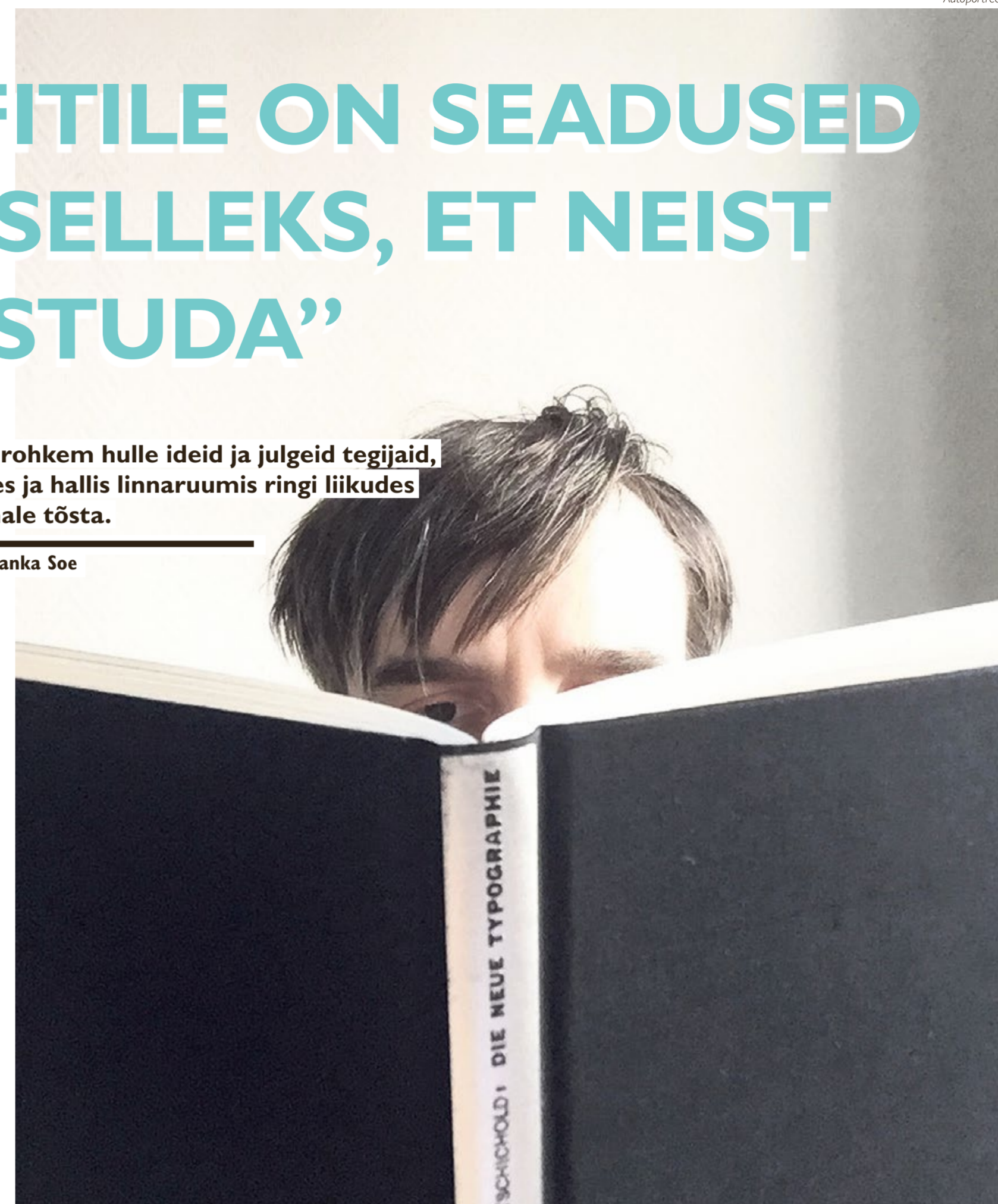
¹ Krjukov, A. 2021. Kapo muretsseb Eesti äärmuslaste põlvkonna tekke üle. – ERR, 12.04.

² Triisberg, A. 2017. Vasakpoolsed poliitika sõnnik ja sitt. – Vikeraar, nr 4–5, lk 98–108.

„GRAFITILE ON SEADUSED SIISKI SELLEKS, ET NEIST ÜLE ASTUDA”

Eesti tänavakunst vajab rohkem hulle ideid ja julgeid tegijaid, et inimestel oleks porises ja hallis linnaruumis ringi liikudes põhjust ka pilku kõrgemale tõsta.

Intervjuu **Anton Koovitiga**, küsis **Bianka Soe**

Anton Koovit, seksika ametinimetusega täheksaainer, ei ole tuntuks tegija ainult kohalikul tasandil, vaid ka laiemas tähtede universumis. Berliini metroo, Balenciaga moemaja, AstraZeneca ja meie oma kultuuriajalohet Sirp on mõned näited, mille puhul on võetud kasutusse Antoni loodud kirjatüübid. Enne veel kui fondiperre sündisid tema loodud Aino, Arvo, Adam ja Aleksi ning teised poisid-tüdrukud, olid Antoni Tallinna tänavatele tehtud grafiti meistriteosed juba peaaegu täisealiseks saanud. Suumime Antoniga üksik-tähtedest välja ja arutleme, millises seisus on Eesti oma pommide, täagide, tänavate ja kunstiga ning kuidas saavad omavahel läbi tänavakunsti lahutamatu seotud paarid, nagu legalne ja illegaalne, eetilne ja esteetiline, vaba ja institutsionaalne.

Bianka Soe on festivali „Ma ei saa aru” peakorraldaja. Paberite järgi kunstiteadlane ja kultuuriantropoloog, kes töötab Telliskivi Loomelinnaku sisujuhina.

Alustame klassikaliselt ehk lapsepõlvest. Räägi sissejuhatuseks oma esimestest kokkupuudetest vihikuvälise teostega. Millal sõbrunesid nitroemalvärvidega ning kuidas kulges hiljem tee grafiti ja teatud subkultuurile legendaarseks määrgiks kujunenud crew **Capo** juurde?

Esimised värvid, mille ma maalt leidsin ja millega aida-ksel katsetama hakkasin, olid tõesti jõhkrad keemia

pommid. Päriselt jõudis grafiti minuni umbes 1996. aasta paiku, kui tuln maalt linn, juuksed heintest takused, ja sattusin ühele peole. Kuskilt olid tulnud välismaa spreid ja sõber Koala laenas natuke oma värve, millega siis pärast pidu seintele joonistasime. Ühed esimesed tegijad **Lil'** ja **North Crew** ning Lasnamäel möllanud **Bass** ja **Bandit** olid mõned päris head kohad linnas juba ära hõivanud.

Keskoolis tekkis meil juba oma väike gäng. Hakkasin vihikusse kõvasti kavandeid vihtuma. Meie pundis oli üks tüüp käinud ka Kevade tänava koolis ja temal oli väga kõrge tähtede standard. Värvid olid siis veel ikka jõhkralt kallid, 40 krooni purk. Neid ei mindud lihtsalt seina viskama, vaid plaan pidi olema. See, mis tänapäeva noortel tänu eri spreidele käes on, on ikka ulme – võrreldamatu meie ajaga. Me segasime ise aerosoole kokku, sest saadaolev värvipalett oli max 12 tooni. Käisin pärast kooli raamatukogudes arhitektuuriajakirju vaatamas, et sealt õppida. Enne kui seintele läksin, sai katsetatud ka veega lume peale joonistamist. Meie pundis olid veel **Sick**, **Sputnik** (kellest sai hiljem **Tykel**) ja **Eagle 24**. Nimeks peab muide alati olema ilus meeldejääv sõna.

Kvartalis tegime umbes ühe töö. Tahtmine joonistada

oli väga suur. Kadriorus on kusjuures säilinud seni-maani üks esimesi töid „Crash”, mis valmis 1990ndate lõpus. Tol ajal levisid jutud uutest töödest väga kiiresti. Neid märgati, sest inimesed ei istunud Instagramis, vaid käisid, silmad lahti, tänavatel ringi. Olen ka ise bus-sis olles kuulnud, kuidas „Crashi” teemal arutatakse.

Kas teie joonistustega käis kaasas ka mingi filosoofia või oli põhiline eesmärk pommimine ja endast märgi maha jätmine?

Esialgu tegutsesime nime AA (anonüümsed artistid) all, hiljem tuli **Capo**. **Wim** meie AA tiimist oskas kolle joonistada ja lisasime neid oma töödele. Kohalikel oli ja on tegelikult kõige olulisem. Tähtis oli joonistada riskantsesse kohta, mis oleks nähtav ja natuke ohtlik. Meie täagid olid algusaegadel ikka huumor kuubis, aga **Capo** logo pärast pole kusjuures ka praegu häbi.

Kogu grafititegemise protsess on ülimalt kompli-seeeritud. On oluline mõista, et grafiti on nagu tants, hästi füüsiline. Selle formaat tuleneb inimkeha suurus-est. Võib ju ka plokk-kirju joonestada, aga see pole väga mugav. Samas teatud toimivad vormid on lihtsalt kehale mõnusad. Capos tegin mina tähti, Tykel tegi rohkem tegelasi.

Elise Rohtmets spetsialiseerub Tartu Ülikooli magistrantuuris teadusfilosoofiale. Ta kirjutab regulaarselt Feministeeriumis ja otsib viise, kuidas olla kasulik anarhist.

< eelneb

piltidega. Seega on linnaruumi ilmestamiseks tehtud suurepäraselt koostööd. Igasugune tagasiside selle teema kohta on oodatud.” Anna palun linnasadele natuke tagasisidet.

Linnategelased ei peaks otsima analooge ega kopeerima hoiakuid teistest pealinnadest, vaid võtma arvesse majanduslikke ja kultuurilisi erinevusi. Kui vaadata isegi puhtformaalselt, siis Tallinn on üks suur lahmakas halli paekivi ja puud linnapildis põhimõtteliselt puuduvad. „Uus arhitektuur” on enamjaolt klaas, mis peaks peegeldama valgust (ä la NY skyline), aga reaalsuses peegeldab see üle poole ajast poripriptsmeid ja hülgelhalli. Tundub, et midagi suurt ei saa või ei taheta ette võtta, sest igal tasandil jagatakse raha vaid vahendite tarbeks (eespool mainitud toetuse maksimummäär on 3000 eurot – toim.). Monumentaalse töö tegemine on aga kunst,

Seome korras kokku noored ja tänavakunsti. USAs tehti koolinoorte seas uuring, kus ilmes, et seentele joonistamist tajutakse kui teraapiat, mis võib ka kogukondade sees pingeid leevendada. Parem anda noortele kätte spreipurgid, enne kui püsside või terariistade järele haaratakse. Ka Eestis on õnneks hakatud viimasel ajal juhtima üha enam tähelepanu noorte ja laste vaimse terapeutilise temaatikale. Koroonaga samuti teatud pingekohad hästi esile toonud. Kas noorte probleemid võiksid osaliselt leida lahenduse ka kunstiteerapia eri vormides, näiteks tänavakunsti kaudu? Psühholoogias olen ma küll võhik. Olen aga oma töötubades noortega tegelenud ja isegi kui saab nad joonistama mõned korrad aastas, on see piisav, et neid narkootikumidest ja muust jamast eemal hoida. Noor-

kunsti kui ka grafitiga. 2008. aasta kevadel avas Tate Modern maailma esimese suurema avaliku grafiti ja tänavakunsti väljapaneku, kutsudes kuus rahvusvahelist kunstnikku pilkupüüdvate seinamaalingutega oma fassaadi kaunistama. Samal ajal mõisteti tuntud rühmituse DPM kaheksa liiget Londonis kohtulikult süüdi kogu riigis hinnanguliselt miljoni naelsterlingi suuruse grafitiga seotud kahju tekitamises ja neile mõisteti kokku 11 aastat vangistust, mis on suurim süüdistus Suurbritannia grafiti ajaloos. Seal kõrval aga arutletakse, miks poliitikud, ärid tohivad linna reklaame täis panna, aga inimeste (visuaalset) väljendusvabadust piiratakse. Väideti, et kunagi oli tänavakunst inimeste häälatoru, nüüd on see firmade reklaamimanöövrite tanner. Kuidas seda

Berliin, 2009. Foto: Anton Koovit

Berliin, 2010. Foto: Anton Koovit

sest see peab sobima keskkonda, võtma arvesse teid, tänavaid, põõsaid, puid, mitte ainult seinapinda. Seinamaalide kasutegurit ei osata põhjendada ja tulemuseks

tega tehtud töötubadel on mõju ja need on olnud mu enda jaoks suur töövõit. See on loogiline, et 13–16-aastastel hormoonid mõllavad ja nad vajavad mingeid ventile.

Juba enne koroonat algas eri metropolides tohtu grafitilaine. Palju tehakse projekte, et noored hulluks ei läheks. Grafiti esilekerkimise tsükli käivadki umbes kümne aasta tagant. Venemaal on praegu suured legaalsed projektid jooksmas ja n-ö home office'i loosungitest ei lasta ennast mordenjendada. Tullakse tänavatele ja tehakse.

Jah, suhtumine grafitisse ja tänavakunsti laiemalt on ajaga õnneks mõnevõrra muutunud. 1990ndatel lasi Brasiilia politsei värvipurkidega noori lihtsalt maha, nüüd toetavad neidsamad korraldajad tänavakunsti kui kriminoogeensust pärsivat meediumi. Kui suur võiks ideaalis olla tänavakunsti võime päriselt muuta status quo't ning luua ühtsemat ja sõbralikumat ühiskonda?

Alustada võiks näiteks välirüüteltest. Kunagi toimus Eestis päris palju igasuguseid grafitijamme ja need olid platvormina väga head, mõjusid positiivselt. Kokku tulid vaesed, rikkad, poisid, tüdrukud, suurperede ja üksikvanemate lapsed – kõik läbisegi. Sellistel sündmustel pole vahet, kas oled Lasnamäelt või Nõmmele. Muidugi oli noorte vahel

ka konkurents, aga hiljem suheldi omavahel foorumites ja teema elas edasi. Savu ja peksmise jutt asendus grafitist, kunstist ja muudest teemadest rääkimisega.

Eks institutsionaalne-illegaalne, ilus-kole jms duaalused käivad paratamatult kaasas nii tänavakunsti kui ka grafitiga.

visuaalset müra piirata ja samas linlike löuendeid õiglaselt jagada?

Jah, eks see ongi ebaõiglane. Reklaam maksab riigile raha, rendib „koha” ja sellega korvab oma pealetükivuse, aga summeerituna läheb pilt ikkagi läbüks. Lokaalne reklaamindus võiks tänavakunsti paremini ära kasutada, see on atraktiivne ja odav promo. Joonistatud reklaamil võiks linnaruumis oma koht olla. Miks mitte lasta oma juurviljapoe, rehvivahetuse või klubi seentele joonistada. Las see wild style lokkab. Ma ise teenisin ka sellega omal ajal raha ja Venemaal on tavaline, et grafitivandaalid teevad rikkurite häärberite aedu.

Seoses keskkonnakriisiga räägitakse palju rohepesust. Galeriide avamise ja sellega tihti kaasnevate ilusate tellitud seinamaalingute ja supergraafika tekkimisega nn gentrifitseerumata piirkondades on hakatud aga rääkima „kunstipesust”. Kuidas sina suhtud tellitud tänavakunsti ja suurkorporatsioonide, näiteks The Coca-Cola Company korraldatud tänavakunstiüritustesse? Kas kunstnikke kasutatakse ära suuremate, äriliselt tulutoovate protsesside käimalükkamiseks või on tegu ülespuhutud teemaga?

Eks see on, jah, „dancing for a dollar” – kes tellib ja omab, see määrab. Tegu on kaubanduse alaligiga. Kunst ongi äritehing ja kunstnikke on kogu aeg ära kasutatud. Ka illegaalsust harrastavad grafititegijad teevad aeg-ajalt tellimustöid. Hange peaks olema korrektselt tehtud. Kui aga liiga palju ette kirjutatakse ja suuremaid logosid nõudma hakatakse, peaks kunstnik seda väga tõsiselt kasseerima. Noored joonistajad ilmselt ei mõtle brändingu peale ja neid kasutataksegi ära. Mulle suurkorporatsioonide kampaaniad väga ei sümpatiseeri, kuigi me omal ajal võitsime ka CC Plaza konkursi. Bartertehingud kohalikega on siiski parimad.

Ega äärmused pole ka head. Näiteks tänavakunsti BLU tegi Berliini Kreuzbergi ühe vana maja seinale suureid figuratiivsed tegelased. Kui ta kuulis, et tirale tuuakse seda seina vaatama, siis tema meelest see

kiirendas Berliini allakäiku ja ta kattis oma töö musta värviga. See on ka jäbur endale jalga tulistamine.

Eks see olegi kahe otsaga asi: ühelt poolt kirutakse, et vanadel majadel visatakse pärast grafiti ilmumist aknaklaasid sisse, teisalt aitab ilus pilt seinal piirkonda turvalisemaks muuta ja arendada, aga ka see ei sobi.

Õeldakse, et tänavakunst on kogukonna hoiakute täpne peegeldus. Tänavakunst provotseerib ühiskonda, vajutab valupunktile, mis on parasjagu aktuaalsed. Valgevene kunstnikud võitlevad praegu muu hulgas tänavakunstiga sihikindlalt vabaduse eest. Ühiskonna lõhestatud näidatakse samal viisil ka Kúprose, Colombia jt riikide seintel. Tänavad annavad sõna inimestele, kellel muudel formaalsetel platvormidel hääle puudub. Mis valupunkte sa Eestis ja mujal seintel välja oled lugenud?

Eestis jääb kriitiline grafiti sinna Ülo Kiple aega. „Kranich 666” tõstas ka teatud teemasid. Rootsis levivad vasakpoolsed sotsiaalsed sõnumeid spreipurgiga. Maailmaparandamist ma otseselt seintel tabanud pole. Eestis nagu tahetakse protestida, aga ei osata. See pole meile omane ja inimestel on ebamugav oma vaateid välja öelda.

Rääkisime juba natuke Arialist ja Helveticast. Mida sinu tüpilisim veel tänavatel olevatest teostest välja loeb? Kui kõnnid mööda linnakeskkonda, mis on tulvil graafilist disaini, siis millise pilguga sa seda vaatad? Kas eriti koleid näiteid kohates lähevad käed rusikasse? Nihkeid märkan ma pidevalt, sellega mu silm kogu aeg tegelebki. Vahel on ikka valus vaadata, et kuidas see font nüüd siia sattu. Selleks et normaalselt liikuda, lülitan vahel ka aju mõneks ajaks välja. Berliin on graafilise disaini vallas eikellegimaa. Brändid ja autod on siin väga korralikud ja kõik on läbi mõeldud. Kultuurivaldkond on aga väga alarahastatud. Plakattelt on näha, et pappi pole ega saa õiget värvi kasutada. Eestis on lõbusamad plakatiseinad. Aga mul on alati millegi üle iriseda. Fondivalik on siin väga üheüblane. On näha, et vaadatakse ühtesid ja samu Instagrami feed'e ja kõik teevad sarnast asja. Praegu muidugi üritusi ei toimu ja plakativalik on seetõttu ka nürum.

Viimati märkasid näiteks Raekoja platsil ühe natsifondiga tehtud silti. Kuidas selline asi üldse võimalik on!? Sõditud kirik ei ole Tannenbergi fondi kasutamise kõrval mitte midagi! Uskumatu, et minu enda kolleegid panevad ühe viiest natside ametliku stiili kirjutüübist Tallinna vanalinnas oleva maja seinale.

Liiklusmärgid on meil Eestis Arialiga tehtud, riik suhtleb aga ainult Timesiga. Saksas pole fondikasutus alati ilus või teab mis huvitav, aga kõik on põhjalikult läbi-

mõeldud. Eks seetõttu, et seal on tüpograafia eksisteerinud juba 500 aastat.

Mis praegu Berliini grafitimaastikul toimub?

Juba poolteist aastat tagasi hakkas maa vaikselt värisema. Endast andsid märku mingid muutused. Rongid on Berliinis viimastel aastatel uuesti täis sõditud. Varem pandi piltidele peale plakateid ja aastakümneid olid rongid ilusad kollased ning vaid aknatihendilt võis joonistuste jäänuseid aimata. Fotod grafititest saadi ainult tunnelis, kohe pärast maalimist, sest need kadusid kiirelt.

Rongi kiirgrafiit ehk backjump'e oli varem ikka näha, nüüd on aga otsast otsani tehtud rongid väga levinud. Linna struktuurile annavad täis joonistatud rongid muidugi väga palju juurde. Berliinlasi ilmselt see sodimine ei morjenda, kuna nende valulävi on kõrge.

Eesti rongidele joonistamine jäi vist pigem Elroni-eelsesesse aega. Kuskilt lugesin, et Belgias on pea 80% rongidest MOA loomunguga kaetud. Kas oled ka ise rongidele joonistanud ja kas viimati Eestis olles jätsid endast märgi maha?

Ei ole. Eesti vanad rongid olid minu jaoks liiga nunnud ja ma ei tahtnud neile joonistada. Kui tahad rongi teha, siis pead väga kiiresti toimetama. Mina jõudsin grafitisse kaunistamise ja kunstikooli maailmast. Alguses kulus töödele kuus tundi, siis neli tundi. Nüüdseks teen 30 minutiga töö ära, aga rongi jaoks on ka see liiga pikk aeg. Venelased käisid vahel meie ronge kiibitsemas, kui neil endal asi rongidega karmiks läks. Ja noored vene poisid sodisid ka Elronile.

Jah, tegin küll aasta alguses Tallinnasse ka ühe töö. Aga ma avalikult veel ei ütle, kuhu.

Lõpetame samuti klassikaliselt ehk soovitusete ja kiituste rubriigiga. Su kaasteelised grafiti alal ise-lukogenud kunstnikuna alustavale grafitihuvilil-

sele mõned soovitused, kuidas pürgida samasugustesse kõrgustesse.

Ära püüa teha midagi kellelegi meelepärast. Ära tunne hirmu valesti tegemise ees ega karda, et äkki sind ei võeta omaks. Grafitis on alates Kiplest kuni dogmaatiliste hiphoppariteni kõigile ruumi. Tulebki mängida

Viimati märkasid näiteks Raekoja platsil ühe natsifondiga tehtud silti. Kuidas selline asi üldse võimalik on!? Sõditud kirik ei ole Tannenbergi fondi kasutamise kõrval mitte midagi!

ja harjutada, vaadata, mis on tehtud, mis toimib. Oskuste ülesehitamine on kõige aeganõudvam. Grafiti puhul tuleb kasuks iga vahend. Täage peab ka harju-

Tallinn, 2011. Foto: Anton Koovit

Antoni töödega saab tutvuda veebilehel antonkoovit.com.

ANTON KOOVIT OSALEB 10. JA 11. JUULIL TELLISKIVI LOOMELINNAKUS TOIMUVA KUNSTIFESTIVALI „MA EI SAA ARU” VESTLUSRINGIS „TÄNAVAKUNST JA LINNARUUM – IN A RELATIONSHIP, BUT IT'S COMPLICATED”. VAATA PROGRAMMI KOHTA LISATEAVET AADRESSIL MAEISAARU.EE.

SEGANE AASTA KULTUURIVÄLJAL

Mullukevadistele ärevatele nädalatele järgnes pikk ja segane aasta. Kuidas on see turbulentne periood mõjutanud kohalikke loomeinimesi?

Kirjutas **Aleksander Tsapov**, illustreeris **Karl Hendrik Rattus**

Müürilehe toimetuse kirjutatud möödunud aasta aprillis värske eriolukorra tuules artikli „Ärevad nädalad kultuuriväljal“, mille tarvis intervjueriti pea kolmekümme kultuurinimest. Kõik oli lahtine ja uus, tehti esimesi samme veebikontsertide ja DJ-settide voogedastamisega, oldi äraootaval seisukohal ning riigilt loo-

tus, rahaline ebakindlus ja muud põhjused murendavad vaimu, nõrgendavad keha ja halvavad motivatsiooni. Kui lisada sinna meie laiuskraadi pikk kaamoseperiood, siis ei jää tulemata tumedad mõtted ja üksildustunne. Vabakutselise näitleja **Liisa Saaremäeli** jaoks muut-

sid korduvad eneseisolatsioonid aasta jooksul tema reaalsustaju, millega kaasnes ärevus, ja mida kauem ükski olla, seda raskemaks muutub ka oma probleemidest rääkimine. Midagi sarnast tundis ka fotograaf ja muusik **Alan Proosa**, kes on harjunud talvituma päikselises Tais ning muutus ühel hetkel teovõimetuks ja antisotsiaalseks: „Mulle tundus, et parim asi, mida ma oma elus praegu teha suudan ja saan, on lihtsalt püüda magades unelma põgeneda.“ Ta tunnistab, et võõrad pole olnud ka mõningased suitsidsed mõtted. Kontsertide helirežissöör **Veljo Sepp** leidis end aga olukorrast, kus ta sai aru, kuidas tema töö on teda kõik need aastad füüsiliselt ja mentaalselt toonuses hoidnud, ning kui töö talvel piirangute tõttu täielikult ära kadus, hakkas kehal halb ja pähe tekkisid tumedad mõtted. Kontserdikorraldaja ja Station Narva programmijuht **Roman Demchenko** kasutab seisundi kirjeldamiseks kujundina kiike, mis käib

ühest äärmusest teise, koreograaf **Rene Köster** räägib aga Ameerika mägedest, millel on tulnud korduvalt üles ja alla sõita, ning sellega sügavale luudesse settinud tegevusetuse ja laiskuse tunde, mida on olnud vaja ületada. Teisalt muidugi tekitavad raskused aeg-ajalt ka edasiminekuid. Filmirežissöör **Marta Pulk** alustas ligi aasta tagasi psühhonaalüütilise teraapiaga ning peab just vaimse tervise seisukohast viimast aastat isiklikus plaanis läbimurdeliseks. Noor skulptor **Sarah Nõmm** leiab samuti, et peadmurdvate sisedialoogidega sai küll pimedates hingesoppides käidud, kuid seetõttu jõudis ta ka teatava selguseni ning see on juba väärtus omaette! Vabakutselise etenduskunstniku **Maria Metsalu** arvates ongi igasuguses olukorras vähemalt kaks poolt ja see, mis on mõne jaoks huvitav enast peegeldav kogemus, on teistele õudusunenägu. Kohtan isegi ühel aprillipäeval toidupoes tuntud näitejat, kelle silmad säravad, sest lõpuks on alanud uue lavastuse proovid, tema hääles on kurasasi ja entusiasmi – nüüd on jälle põhjust kodust välja minna, on hakanud taas inimese tunne tekkima. Kui palju Zoom ja muud digivahendid poleks ka aidanud va elu masinavärki töös hoida, pole see siiski lõputult jätakuusutlik – kõik vajavad vähem või rohkem ka füüsilist kohalolu. Dokumentalist **Liis Nimik** nendib nukralt, et veebis esilinastunud film justkui ripub mingis mõttes ikka veel õhus ega

ADAPTEERUMINE JA LOOMINGULISUS

Kui üks siin elus on kindel, siis muidugi fakt, et inimene suudab harjuda pea kõigega, ning eks praegune aeg ole selle väite hea lakmusest. Kui pandeemia alguses tundus, et elukorraldus saab olla kas kõik või mitte midagi, siis nüüdseks oleme kohanenud igasuguste vahepealsustega, olgu need ettevaatusabinõud, majanduslikud nipid või näiteks eelregistreerimisega näitusekülastused. Kui intervjuerisin möödunud aasta maikuus **Katja Novitskovat**, siis ta ütles, et üks, mida ta ei kavatse loominguilist tegema hakata, on potentsiaalne koroonaakunst. Kuid see, mida pandeemia teeb loominguiga, on muidugi vaid pool võrrandist.

Alan Proosa sõnul on mitmed tema Kagu-Aasias elavad *ladyboy*'dest sõbrannad soovitanud tal kriisist toimetulekuks OnlyFansi konto teha ja seal raha teenida, aga ta arvab, et on selleks vist liiga pussy. Ots otsaga toimetulekuks on ta pidanud müüma oma tehnikat. Likviidset vara on pannud majandusliku kitsikuse leevendamiseks müüki ka noor muusik ja VJ **Gretchen Lawrence**, kes sõnab armutult: „Majanduslikult läks kõik täiesti persse ning hakkasin müüma oma süntesaatoreid ja tehnikat. Esimest korda elus tekkis mul finantspaanika.“ Teisalt võimaldas seisak Lawrence'il rohkem oma loominguile pühenduda ning see muutis kogu erialast perspektiivi ja andis uue tegevusvabaduse. Loomingulise plahvatuse plusspoolega ühineb ka teisi. Näiteks noore skulptori Sarah Nõmme jaoks sai esialgselt apaatiast ja loomepõuast just hilisem sütik, mida tal oli võimalik oma töodes rakendada. Kodus istumiseks tekkis energia ülejääk, mille ta suunas pikkadesse jalutuskäikudesse – kohalejõudmisest olulisemaks sai hoopis teelolek ning uitamine toetas omakorda mõttetöö sujuvust. Rappar **Manna** sõnab lakooniliselt, kuid enesekindlalt, et ta on sellest põntsust palju õppinud ja on sellele tegelikult isegi tänulik. Kunstnik **Alexei Gordin** näeb viimast aastat samuti läbi soojade prillide: „Vaaten kogu olukorda kui võimalust olla õigustatult aeglane, mis pole üldse halb.“

Seda, et seisak tekitas aega, et oma elu ja tegevusi, tihti esimest korda, põhjalikult analüüsida, sõnavad pea kõik intervjueritud. Hoolimata kadunud sisetulekust ja vaimsetest probleemidest oli see paljudele esimene kord päriselt hoog maha võtta, isegi kui see juhtus vaid ajutiselt. Lisaks tekkis mõõdapääsmatu

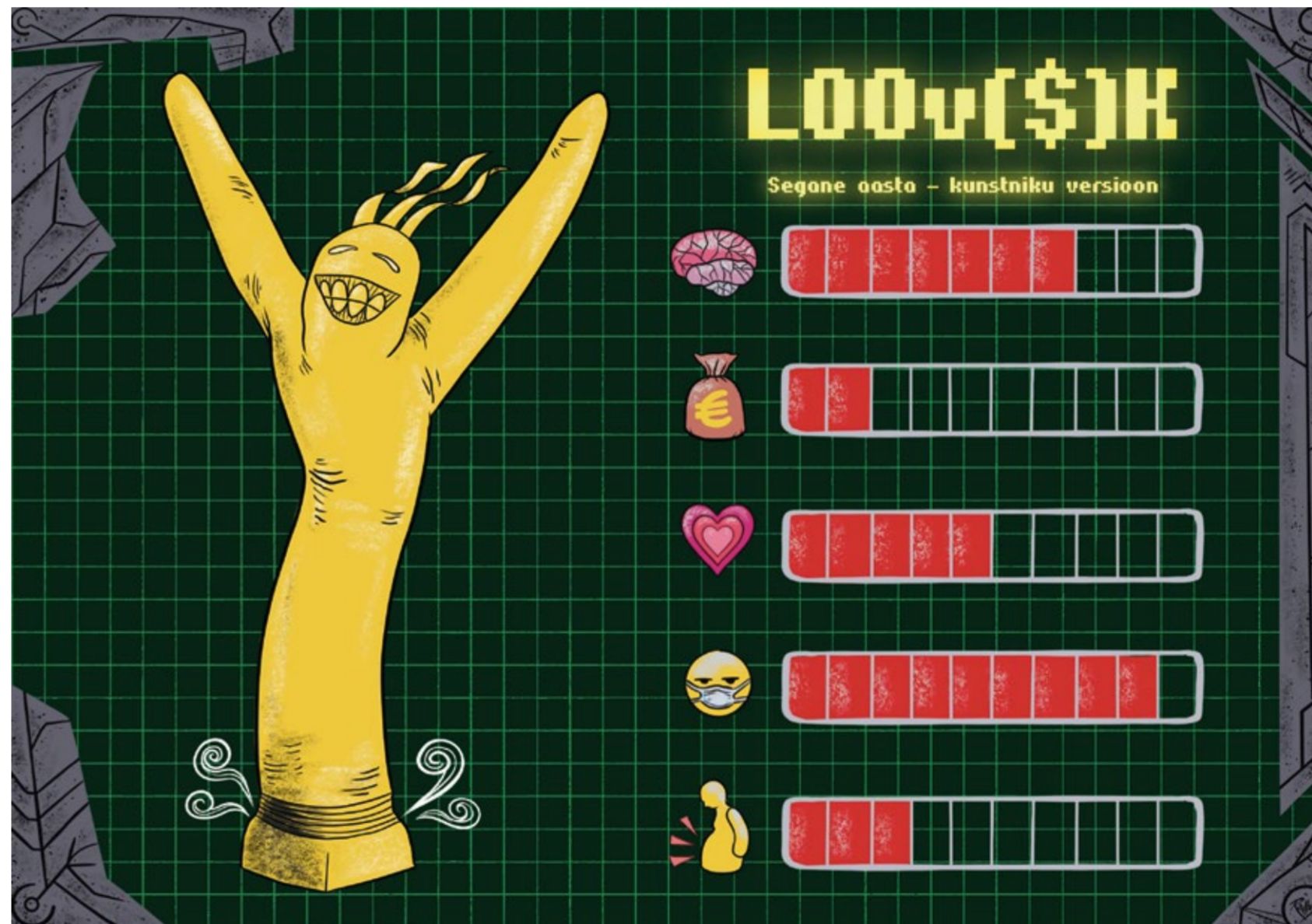
vajadus valdkonnasiseseks ja –üleseks koostööks, mis oli tihti pretsedenditu. Roman Demchenko sõnul hakkasid muusikavaldkonnas tegutsesid lõpuks üksteist ja üksteise vajadusi märkama ning sellest sündis tõeline koostöö. Temaga on päri ka **Katre Väli** kultuuriministeeriumist, kelle viimase aasta kogemus näitab, et eri valdkondades tegutsesjate koostöö on kasvanud ja kuigi kaasamine saaks kindlasti olla laiem, on liigutud siiski positiivses suunas.

Lisaks koostööle tõusis teavalt fookusesse vabakutseliste sotsiaalkaitse küsimus. Kui möödunud aastal polnud paljud õieti teadlikudki loovisikute seadusest, siis praeguseks on enmast kurssi viidud. See on kindlasti esimene oluline samm vabakutseliste olukorra parandamiseks. Praxis teeb parasjagu kultuuriministeeriumi tellimisel ka põhjalikumad uuringut vabakutseliste toimetulekust – selle võib kirjutada suuresti koroona arvele. Kultuuriväljal toimetab palju eri

korraldamisel on kasvanud enneolematuks – olgu tegemist piirangute, strateegilise kommunikatsiooni või majandusliku kriisiga. Tulenevalt praeguse olukorra tavaparatusest on riigi reageerimist kultuurivaldkonna perspektiivist raske millegi varasemaga võrrelda, hinnangud jäävad subjektiivseks või tekib paratamatult kõrvutus teiste riikidega. Mitmed intervjueritavad, kes

Loomerahva hinge närib kõige enam üks kriisist sõltumatu pikaajaline probleem ehk mittepiisav sotsiaalkaitse ja ravi-kindlustuse puudumine.

oma segast aastat kirjeldasid, on saanud riigilt töötukassa või kultuuriministeeriumi kaudu rahalist toetust ja see on aidanud neil mingil määral ellu jääda, mis ei tähenda küll, et ükski neist oleks nõus päevikusse hindeks rasvast „viit“ kirjutama. Näiteks on kirjanik

Maria Metsalu arvates ongi igasuguses olukorras vähemalt kaks poolt ja see, mis on mõne jaoks huvitav enast peegeldav kogemus, on teistele õudusunenägu.

elama permanentse majanduskriisist, nagu sõnastas tabavalt aasta tagasi kunstnik **Dénes Farkas**. Seda kinnitab ka kunstnik **Kai Kaljo**: „Kui kogu see asi algas, ei muutunudki minu jaoks eriti midagi, kuna olin juba paar eelmist aastat umbes samamoodi elanud.“ Nad on olude sunnil ettenägematute muutustega kohanemiseks märksa parema ning paindlikuma ettevalmistusega, kuid ometigi on aasta jätnud oma jälje nii vaimsele tervisele, loominguilise tegevusele kui ka võimalike tulevikustenaariumite projitseerimisele. Aprillikuus küsisin rubriigis „Segane aasta“ paarikümne kultuuri-

„Majanduslikult läks kõik täiesti persse ning hakkasin müüma oma süntesaatoreid ja tehnikat,“ ütleb noor muusik Gretchen Lawrence.

väljal tegutsevalt inimeselt, kuidas neil käsi on käinud ning millest nad mõtleavad või unistavad. Kokku ilmus Müürilehe veebiväljaandes kaksikümme viis lühemat ja pikemat teksti, mille postskriptumi või lühikokkuvõtte näe see artikkel ongi mõeldud.

MILLISES KEHAS MILLINE VAIM?

Ei tulnud üllatusena, et tugevalt on saanud pihta inimese tervise vaimne tervis. Pikk isolatsiooniperioodid, teadma-

kultuuri edasi-tagasi väntsutamiseks. Klubikultuur on palju inimest elus olulisel kohal, seal lendavad ideed ja tekiavad tutvused. Moedisainer **Kreeta Aida** tunneb selle järele sügavat igatsust: „Mis seal salata, pidutsemisest tunnen ka väga puudust – kõvast muusikast, DJdest ja pimedas ruumis tantsimisest. Need on mu loominguilise protsessi väga tähtsad osad.“

Kui jätta aga kõrvale abipaketid, erakorralised tegevustetused ja muu, närib loomerahva hinge kõige enam üks kriisist sõltumatu pikaajaline probleem ehk mittepiisav sotsiaalkaitse ja ravikindlustuse puudumine. Vabakutseliste ravikindlustuse tagamine tähtsus kõlab kui kooris kõigi huulilt. Marta Pulk meenutab, kuidas kolleeg ütles kord, et kulka jagatav stipendium peaks andma „Ela ja sära“ asemel nime „Ära sure ära“, sest on juhtunud ka seda, et stipendiaat saab toetuse eest lõpuks hambad suhu. Inimesed tahavad elada ja nad tahavad elada inimlikult! Maria Metsalu leiab, et kunstnike loomingu kvaliteet ainult tõuseb, kui kõrvaldada neid pidevalt ähvardav vaesuse ja alavääristamise risk. „Pandeemia pole mitte sügavaid probleeme põhjustanud, vaid paljastanud,“ lisab ta.

Pikaajaline dramaturgi **Laur Kaunissaare** sõnul võiks kaaluda ka Prantsusmaa eeskujul, kus kehtib põhimõte, et kultuur on ühiskondlik erand, turutõrke tingimustes toimiv valdkond. „Loovisikud töötavad olemuslikult tsükliiselt ja perioodil, mil neil pole konkreetselt projekti, ei ole nad sisuliselt töötavaid, vaid valmistavad ette järgmist tööd. Riik kompenseerib siis töötukassa meetme projekti vahelise aja, mis sõltub viimase kümne kuu erialase töö tunnitasa keskmisest.“ Airi Trisbergi sõnul pole aga vaja isegi radikaalset muutust, vaid piisaks sellest, kui hakata maksma kultuuritöötajatele õiglast palka, mitte stipendiumeid või litsentsitasusid – siis laheneks suures ulatuses ka sotsiaalkaitse probleemid. Kuigi poliitiline tahe näib tema arvates selleks puuduvat.

VAADE TULEVIKKU

Hoolimata sellest, et aeg ja asjaolud on, nagu nad on, ei domineeri, ehk isegi üllatavalt, kellegi jutus lõpuni pessimistlik maailmalõpunoost. Peamiselt helikunstnikuna tegutsev **Artjom Astrov** küll nendib, et rikkad saavad kriisist rikkamaks ja vaesed peavad oma sõrme edasi emema, aga ta soovib uskuda, et ehk meil on nüüd kollektiivset pisut vähem illusioone. Airi Trisberg aimab aga kriisibi pakettide tunneli lõpus võimalikke kärpeid ja eks varasemate majanduskriiside valguses on selleks ka põhjust. Isiklikkus plaanis püütakse näha tulevikku siiski heledamates toonides. See, kas põhjuseks on tärkav kevad, mentaalne karastumine või lihtsalt aktspteerimine, polegi praegu vast kõige tähtsam. Gretchen Lawrence'ile tundus aasta alguses sihi puudumine veel hirmutav, aga nüüd on ta võtnud omaks põhimõtte, et ta ei taha-

gi oma tulevikku ette kujutada. Ehtekunstnik **Sigrd Kuusk** on ka asjad selgeks mõelnud: „Tunnistasin endale kergendunult, et kui mu töö ehtekunstnikuna ei õnnestu, siis ka see on okei! Selle otsuse vastuvõtmine vabastas ja on andnud ruumi vabamalt hingata.“ Marta Pulk sõnab pea irooniliselt, et seni, kuni ta ei leba mingisse stressiga seotud haigusse surevana kusagil EMOs, tasub vast tänulik olla. Moekunstnik **Karl Joonas Alamaa** ja Kaisa Eiche flirdivad aga mõlemad ka mõttega, et ehk oleks praegu õige aeg alustada kodanikupalga katsetustega. Peeter Talvistu usub, et tänavusest suvest saab *Summer of Love*, Manna ei jõua ära oodata, maal ta jalad saavad uuesti lavalaudu puudutada, ja Alan Proosa tahaks hakata teema *hardcore*-bändi. Paide Teatri lavastaja **Jan Teegem** lubab talle omastel minna aga veelgi poeetilisemaks: „Tulevik on alati kaos. Ja kaos – nagu juhtub pea kõikidest mütolooilistest narratiividest – tähendab võimalust. Kaose koemustris on olemas kõik võimalikud narratiivid, millest kokejaga kohtumisel realiseerub paratamatult üks.“

Karl Hendrik Rattus on BFMis õppiv kunstitudend, kes on viimasel aastal hakanud tegelema rohkem digitaalse kunstiga. Tema disainitud logo on võimalik märgata BFMi uutel pusadel ja särkidel. Ta kutsub kõiki huvilisi Instagrami kontol @donrattus enda teekonda jälgima.

huvidega ja eri valdkondade inimesi. See, mis on oluline vabakutselisele kunstnikule, ei pruugi olla tähtis moekunstnikule või ehtedisainerile, keda vaeavad hoopistükkis väikeettevõtja väljakutsed alates veebipoe loomisest kuni klientidega suhtlemiseni. Vabakutselise loovisiku **Kaisa Eiche** arvates peaks pidama kindlasti meele õpetussõnu, et hoidke kõrvalepanduna kolme kuni kuue kuu kulude jagu säästusid. Tema sai neile kinnitust, kui ta sissetulek pooleks aastaks kadus. Rene Kösteri sõnul võib aidata riske maandada ka *DIY*-eluvii, mille juurde ta on ise tagasitee leidnud, kuna *DIY* on ainus, millele saab kindel olla. Grupis töötades võib keegi iga hetk osutada lähikontaktseks või olla nakatunud või kadunud emillegi tegemise jõudeauku. Ühesõnaga peaks olema korraga nii kollektiivne kui ka autonoomne.

Peeter Talvistu jaoks on olnud suurim probleem riigi sõnumite ähmasus, sest ebaselgesõnum vähendab selle mõjust ning, mis veelgi hullem, ka sõnumi edastaja edasist usaldusväärsust. Ta leiab, et kommunikatsioon on olnud nõrk, muutlik ja põhimõttelag. Roman Demchenko näeb kitsaskohta aga selles, et kohati ei mõisteta, et kultuurivaldkonna kriis ei ole kestnud kuu või paar, vaid juba üle aasta, mistõttu paljud kultuurivaldkonna talendid ja töötajad on lahkunud teistesse sektoritesse või lõpetanud tegevuse. Äärmiselt nõrduvad on klubikultuuriga seotud DJd ja promootorid, näiteks klubi HALL resident ja korraldustoimkonna liige **Micaela Saraceno** osutab ebakõladele piirangute vallas ja sellest tulenevud segadusele, mis on mõjunud ääretult kurnavalt. Igasuguse plaaniga kaasneb kartus, et kas see saab toimuda või peab asja edasi lükkama. Rene Köster, kes on aktiivselt seotud Sveta Baariga, nimetab seda otse klubi-

VASTUOLULINE SUHE RIIGIGA

Meil kõigil on tekkinud viimastel aegadel erakordselt isiklik suhe riigiga, kuna riigi roll igasuguse igapäevaelu

DJ-ANKEET

RENNO PAAT

Renno Paadi DJ-puldi taga askeldamise aastaringe saab õige pea täis 30. Selle aja jooksul on korraldatud pidusid ning hekseldatud läbi ja kogutud lugematul hulgal plaate. Praegu on Renno peamisteks muusikaliseks väljunditeks IDA Raadios souli, diskot ja *house*'i serveeriva rühmituse Öömaja saade, mida tehakse koos Üllar Siiri ning vendade Andres ja Indrek Aleviga, ning Janno Mullastega ühiselt veetav „Hedonic Italic“. Viimane on tulnud lunastama *italo disco*'t ehk itaalia tantsumuusikat, kuid tutvustab ka riigist pärit filmimuusikat ning muud rohkem ja vähem obskurseid heli-list materjali.

Debüt: 1992. aastal koolidiskol. Eelmine diskor lõpetas 12. klassi ja mulle, tollal kaheksandikule, tehti ettepanek amet üle võtta. Kõheldes nõustusin. Juhtisin seal edasi nii kooliraadiot kui ka iganädalasi pidusid keskkooli lõpuni... kahe kassetmakiga.

Muusikas oluline: Originaalsus, lihtsus, helide omavaheline dünaamika (ilmtingimata mitte õiges helistikus/võtmes).

Muusikas ebaoluline: Stiilide kindel raamistik, meedium, millele muusika on salvestatud. Muusika on muusika.

Mida mängin: Kõike, mis endale meeldib olenevalt tujust, kohast, situatsioonist, peo formaadist – brasiilia, soul, disko, *house*, baleerika, afro, *italo*, *dub*... aga mitte ainult.

Eredaimad mängumälestused: 2011. aastal ainult kutsesega pidu, mille korraldasime sõber Janno Mullastega (*nnod.ee*) Faehlmanni 12. telemaja keldri vanas kohvikus. Koht, mille leidsime kaaskorraldaja tuttava kaudu suhteliselt juhuslikult, oli huvitavalt sopiline, tugipostide ja madala laega – tantsupeoks ideaalne. Üritus osutus ülilmenekaks, tuues kohale oodatud kolmekümne inimese asemel kaugelt üle saja – käimasolevast peost

Foto: Triin Photographer

Kuula meie veebiväljaandest ka Renno Mürilehele tehtud miksteipi või pane kärv peale aadressil mixcloud.com/rennopaat.

levis info jooksvalt suust suhu, meelitades täiendavalt kohale kutsutute sõpru. Kokku sai seal korraldatud kaks pidu ning mõlemat voogedastasime Boiler Roomist inspireerituna ka *live*'is internetti. Salvestused on alles senimaani.

Lugu, mida mängisin oma parima sõbra pulmas: Guilherme Lamounier „Vai Atrás da Vida Que Ela Te Espera“

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Mingil suuremal rahvusvahelisel festivalil/sündmusel, kus publik on kohal muusika avastamiseks, mitte millegi muu pärast... Kohaks võiks olla näiteks Ibiza.

Guilty pleasure: Eighth Wonder „I'm Not Scared“

Alt üles vaatan...: Neid on palju, nii kohalikke kui ka välismaiseid muusikaustajaid, kellelt olen palju avastanud ja õppinud.

Viis klassikut: Toon välja spetsiifilised lood, mis on sageli peol plaadikotis.

The Believers „Who Dares To Believe In Me?“
808 State „Pacific State“
Sagat „Fuk Dat“
Soft House Company „...A Little Piano“
Sydney Youngblood „Sit And Wait“

Viis hetkekummitajat:
The Person „The Place“
Roger Fakhri „Had To Come Back Wet“
Ahmed Fakrun „Nisyan“
Employee „Smooth Call“
Wrong Kind Of Stone Age „Ravi Dubbi“

Tehnilist: Technici vinüülimängijad, Rotary *mixer*-pult ja klappideks kas Sennheiser HD25 või ise meisterdatud DJ *lollipop*.

Lõpp sõna: Avastusröömu. Praegu kuuleb mu valikut peamiselt koosseisudes Öömaja ja Hedonic Italic kas IDA Raadios või tantsupõrandal. Aeg-ajalt on olnud kõrvalpeoikeid külalisena ka R2-s „Jazzitupis“ ja „Estonian Funk Embassys“ ning Klassikaraadio „Fantaasias“.

KUULA IDA RAADIOST

Foto: IDA Raadio

BALL

täis tekstuure, mis mõjuvad tänapäeva muusikaga võrreldes toorelt, toovad esile „amatöörlikkuse“ ja rõhutavad ebavajalikkust üle produtseerida, millega kustutatakse instrumentide enda karakter. Minu visioon tuleviku muusikast hõlmab kõiki eksisteerivaid žanre, kust nopin välja just need märkamatuks jäävad väikesed nüansid ja valin miksidesse lugusid, milles leidub neid elemente. Leian, et *underground*-muusika skeenedes puudub *safe space*, mis võimaldaks mängida rahulikult mis tahes muusikat, ilma et keegi selle halvaks maitseks tembeldaks. Minu missioon on „Balliga“ neid piire hajutada ning suunata kuulajat laiema maitse poole, pakkudes arusaama sellest, miks ja kust kõik alguse sai. Tänu intermuusika plahvatusperioodist. Käin läbi žanre, mille areng jäi justkui pidama või liikus liiga kiiresti edasi ning kus leidub huvitavaid elemente, mis jäävad tänu tantsumuusika formaadile tihti märkamata. 2000ndate muusika on

IDA ON KULTUURIPLATVORM, MIS TEGUTSEB ONLINE-RAADIO NING SÜNDMUSTE KORRALDAJANA TALLINNAS JA HELSINGIS. KUULA RAADIOT ADRRESSIL IDAIDAIDA.NET.

Foto: IDA Raadio

LAN GUAGE

„Minu jaoks on kõige etem väljendada mõtteid ja tundeid muusika kaudu. Nii et polegi erilist vajadust sõnu kasutada. Seda saab õnneks muul ajal juba piisavalt,“ ütleb „Lan Guage'i“ saatejuht Argo Vals. „Suhtluse ja loomingu-liste ideede põrgatamise järele on mul suur sisemine vajadus. Närvekõditaval muusikal on liikumises ja tegutsemises hoidev jõud. Seetõttu ma „Lan Guage'i“ oma väljasõelutud muusikaga juba kolm aastat kokku pannud

olengi. Osasid on aprilli seisuga 16 ja need kestavad 60 minutit. Okei, üks neist oli sügisel 31-minutilise. „Lan Guage'it“ kuulates leiab eest tihke tüki, milles *lebo-filler* itel pole minu jaoks kohta. Eks see kõik ole muidugi mõnusal subjektiivne. Tutvustan saates bände ja helide loojaid, kes on mulle kas praegusel ajal või muusiku-teenel pikema perioodi vältel olulistel kõrgetel kohtadel olnud ja/või kellega koos on lahe aega sisustada – muusikud, kes inspireerivad olema parem inimene ja elamise nüansse pidevalt edasi avastama... Hoolimata sellest, et meil siin Eestis on 80% ajast jube märja kassi ilm. Kui teie siit saatest enda jaoks midagi uut leiate või taasavastate, on mul super hea meel. Kui mitte, siis pole me omavahel sarnastel võnkesagedustel, mis on kah okei. Täiendame üksteist ikkagi. Ilusat aega ja kuulamist!“ Järgmine „Lan Guage“ on eetris 6. mail kl 14.

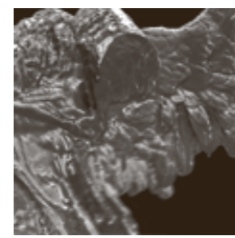

Foto: Kaupo Kikkase

sorr – sentience
(Trash Can Dance, 2021)

■■■■■

Kuulas Tanel Matsalu

Sander Mölder & Timo Steiner – The Golden Temple
(Birdname, 2021)

■■■■■

Kuulas Janek Murd

OUU – Saint Frotée
(2021)

■■■■■

Kuulas Johanna Maria Mängel

Indie-kollektiivi OUU kolmas album suunab oma kujunduse ning kirjeldusega üsnä jõuliselt „suviselt muretu ja päikeselise riviera elustiili lainele“. Sama temaatika on ilmutanud end ka varasemates arvustustes ning ei saa minagi muuorranniku või pomposse jahiepo asemel kõlab „Saint Frotée“ minu korva kui fantaasiarikas päev sunil kodurannal. Kajavad ja virvendavad süntesaatorikiired, Vainola hõõguv vokaal ning pehme rütmika maalivad unevale helipildi, mille taustaks on sillerdav meri ja sahisevad kõrkjad, mis liivaluidete soojas teadlikult ääristavad. Album avab end aeglaselt; parimas mõttes laisalt, julgustades enda kuulamiseks jalgu taevaseinale viskama ja iisiti võtma. „Saint Frotée“ ei nõua, vaid palub tähelepanu tagasihoidlikult ning soovib vaikselt kõigi detailide ja üllatuste tabamiseks endasse süveneda. Lood lubavad endale pikki instrumentaalseid *outro*'sid ning album toimib hästi ka atmosfääri loova taustamuusikana, mis võib kärstuma kuulaja eemale tõrjuda, kuid OUUle oma aja andmine tasub end ära. Psühheedeelse *indie*-roki mustriks on kootud elavaid ja kaasaaharavaid meloodiaid, ent sisse voolab ka ootamatuid hoovusi alates *ambient house*'ist rajal. „The End“ kuni futuristliku *doe-wop*'i loos „Lover's Delight“. *Funk* taksud lugedes „Fool's Hope“, „Good Stuff“ ja „Arabella“. Viimane mõjub oma hulgava sündisreeniga justkui psühheedeelse tantsuõhtu mereröövlit tütreaga. Kuigi sarnased helimaastikud on juba ammu avastatud, lisab OUU valemisse piisavalt oma nüansse ning „Saint Frotée“ triivib põnevatel vetel.

Kulno Malva – Akordionimeditatsioonid
(2021)

■■■■■

Kuulas Kaisa Kuslapuu

Valentina Goncharova – Recordings 1987–1991, Vol. I
(Shukai, 2020)

■■■■■

Kuulas Valner Valme

Viimasel ajal on eesti pärimusmuusikas säranud akordionimängijate hulgas naised, näiteks Tuulikki Bartosik ja Maimu Jõgeda, aga tänavu tõuseb fooniksina tuhest Malva. Eelmisest sooloplaadist on möödas hulk aastaid ning nüüd on isikupärase loominguga ja hea produktiivisooni tulemuseks miski, mida taustaks kuulates võid järsku avastada, et... midagi nii endasse haaravat on küllalt raske taustaks kuulata. Eelkõige võimaldavad „Akordionimeditatsioonid“ võtta aega. Seda näitavad ka aukartustäratavad minutimbrid – ots tehakse rahulikult lahti 11-minutilise looga. Edasi tulevad riburada-pidi motiivilised, lausa mantrana kõlavad palad ning võib juhtuda, et pärast paari loo kuulamist leiad end nõudepüsi või poeskäigu ajal samu viise ümisesemas. Kui Eestis oleks rikkalik videomängutööstus, mindaks Kulno peale kaklema, kuna tema mõttlik-leebed, samas eepilised lood sobiks nagu valutatud mõne RPG-tüüpi videomängu tunnusmuusikaks.

Keskseteks meistriteosteks pean ASMR-klõbinaga algavat-lõppevat „Meditatsiooni nr 3“ ning pala „Kuu laulab kudrustega“. Seda kuulates tahaks panna ette sinised prillid ja sattuda tiigilõhnalisse juuliõhtusse, seljakott täis leebet melanhooliat ja JBLi kõlarit, mis mängib lugu korduse peal. Just korduse jõud on siin plaadil vägev – lihtsus ja motiivilisus mõjuvad värskest ja luuperiga ehitatud kihid grammi peal mõõdetuna. Lisaks annab siin-sel värvi *stomp box*, mille autor on ise hellitavalt mütsamasinaks nimetanud.

Soovitan „Akordionimeditatsiooni“ proovida ka just neil, kelle *playlist*'idesse akordion sageli ei jõua. Kaane-pildi oranžikad-kuldset toonid ja mees mustas võivad tekitada seose mõne Bondi filmi plakatiga, ent see polegi kuigi eksitav – albumi alapealkiri võiks vabalt olla „Licence To Chill“. Kuulatagu – soovitatavalt pikal bussisõidul!

Parim avangard võiks olla nagu maailma loomine. Nagu muusikat ei oleks, inimesi ei oleks, maa ja taevas on mingi üks puder kõik ja me alles hakkame ette kujutama, kuidas võiks näha välja kuu ja tähed ning kõlada ookean.

Tänapäeva eksperimentaalsed elektroonikud astuvad sealt hõljumist sammu edasi ning manavad ennast ja meid tehinitelkuaalsesse keskkonda. Kui lihtne on end kujutleda robotiks, kui keeruline kaotada keha, nii füüsilise kui ka tehifüüsilise.

Kokkuvõttes pole vahet, kus kere, karkass, koorem; aeg-ajalt ihkab hing sirutada kämmalt välja ja haarata kinni pilkaset õöst, kus suplevad mineviku ja tuleviku vaimude aistingud. Põrgusse argielu! Viha on *off*, aeg seisab välgukiirisel, mõistus on järgmisel levelil, silmad pärani kinni, keskõine päike paistab otse aju.

Viis tundi hiljem. Mälu instituut rambib sisse. Valentina... 1989... Eesti essa CD. London, Kiiev. Lasnamajau. Faktid tulevad, purunevad... Kauplus Asia. Diiva kosmosest, hõist. Hämar baar. Kosmose kodustamine. Hoia mu käsitööd. Linn sellisel hetkel, jeerum? Atiäh, Valentina, isikilikult. Linn on välja lüüritatud.

[...] Muusikakriitik võtab sõna: Valentina Goncharova on Eestis (NSV, Vabariigi) parimini hoitud muusikaline saladus, kelle klassikalise muusika taust on põmmunud eri eluetappidel läbi eksperimentaalse kammermuusika, improvisatsioonilise nüüdismuusika, põrandaluse *rock*'i ja *free jazz*'iga, tulemuseks heliline vabadus, kus elektrit täis viiulireisid ja elektroakustilised maalingud helisevad, liuglevad, libisevad eest ambientsetel ulmemaastikel ning vastuvõtlik kuulaja võib sattuda hüpnootsile alla.

Head ööd!

Kui keegi oleks pärast „Humanat“ ja „Toa koristamise laulukest“ öelnud, et mõned aastad hiljem näeb ilmavalgust Väikse PD debüütalbum, mille produtsseerib DEV8 ja laseb välja Legendaarne Recordse, siis ma poleks seda uskunud.

„Matusbürool“ on valdavalt tegemist sama Väikse Pedega, kes aitab sõpru, innustas tuba koristama või uuris, kus su Glock on. Temaatilisel seibab tema muusika jätkuvalt ookeanitaguste räpkliseede parodeerimise ja eluterve sardooniilise rütmisümboolika, kuid tänu mängulisele produktiivisoonile ja Göteborgi kalibri külalisartistidele (Genda, Grinks ja Gameboy Tetris) on valmisprodukt keskmise kuulaja jaoks senisest ligipääsetavam.

Albumit leiab midagi igale maitsele: Memphise räpist inspireeritud *phonk*'i („Viendikud voolivad“), klassikalist *boom bap*'i („Paju“) ja isegi mõne tantsulisema katsetuse („Maja“). Teeneka töö teeb ära DEV8, kelle minimalistlikud taustad sobivad Väikse PD kuiva vokaalstiiliga nagu valutatud. Produktsiooni mõju ulatub aga biitides kaugemale ja kontseptuaalselt on kogu album kohati pigem tema nägu. See poleks tingimata halb, aga iga läbi kuulamisega saab aina selgemaks, et luudel pole kuigi palju liha – projektid, mille 35 minutit ligemale poole moodustavad vahetustused ja küünlased, astub Väike PD kui räppar kokkuvõttes üles üsna vähe.

Kas „Matusbüroo“ toob Väikse PD fännide hulka inimesi, kes seal juba varem ei olnud? Arvatavasti mitte. Kas „Matusbüroo“ tõestab, et noorel Tartu räpparil on salves nii mõnigi loominguline kuul järel? Pigem jah.

HARJUMUS MAAILMA PÄÄSTA

Luges **Sirel Heinloo** ■ Romaani „Öitsengu äärel” pealkirjas kajab väljendi „hukatuse äärel” kauge huige nii tugevalt kaasa, et öitsengu ise tundubki juba hukatuslik. Me ei ole öitsengu sel äärel, kust on hea kinni hoida ja õigesse kohta edasi ronida, vaid just sel poolel, kust juba kukubki kuristikku. Maailma äärel.

Vahur Afanasjevi romaani tegevustiku paneb käima avastus, et üks asteroid – 99942 Apophis – on romaani

olevikust loetuna umbes kolmveerandi aasta pärast ehk 13. aprillil 2029 Maaga kohakuti ja toimub kokkupõrge, millest inimtsivilisatsioonil ei paista pääsu olevat. Teose keskmes on miljardärst lätlanna Dotty Godman, kes asub suhtlema maailma mõjukate isikutega, et suunata asteroid ja maailm pääsemise kursile. Võtmeisikuks maailma päästmisel on veel kosmoseraketite firma XLand looja Bash Venters (prototüübiks **Elon**

Musk) ning olulisi otsuseid teevad ka mitmed riigipead, näiteks Ameerika Ühendriikide president ja Suurbritannia peaminister. Endiselt on pildil ka Euroopa Liit, Venemaa ning suur ja salapärane Hiina.

SÕNA JA PILT

Romaan avab end ohtre tegeleste kaupa, paljud neist on asteroidi ümber käiva tegevusega kuidagi seotud, ülejäänud aga peategelaste endi perekonnaliikmed, ihukaitsjad või koduabilised. Tegelaeste kujutamise juures on silmatorkav pildi ja sõna omavaheline mõju. Iga peatüki alguses on graafik Toomas Kuusingu loodud portree mõnest tegelasest ning lisaks täiendav pilt millestki asjasse puutuvast. Kuna tegelasi on romaaniis palju ja teose alguses on peatükid struktureeritud suuresti just tegelaste lisandumise järgi, muudab pildilise informatsioon tegevustiku jälgimise lihtsamaks. Romaani teises pooles läheb jutustuse ülesehitus mitmekesisemaks, seejuures tegelasi lisandub endiselt – valitud visuaalne raam aitab seda kõike vaos hoida. Niisugune struktuuri jätkumine ei pruugiks ainult teksti põhjal silme ette tulla, kuid selle olemasolu tabamine on omamoodi võlu ning on tore, et peaaegu kõik tegelased on saanud oma näo ka niisuguses konkreetsuses. Seega on graafikal teose kompositsioonis oluline koht ning tegelikult tundub kogu see sünergia kuidagi „õige”. Usun, et sellel on veel vähemalt kaks põhjust.

Esiteks on teose üks peategelane eestlasest kunstnik Valts von Kase ehk Aivar Antipin, kahe lapse isa ja Läti kõige rikkama naise Laimdota Godmane ehk Dotty abikaasa. See tegelane on teoses vähem esiplaanil kui tema naine, kuid tänu illustreerimisele võimendub ka kunstimaailm ja Aivari tegelaskuju ning see loob Dotty kalkuleerivatele karakteritele hea täienduse. Teine põhjus, miks see kooslus veenev tundub, peitub Kuusingu stiilis: ta kujutabki oma kunstis tihti inimesi mingisugustes situatsioonides, kus nende reaktsioonidest või

olekust võib välja lugeda mingi otsuse või pühendumuse enda tegevusele, milles vaataja teda jälgida saab (nt „Eetri võtjad” või „Kohalikud elanikud vaatavad võõrast inimest”, mõlemad 2018). Rakursid, mille kunstnik on tüüpiliselt valinud, on enamasti allegoorilisemad, sürrealistlikumad või poliitilisemad kui Afanasjevi stiil ses viimases romaanis, kuid nähtub, et karakteriloomed on mõlema looja kujutusviisi üks põhitelgi. Võiks isegi öelda, et oma varasemates teostes on Afanasjev olnud laiemat joonena ja grotesksem, mis võiks niisugust graafikastiili rohkem meenutada, kuid portreerimine kui selline näib antud juhul olevat kunstilise võttena isegi olulisem kihistus. Lisaks just nimelt asjaolu, et iga selle teose peatükki täiendabki otsevaates portree mõnest tegelasest, asjalikus stiilis ja tõsiselt nagu isikutunnistusel. See paneb neilt küsima: „Mida sina siis tegid, kui maailm oma äärelle jõudis?” Seda tahab ka kirjanik teada.

Sisu poolest on „Öitsengu äärel” isegi veidralt realistlik romaan ja seepärast oli seda üsna lihtne lugeda. Kõik, mis teoses toimub ja toimib, on ka päriselulise põhimõtteliselt olemas – isejuhtivad autod, kosmose koloniseerimise ideed –, erinevus on pigem teostuse valmisolekuastmes. Olemas on ka pidevad poliitilised ahistamiskandaalid, massimõjutuskampaaniad, meemid ja muidugi kõikjale ulatuv ökoloogiline kriis. Kui „Serafima ja Bogdan” liugles oma stiiliga kord Peipsi-ääre kaldal roostikke mõõda ning ajas motikaga rida-küla pikki teid pidi poliitikat ja usku taga, rääbisid kaenas, et siis lõpuks Emajõe soomülkas mürgeldada ja kalakordonis tapelda, siis nüüd liiguvad stiil ja meeleolu ühtlasemalt tegelastevaheliste suhete pinnal. Kõiges on rohkem asjalikkust – maailma päästmine on tõsine asi, börsinäitajad muudkui langevad ning lõpuks võib isegi perekonnast võõrduda.

PEREKOND KRIISIS VÕI KRIISI AJAL

Praegu maailmas valitsev pandeemiaolukord on tõstatanud sarnase küsimuse nagu Afanasjevi oma raamatus: kas kriisilukorras tuleks iga hinna eest perega kokku hoida või tasuks hoopis eralduda, sest nii näib pikas perspektiivis ohutum? Kuid alati ei olegi valikud teadlikud. Otsustavust ilmutasid romaani tegelased rohkem välise kriisiga toimetulekus, kuid pereringis jäi paljutki ebaselgeks ja äraootavaks. Paljudes eesti sõjaaja-romaanides või -lugudes, kus inimeste elud ja elukeskkond on ohus, on intriigi käimatõmbajaks muu hulgas ka perekonna sunnitud lahusolekud, samal ajal kui külgetõmme mehe ja naise vahel on niivõrd tugev, et kuidagimoodi leitakse tee uuesti kokkusaamiseks, kas või mõneks ajaks. Afanasjevi romaanis aga pigem peljatakse teineteisele sel moel läheneda. Teiseks on neis kriisilugudes võimalus, et lahusolekut välditakse

juba eos ning perekond astubki ohtudele vastu üheskoos, näiteks sõja ajal üle Atlandi seilates. Niisugused kokkuhoidvad sõjanarratiivid mõjuvad tihti ka feministlikult, sest puudub jäik rollijaotus – mehed sõjas, naised paos (või vangis).

Küll aga – mõtteharjutusena –, mis juhtuks, kui niisuguseid sõjaromaanide stsenaariumivariante või perekonna võimustumist „Öitsengu äärelle” üle kanda? Võiks saada näiteks loo, kus Aivar oleks oma töö asemel pühendunud Dotty töönnu hoidmisele, et maailm kindlalt pääsemise teele viia, või siis oleksid nad tegutsenud pühendunult üheskoos. Aga kui palju saavadki maailma tipud oma perega jagada? Tipus on üksildane, nagu öeldakse. Igatahes oleksid need teised lood, sest Afanasjevi romaanis oli tegelasi tugevalt koos hoidva jõu asemel õhus hoopis alateadlik lahku-triivimine. Dotty tõmbas oma niidiotsi peamiselt üksi ning Aivar tegutses enda kunstiambitsioonide kallal ja oli muuhulgas torssis, et naisel oli tänu rahale ka tema professionaalsete püüdluste üle liiga suur võim. Rohkem liitlast oli Dottyte tema tütre Elisast, kes imetles oma ema ja uskus tema võimetesse. Elisa oli hea kaaslane ka isale, kellega koos nad võtsid ette kunstiprojekte, ja nii sai Elisastki vahepeal Elts von Kase. Nii või teistsi, vähemalt jääkade soorollide kinnistamist – nagu võib ette tulla sõjaromaanides – selles romaanis ei ole.

HARJUMUS MAAILMA PÄÄSTA

Siiski, kas oli see sellest, et perekond ei elanud üks-teise rõõmudele ja muredele piisavalt kaasa (Dotty näiteks ei olnud teadlik oma tütre kalduvusest depressivsusele), või on selles „süüdi” konkreetse katastroofi apaadne iseloom, aga kuskil raamatu teises pooles hakkas mind häirima mõte, et ma ei tunne koos tegelastega hirmu. Vahetevahel nad ikka küsivad üksteiselt *la* „Surma kardad?” – „Loomulikult. Miks sa küsid?” (lk 340) ning Dotty nägi painavaid inimesi, oli stressis ja ülekoormatud, kuid see kõik jättis piisavalt „mehaanilise” tunde. Veidi järele mõeldes hakkas paistma, et inimesed ei pruukinudki

tegutseta ses romaanis ajendatuna niivõrd hirmust kuivõrd millestki muust, näiteks harjumusest.

Inimesed, kes tegutsesid, nad harjunud tegutseda ja teevad seda ikka. Nii ka Dotty. See näib olevat Afanasjevi leoline mõte: on olemas inimesed, kes ei lase asjadel niisama olla – või olematusse sattuda. Nad haaravad ohjad ja tahavad maailmas midagi korda saata. Olgu see või vastuoluline nagu Bash Ventersi

kosmoseplaani. Maailm liigub kõige nähtavamalt siiski tegutsemise jõul. Seega ei ole ka progress vaid sõimõnaga paaniliselt ökokatastroofi kartvate inimeste suul, vaid niisamuti tõsiasi, mida pole mõtet eitada. Ning selleks et jõuda öitsengu äärelle mitte ainult tä-

VAHUR AFANASJEV „ÖITSENGU ÄÄREL” ILLUSTRERINUD TOOMAS KUUSING, KUJUNDANUD KÜLLI TAMMES VEMSA, 2020 / 446 LK

henduses „pill tuleb pika ilu peale” (ökokatastroof), vaid ka tähenduses „nüüd kohe hakkab veel parem” (progress), tuleb ikka ja jälle tegutseda, mitte oodata, et keegi teine teeb. Kolmas tähendus on „öitsengu ääre” kujundil veel. See on see vaimne täitmat, mis inimesi jäitab. See tähendus oli raamatus ehk isegi kõige rohkem esil.

Sellesamas täitmatuse vaimus meeldis mulle tõlgendada Zikret Tahirovići tegelaskuju ja saatust. Ta oli filosoof ja tööotsija, kuid samavõrra ka raha ja ambitsioonide ohvrisk langenu humanitaar. Juba tema nimigi on kelmikas – Zikret ning tema tragikoomiline saatus kosmoses on justkui märk sellest, et mõned asjad jäävadki püüdmatuks. Siiski, olgugi et Afanasjevi tegelastele pandud nimed on kelmikad ja tähenduslikud (võtkem või Dotty Godman), ei ole nad enam mõeldud karikereimiseks nagu **Mihkel Muti Alam-Kolkakül**ast on Afanasjev meeldivalt kaugenenu.

See-eest raamatu lõpu kondenspiimastseen mõjub huvitava viinjetina ja vihjena nii **Viivi Luige** „Seitsmendale rahukevadele” kui ka **Nora Ilksten**

„Emapiimale” ning viimasega seob seda ka väike rahvuslik puhang romaani lõpus – sest üldiselt on „Öitsengu äärel” ju üks igati mitmekesine ja rahvusvaheline Ida-Euroopa lugu. „Jah, Piim ja veri. Suhkrustatud piim ja veri. Mõlemad on igavesed. Me söime sovettide suhkrut, aga see ei muutnud meie verd. Ja nüüd oleme öitsengu äärel. Just nagu su söber Bash ütles. Valge ja punane annab kokku roosa.” (lk 445)

Kui roosa tuleb valgest ja punasest, siis mis tuleb kokku portreerimisest, perekonnast ja harjumusest maailma päästa? „Lõpuks ometi maalib ta inimesi koomika ja provokatsioonita, mitte mingis rollis, mõtleb Dotty. Need pole avalikkuses tuntud näod. Kõigist vaatab vastu justkui mingi küsimus või soov. Nad kõnetaavad, sunnivad mõtlema.” (lk 445–446) Mis on see küsimus ja mis on see soov? Minu jaoks koondus see ühte liigutavasse hetke, kus ironiaga koos ilmeselärns õrnus ja soosus ning mitte sugugi kibedus või sarkasm. See oli hetk, kui Dotty küsis oma tütre uult kavalerlilt: „Nii, mul oli õigus, sina oledki mees, kes võitis asteroidi?” (lk 415)

KIIRKOHTING

LIISI PÖLLUMAA

Küsis **Maia Tammjärvi** ■ Eesti on neil päevil popp võttepaik – lisaks „Tenetile” võetakse siin üles ka teisi välismaiseid linatseide. Tänavu märtsis ja aprillis flimitigi Eestimaa eri paigus USAst pärit vendade **Lee Roy** ja **Kane Kunzi** õudusfilmi „Tappa laps” („Kill the Child”), mille kohalikuks koostööpartneriks on Homeless Bob Production ning mille juures olid tegevad ka päris mitmed eesti filmiprofid. Üks kohalikest filmiga töötanud inimestest on

Foto: Heikki Leis

grimmikunstnik Liisi Põllumaa, kelle CVst – kui nimetada siinkohal üksikud – leiab linatseid „Päevad, mis ajasid segadusse”, „Skandinaavia vaikus”, „Portugal”, „Tõde ja õigus”.

Mis sind filmi „Tappa laps” stsenaariumi juures köitis?

Kui saan stsenaariumi kätte, siis esimesel lugemisel ma enamasti juba joonin alla keerukamaid eriefekte ja visualiseerin tegelasi. Kuigi esimese korraga võiks ilmselt lihtsalt lugu lugeda, hakkab minu jaoks kohe ka grimm tööle. Ja kui pilt hakkab jooksuma, siis järelikult lugu toimib. „Tappa lapse” stsenaariumit lugedes algas allajoonimine esimesest lehest

küljest ja läkski põhimõtteliselt lõpuni välja. Grimmikunstniku unistus! Põnev oli kujutleda hollywoodlikult struktureeritud lugu Eesti olustikku.

Oled teinud varem grimmi Oskar Lehemaalühiõudusfilmile „Karv” (2019), aga rohkematele enne „Tappa last” vist mitte? Kas said „Karva” tegemisel väärt õppetunde?

Võib öelda, et „Karv” oli mu esimene õudukakogemus. Seda oli väga huvitav teha muu hulgas põhjusel, et see oli üldse esimene *body horror* film Eestis. Juba ettevalmistusperiood oli inspireeriv: vahetasime mõtteid ja ideid, millised võiksid olla rõvedad vinnid, leiu-tasime, kuidas saada head mäda ja kõike muud, mida me keegi polnud varem teinud, surfasime YouTube’is ja otsisime kõikvõimalike õudukagrammide *making-off* videoid. Muidugi andis see kogemus hea põhja filmiks „Tappa laps”!

Kaugelt vaadates tundub, et õudusfilmiznari puhul on grimmikunstniku töö keskmisest loominguilisem. Kuidas sa praktikuna seda näed, kas spekulatsioonil on alust? Milles see loominguilis võiks avalduda, kas sul on toredaid näiteid tuua? Jaa, kindlasti. Õudusfilme on ju erinevaid. Mulle meeldib koguda esmalt võimalikult palju infot ja pildimaterjali ning seejärel hakata lihtsalt katsetama, kuidas saavutada kõige realistlikum tulemus mingile efektile, mida on filmis vaja.

„Karvas” oli vaja teha stseen, kus vinni pigistades lendab sealt mäda välja. Ühel hommikul haarasin töökotta minnes kodust kaasa Hellmann’i majoneesi ja süstisime seda siis prooviks silikoonist vinnide sisse. Toimis ideaalselt. Samuti pidime mõtlema, kuidas teha kleepuvat musta plõga, mille näitleja **Sten Karpov** endale pähe pidi määrima – jällegi suundusin toiduosa-konda ja käiku läks melassisiirup. Koostööos rootsi kolleegi **Anders Bratås**ega mõtlesime „Tappa lapse” võttel välja, kuidas teha stseeni, kus seljalt on vaja nahk maha nülgida... Selleks valmistasime spetsiaalse silikoonist seljalisandi, mida saigi n-õ selja pealt nürri noaga maha nüvida. Iga sellise efekti väljamõtleamiseks ja usutava tulemuse saavutamiseks on vaja tehnilisi teadmisi ja loominguilist mõtlemist.

Mulle tundub, et tihti algab tööline loominguilisus siis, kui aeg ja eelarve on väga piiratud. Siis tuleb välja mõelda kõikvõimalikke lahendusi ja kasutada kättesaadavaid vahendeid. Seda olen saanud Eestis oludes päris palju teha ja usun, et see on mind erialaselt väga palju kasvatanud. Muidugi on mõnus töötada suure eelarvega filme juures ja kasutada nende võimalusi, aga tuleb hinnata ka oskust teha võimatuna näivast võimalik. Selles oleme Eestis väga osavad!

Loe jutuaajamist natuke pikemal kujul Müürilehe veebisit.

Foto: Raulu Rahumägi

Sirel Heinloo on kirjanduskriitik ja luuleprõmmude (*lavaluule.ee*) eestvedaja. Sel aastal siiski suurema osa ajast doktorant eesti kirjanduse erialal ning ema. Praegu proovib kätt luulevideote loomisel.

EKA AVATUD AKADEEMIA

artun.ee/aa

Avasta enda loovust.

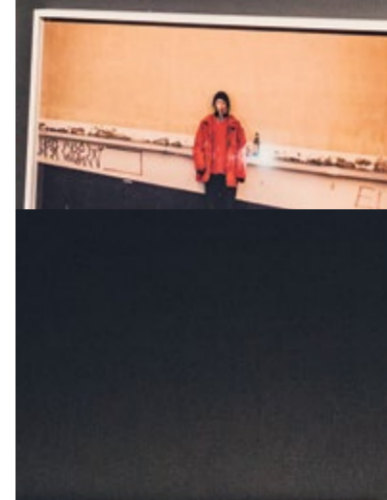

Foto: Sanna Tõlgas

03.05.—04.06.

33 KÕNET PAIDES

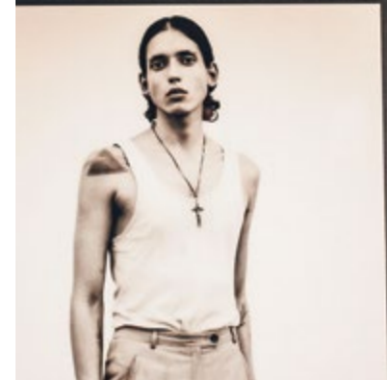
3. maist 4. juunini peab igal õhtul kell 18.00 Paide keskväljakul kõne üks inspireeriv inimene. Kokku saab Paide Teatri aktsiooni sõna 33 huvitavat isikut, kusjuures pole teada, millal üks või teine kõneleja pulti astub – olulisem kõnepidaja isikust või varasematest saavutustest on tema visioon Eestile. Teiste seas saavad sõna Kersti Kaljulaid, Kaarel Tarand, Kaja Kallas, Aveliina Helm, Mikael Raihhelgauz, Annika Laats, Hardo Pajula ja Tarmo Jüristo. Info: paideteater.ee/33konet

03.—23.05.

SAMMA MUSTER

Esmaspäevast, 3. maist on Tartu Kunstimaja monumentaalgaleriis avatud Jaanus Samma isikunäitus „Muster“, mis on valminud mullu kevadel Kunstimajas toimunud residentuuri ning ERMis tehtud kunstilise uurimuse käigus. Väljapanekul tutvustatakse kõrvuti ERMist laenatud 19. sajandi tanusid koos neist inspireeritud joonistuste ja tikanditega. Samma jätkab „Mustri“ oma varasemates teostes alguse saanud geokogukondade varjatud kohtumiskultuuri ja fetišite uurimist. Pilk peale: kunstimaja.ee

„Muster nr 22“, 2021, värviine pliats, tušš. Foto: Stanislav Stepaško

07.05.

KEVADINE TUNDEKASVATUS

Tänavu septembris toimuva Prima Vista kirjandusfestivali kevadise eelüritusena saab 7. mail kell 18 vaadata Prima Vista Facebooki lehel neljaosalist luulefilmi „Tundekasvatus“, mis on inspireeritud peajasjalikult luuletaja Tõnis Vilu loomingust, osaleb 14 luuletajat Eestist, Suurbritanniast ja Iirimaa. Tõnis Vilu luulet esitab näitleja ja luuletaja Merca, ülejäänud tekstid on autorite omalooming peamiselt nende enda esituses.

13.05.—17.06.

CPPM MANIFESTAL

13. mail stardib EMITA kaasaegsete etendus kunstide magistriprogrammist välja kasvanud festival CPPM Manifestal, mis toob publiku ette 13 noore lavastaja loomingut. Kokku antakse ca kuu jooksul üle 70 etenduse, sealhulgas tuleb esitamisele 14 uuslavastust, mis toimuvad otseülekannetena voogedastusplatvormi e-lektron vahendusel, aga loodetavasti ka Tallinna etenduspaikades n-ö kohapeal. Kava ja piletid: manifestal.eamt.ee

29.05.

VÄLJASÖIT PEIPSIÄARDE

Nüüd aga midagi hoopis teistsugust. Nimelt kutsub Sibulatee 29. mail Peipsi äärde kalapuhvetite päevale, boonuseks loodetavasti võimalus skoorida värsket õhku ja D-vitamiini ning toredaid kohtumisi. Kohalikud elanikud avavad oma kodudes puhvetid, kus vähemalt üks oluline roog on tehtud Peipsi kalast. Puhvetid on avatud kell 11–17. Jooksva info leiab Facebooki sündmuse „Sibulatee KALAPuhvetite päev 2021“ lehel.

29.05.—15.08.

KUMAB LÄBI

8. Tallinna rakendus kunsti triennaali peanäitus „Kumab läbi“ avaneb Kai kunstikeskuses 29. mail. Rahvusvahelise kuraatorinäituse paneb kokku taani klaasikunstnik ja kunstiajaloolane Stine Bidstrup. Väljapanek keskendub läbikumavuse loomingulisele ja kriitilisele potentsiaalile kaasaegses tarbekunstis. Lisaks peanäitusele on tulekul hulgaliselt lisaüritusi: kunstnike kohtumised publikuga, kuraatori- ja giidituurid ning põhjalik satelliitprogramm. Vaata: trr.ee

TEATER

GOGOL VILJANDIS

Ugala teatris esietendub maikuu lavastus „Sõprusest. Armastusest. Hullumeelsusest“. Tegemist ei ole ühe komöödiaga kolmes vaatuses, vaid hoopis kolme eraldi lavastusega (ühel õhtul). Jutustamisele tulevad Nikolai Gogoli kolm lugu, mis viivad vaataja romantilise hõnguga Ukraina külakolkasse, Peterburi peatänavale ning üksiknimese siseilma! Tekstid „Kuidas Ivan Ivanovitš läks tülli Ivan Nikiforovitšiga“, „Nevski prospekt“ ning „Hullumeelse päevik“ jõuavad vaatajani Ott Kiluski (Endla teater) dramatiseringus ning Kaili Viidase (Endla teater) lavastuses, muusikalise kujunduse on teinud Peeter Volkonski. Info: ugala.ee

PEOFOTO

VABAMU KOGUB PEOPILTE

20. augustil möödub 30 aastat Eesti iseseisvuse taastamisest ning selle tähistamiseks soovib Vabamu panna kokku rändnäituse, mille tarvis kogutakse inimestelt fotosid taasiseseisvumisaja rõõmsatest hetkedest. Oodatud on ülesvõtted eri sündmustest viimase 30 aasta jooksul. Osalemiseks tuleb saata foto digitaalsel kujul Vabamu e-posti aadressile info@vabamu.ee ning lisada juurde ka sündmuse kirjeldus ning pildistamise aeg ja koht. Vaata: vabamu.ee

Ülesvõtte väikese Teodori esimesel sünnipäevapeol. Foto: post

KUNST

TERRITOORIUMI JAGAMISEST

Kuni 30. maini saab Tartmusis külastada Eike Epliku näitust „Jagatud territoorium“. Viituse maja esimese korruse ruume täidavad Epliku skulptuurid ja installatsioonid, mida võib vaadelda kui inimest ümbritsevaid looduslikke või psüühilisi maastikke, milles aeg-ajalt viibime. Millises keskkonnas me elame ja kas mõtleme ka neile, kellega oma territooriumit jagame? Või kas me üldse oskame jagada? Info: tartmus.ee

Foto: Hedi Jaansoo

KUNST

KEVADNÄITUS 2021

Eesti Kunstnike Liidu soliidne aastanäitus „Kevadnäitus 2021“ avaneb kolmel näitusepäeval juba 3. mail ning on tänavu avatud igal nädalapäeval! Kunstihoone galeriis saab näha Siim Preimani koostatud näitust „Pealaest jalatallani“. See toob mõõdund aastast kokku kuus kunstiteost, kujutades nimkeha ja selle äärmisi seisundeid. Linnagaleriis eksponeeritakse aga Corina L. Apostoli kureeritud näitust „Väljas/Sees“, mis tutvustab väljaspool Tallinna kunstiasutuste mugavusi töötavaid loomeinimesi. Info: kunstihoone.ee

KIRJANDUS

VÄRSKEID NOVELLE, MÕTELGE!

Raamatupoed on jälle lahti ja juba õige varsti saab neist soetada värsket „Eesti novelli“ kogumiku! Eelmisel aastal trükkaligust näinud mahukast lühiproosa-massiivist on valinud meile hoolega välja 20 parimat pala koostajad Maarja Kangro, Kajar Pruul, Johanna Ross ja Urmas Vadi. Autorite pingilt leiame tänavu teiste seas aga Ave Taaveti, Martin Alguse, Ilja Prozovi, Triinu Merese, Katrin Pautsi, Piret Raua, Tauno Vahteri... Uuri lähemalt: eestinnovell.ee

KIRJANDUS

VEIDRAD ARMASTUSLOOD

Viimane pole aga ainus hea uudis, mille kevad novellisõpradele toob! Nimelt peaks mai lõpus nägema ilmalgust ka kogumik „Armastus pärast ja teisi lugusid“, mille väljaandjaks on meie armastus raamatupoed Puant. Raamat sisaldab mõõdund aastal toimunud jutukonkursi „Minu veider armastuslugu“ parimaid töid, autoriteks Ave Taavet, Mario Pulver, Berit Kaschan, Katrin Tegova, Jan Kaus jt. Kaante vahelt leiame soojust ja helgust ja siirust, aga ka maalähedust ja muidugi kunderalikkust! Info: puant.ee

3.5–30.5.2021

Eesti Kunstnike Liidu 21. aastanäitus

KEVADNÄITUS 2021

TALLINNA KUNSTIHOONE
TALLINN ART HALL

Vabaduse väljak 8

E-P / Mon–Sun / Пн–Вс 11–18

kunstihoone.ee